

***Ehkä*-partikkeli arkikeskustelussa**

Elsa Sumén

Pro gradu -tutkielma

Kielen oppimisen ja opettamisen tutkinto-ohjelma, suomen kieli

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Huhtikuu 2025

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

Pro gradu -tutkielma

Kielen oppimisen ja opettamisen tutkinto-ohjelma, suomen kieli

Elsa Sumén

***Ehkä*-partikkeli arkikeskustelussa**

Sivumäärät: 75 sivua, 2 liitesivua

Tarkastelen pro gradu -tutkielmassani *ehkä*-modaalipartikkelin esiintymistä ja käyttöä arkikeskusteluissa. Tavoitteenani on selvittää, millaisissa puheenvuoroissa *ehkä*-partikkeli esiintyy, millaisissa paikoissa ja millaisen kielenaineuksen läheisyydessä *ehkä* esiintyy sekä millaisia tehtäviä partikkelilla on arkikeskustelussa. Pysin myös selvittämään, muotoutuuko partikkelin tehtävä vuorossa vai laajemmin sen sekventiaalisessa kontekstissa.

Tutkimusaineistoni koostuu Arkisyn-korpuksesta eli Suomenkielisten arkikeskustelujen morfosyntaktisesta tietokannasta kerätystä 248 puheenvuorosta. Tutkimukseni teoreettisena viitekehysenä ja tutkimusmenetelminä käytän vuorovaikutuslingvistiikkaa ja keskusteluanalyysia. Analysoin aineistoa alojen menetelmin niiden aiemman tutkimuksen valossa.

Aineiston analyysin ensimmäisessä osassa tarkastelen *ehkä*-partikkelin esiintymisympäristöjä. *Ehkä* esiintyy yleisimmin kannanotoissa ja tietoa esittävässä vuoroissa. Sekventiaalisesti partikkeli sijoittuu ensisijaisesti reaktionä tuotettuun vuoroon. *Ehkä* esiintyy lähes aina osana vuoroa. Se saa usein vuorossa seuralaisekseen toisen tai useamman modaalisen ilmauksen sekä muita partikkeleita.

Analyysini toisessa osassa tarkastelen sitä, miten *ehkä*-partikkeliä käytetään vuorovaikutuksen resurssina. Vuorovaikutustehtävän muotoutumiseen vaikuttaa neljä seikka: vuoron puhetoiminto, vuoron sekventiaalinen asema, partikkelin vuoronsisäinen paikka ja vuoron muu kielenaines. *Ehkä*-partikkeliä käytetään aineistossa asennoitumisen resurssina, puhujan tiedollisen epävarmuuden ilmaisemisen resurssina, toiminnan koordinoimisen ja suunnittelemisen resurssina sekä huumorin resurssina.

Yleisimmin *ehkä*-partikkeli esiintyy asennoitumisen resurssina, erityisesti asenteen pehmentimenä sekä puhujan tiedollisen epävarmuuden ilmaisemisen resurssina, erityisesti ilmaisemassa asiointilan mahdollisuutta. Analyysini tulosten perusteella *ehkä*-partikkelilla vaikuttaa olevan arkikeskusteluissa tärkeä rooli osallistujien tiedollisessa asennoitumisessa ja episteemisistä oikeuksista neuvottelussa. *Ehkä* vaikuttaa toimivan arkikeskusteluissa myös keskustelijoiden välisen solidaarisuuden ylläpitämisen resurssina.

Avainsanat: partikkelit, modaalisuus, arkikeskustelu, vuorovaikutuslingvistiikka, keskusteluanalyysi

Sisällysluettelo

1	Johdanto	5
1.1	Tutkimuksen lähtökohdat	5
1.2	Aiempi tutkimus	7
1.3	Tutkimuksen tavoite, tutkimuskysymykset ja rakenne	9
2	Teoreettinen viitekehys	12
2.1	Keskustelu sosiaalisena toimintana	12
2.2	Keskustelun rakentuminen	13
2.3	Episteemisyys ja episteeminen modaalisuus	16
3	Aineisto ja menetelmät	19
3.1	Aineiston esittely	19
3.2	Tutkimusmenetelmät	20
4	<i>Ehkä</i>-partikkelin esiintymisympäristöt	23
4.1	<i>Ehkä</i> -vuorojen toiminnot	23
4.2	<i>Ehkä</i> -vuorojen sekventiaaliset asemat	25
4.3	<i>Ehkä</i> -partikkelin esiintymispaikat vuorossa	27
4.3.1	<i>Ehkä</i> vuoron keskellä	28
4.3.2	<i>Ehkä</i> vuoron alussa	29
4.3.3	<i>Ehkä</i> vuoron lopussa	30
4.3.4	<i>Ehkä</i> saa useita esiintymispaikkoja vuorossa	31
4.3.5	<i>Ehkä</i> muodostaa partikkelivuoron yksin tai yhdessä toisen partikkelin kanssa	33
5	<i>Ehkä</i>-partikkeli vuorovaikutuksen resurssina	35
5.1	<i>Ehkä</i> asennoitumisen resurssina	36
5.1.1	Asenteen pehmentäminen	36
5.1.2	Erimielisyyden lieventäminen	40
5.1.3	Asenteen muuttaminen	41
5.2	<i>Ehkä</i> puhujan tiedollisen epävarmuuden ilmaisemisen resurssina	43
5.2.1	Asiantilan mahdollisuuden ilmaiseminen	44
5.2.2	Arvion epävarmuuden ilmaiseminen	47
5.2.3	Puhujan itsekorjaus	49
5.2.4	Kysyjän epätietoisuuden korostaminen	50

5.3	<i>Ehkä</i> toiminnan suunnittelemisen resurssina	51
5.3.1	Oman tulevan toiminnan suunnitseminen	52
5.3.2	Meneillään olevaan toimintaan osallistuminen ja toiminnan koordinoiminen	53
5.3.3	Tulevan yhteisen toiminnan suunnitseminen	56
5.4	<i>Ehkä</i> huumorin resurssina	57
5.4.1	Vitsaileminen	58
5.4.2	Ironia	60
6	Lopuksi	62
	Lähteet	69
	Aineslähteet	69
	Tutkimuskirjallisuus	69
	Liitteet	76
	Liite 1. Keskustelunanalyttiset litterointimerkit	76

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat

Historiallisesti partikkelit ovat eläneet fennistiikassa kieliopillisten kategorioiden marginaalissa. Partikkelikategoriaan ovat päätyneet kaikki ne sanat, jotka eivät ole olleet semanttismorfologisilta ominaisuuksiltaan nomineja tai verbejä. (Herlin–Seppänen 2003: 185–187.) Partikkeleilla on kuitenkin suomenkielisissä keskusteluissa tärkeä rooli. Partikkelivalinnalla pystytään erottamaan toisilleen läheisiä toimintoja toisistaan. Tällainen erityisen runsas leksikaalisten keinojen käyttö erottelussa onkin juuri suomen kielen puhujille ominaista. (Lindholm–Stevanovic 2016: 88.)

Tarkastelen tässä tutkielmassa *ehkä*-partikkelin käyttöä arkikeskustelussa. Tutkin partikkelin käyttöä sekä sen esiintymisympäristön näkökulmasta että siitä näkökulmasta, mitä partikkelilla ilmaistaan. *Iso suomen kielioppi verkossa* (=VISK) jakaa sanaluokat taipumuksen perusteella taipuviin sanoihin ja taipumattomiin sanoihin. Niitä taipumattomia sanoja, jotka eivät voi saada omia täydennyksiä tai määritteitä, kutsutaan partikkeleiksi. Partikkelit jaetaan yhteentoista kategoriaan: interjektioihin, huomionkohdistimiin, lausumapartikkeleihin, modaalipartikkeleihin, fokuspartikkeleihin, dialogipartikkeleihin, konjunktioihin, suunnittelupartikkeleihin, sävyartikkeleihin, intensiteettipartikkeleihin ja likimäärän ilmaisimiin. (§ 792.) Hakulinen (1989b: 115) määrittelee kielen käytön tutkimuksen näkökulmasta partikkelit pikkusanoiksi, jotka antavat ilmaukselle lisämerkityksen sen perusmerkityksen muuttamisen sijaan.

Olen valinnut tutkimukseni pohjaksi VISK:n esitystavan partikkeleista niiden moninaisten partikkelien luokittelutapojen joukosta, joita fennistiikassa on esitetty.

Vuorovaikutuslingvistinen tutkimus on osoittanut, että partikkeleilla on muitakin tehtäviä kuin toimia syntaktisten suhteiden osoittajana lauseessa. Yksittäisellä partikkelilla voi myös olla erilaisia käyttötapoja tai esiintymisympäristöjä. Siten partikkelien perinteiset tiukkajakoiset ja usein päällekkäiset luokittelut eivät näyttäyty mielekkäimpinä.

(Jääskeläinen–Koivisto 2012: 519–599.) VISK:n jaottelu huomioi partikkelien vuorovaikutuksellisen tehtävän ja kategorioiden osittaisen päällekkäisyyden, ja tätä näkökulmaa partikkeleihin hyödynnän myös tässä tutkimuksessa.

Ehkä-partikkelia käytetään tyypillisesti asiaintilan mahdollisuuden ja todennäköisyyden arvioissa (VISK § 1603). VISK (§ 1601) luokittelee sen modaalipartikkelin ryhmään.

Modaalisia partikkeleita käytetään keskustelussa ilmaisemaan puhujan näkemystä lauseen ilmaiseman proposition todenperäisyydestä tai varmuusasteesta (mt. § 1601). Proposition käsitteellä viitataan lauseen merkityssisällön osaan, jonka paikkansapitävyyttä voidaan arvioida eri tilanteissa. Propositio on lauseen muodosta tai sen suorittamasta puhetoiminnosta riippumaton abstraktio. (Tieteen termipankki=TT 2024.) Modaaliset partikkelit edustavat kielen ilmiöistä modaalisuutta. Modaalisuus on semanttinen alue, joka kattaa arviot asiointilan toteutumismahdollisuuksista ja todenmukaisuudesta. (VISK § 1551.) Modaalipartikkelit ovat tyypillinen episteemisen modaalisuuden ilmaisukeino. Episteeminen modaalisuus on modaalisuuden laji, jossa puhuja osoittaa jonkin asian mahdolliseksi tai mahdottomaksi tai joksikin tältä väliltä. Episteeminen modaalisuus ilmaisee myös asian todennäköisyyttä ja välttämättömyyttä. (VISK § 1556.)

Episteemisyyttä voidaan tarkastella vuorovaikutuksen kontekstista myös siitä näkökulmasta, miten oikeus tai velvollisuus ilmaista tietämystä kulloinkin jakautuu keskustelun osanottajien välille. Tällöin puhutaan osanottajien episteemisistä oikeuksista. (Stevanovic 2016: 207.) Kimmokkeeni tähän tutkimukseen syntyikin huomiosta, että *ehkä*-partikkelilla vaikuttaa olevan keskustelussa moninaisia tehtäviä niin suoritettavien puhetoimintojen kuin vuorovaikutustilanteenkin näkökulmista. Kerron näistä mahdollisista tehtävistä tarkemmin luvussa 1.3, kun esittelen hypoteesini tutkimukselleni.

Tutkimukseni edustaa vuorovaikutuslingvistiikkaa. Vuorovaikutuslingvistiikka on monitieteinen kielentutkimuksen suuntaus, joka tarkastelee ääntä ja kielioppia vuorovaikutuksellisesta näkökulmasta (Fox–Thompson–Ford–Couper-Kuhlen 2013: 727). Vuorovaikutuslingvistisen tutkimuksen tavoitteena on kuvata funktionaalisesti sitä, miten kielellisiä resursseja hyödynnetään vuorovaikutuksessa toistuvien sosiaalisten toimintojen toteuttamisessa. (Couper-Kuhlen–Selting 2018: 15–16.) Vuorovaikutuslingvistiikka tarjoaa paitsi tavan käsittää kieltä myös tavan tutkia sitä. Hyödynnänkin vuorovaikutuslingvistiikkaa tässä tutkimuksessa sekä teoreettisena viitekehystenä että menetelmänä.

Toinen tässä tutkimuksessa hyödyntämäni teoreettinen ja metodinen viitekehys on keskustelunanalyysi. Keskustelunanalyysi on Harvey Saksin ja Emanuel Schegeloffin 1960-luvulla kehittämä teoreettinen ja metodologinen lähestymistapa vuorovaikutukseen sosiaalisena toimintana (Maynard 2013: 11). Keskustelunanalyysi on tuonut lingvistiikkaan paitsi uudenlaisen tavan jäsentää kieltä ja sen käyttöä, myös runsaasti soveltuvaan käsitteistöä ja tutkimusaiheita (Fox–Thompson–Ford–Couper-Kuhlen 2013: 729–731).

Keskustelunanalyysi on kiinnostunut siitä, millä tavoilla vuorovaikutuksen osallistajat ohjaavat yhteistoimintaansa keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Keskustelunanalyysissa on perinteisesti tutkittu tasavertaisten puhujien välisiä arkikeskusteluja, sillä arkikeskusteluja on pidetty sosiaalisen vuorovaikutuksen ensisijaisena muotona. Erityisesti puhelinkeskusteluja on tutkittu paljon. Suomessa keskustelunanalyysia on hyödynnetty kielentutkimuksessa 1980-luvulta. (Lindholm–Stevanovic–Peräkylä 2016: 9–12.)

Tutkimusaineistoni koostuu arkikeskusteluista, jotka jakautuvat kasvokkainkeskusteluihin ja puhelinkeskusteluihin. Keskusteluissa edustuvat sekä kahden- että monenkeskiset keskustelut. Tutkimusaineisto kattaa 248 puheenvuoroa, joissa *ehkä*-partikkeli esiintyy. Aineisto on koottu syyskuussa 2023 Arkisyn-korpuksesta eli Suomenkielisten arkikeskustelujen morfosyntaktisesta tietokannasta. Esittelen tutkimusaineistoni taustaa ja käsittelytapaa tarkemmin luvussa 3.1.

1.2 Aiempi tutkimus

Partikkelien esiintymistä ja käyttötapoja vuorovaikutuksessa on tutkittu viimeisen 10 vuoden aikana paljon. Tutkimuksen keskiössä ovat olleet erityisesti dialogi- ja lausumapartikkelit (esim. Vepsäläinen 2019) sekä interjektiot eli huudahduspartikkelit (esim. Pehkonen 2020). Vepsäläinen (2019) on kartoittanut väitöskirjassaan *no*-partikkelin käyttöä vastausvuoroissa. Pehkonen (2020) taas on tutkinut *huh huh* -huudahduspartikkelin käyttöä fyysisesti raskaaseen toimintaan osallistuvien rasitukseen asennoitumisen ilmaisuihin.

Lähestymistapani partikkeleihin mukailee Pehkosta ja Vepsäläistä, sillä tarkastelen partikkelin käyttöä suhteessa sen paikkaan vuorossa ja laajemmin vuoron sekventiaaliseen asemaan. Sekvenssit eli keskustelun toiminnalliset jaksot muodostuvat toisiinsa kytkeytyneistä, peräkkäisistä puhetoiminnoista (Raevaara 1998: 75). Vuoron sekventiaalinen asema siis tarkoittaa sitä, mihin kohtaan sekvenssiä vuoro sijoittuu.

Partikkelien lisäksi myös modaalisuutta on tutkittu paljon. Laajimman kuvauksen modaalisuuden ilmaisukeinoista suomen kielessä ja siten myös modaalipartikkelien käytöstä tarjoaa Kangasniemi (1992). Kangasniemi käsittelee väitöskirjassaan modaalisuuden eri lajeja ja kunkin lajin ilmaisukeinoja, modaaliverbien semantiikka ja esiintymistä sekä modaalisten ilmausten käyttöä osana diskurssistrategioita. Kangasniemi sivuaa tutkimuksessaan myös *ehkä*-partikkelin käyttöä episteemisen mahdollisuuden ja todennäköisyyden ilmaisimena. Hänen mukaansa *ehkä* ja *kenties* ovat keskeisimmät episteemisen modaalisuuden adverbien.

(Mt. 159, 173.) Kangasniemi ei ole ainoa, joka luokittelee *ehkä*-sanana adverbiksi. Luokittelun sanan tässä tutkimuksessa nimenomaan partikkeliksi VISK:n (§ 792) luokittelua noudattaen.

Modaali-ilmausten tutkimus on keskittynyt erityisesti modaaliverbeihin ja modaalisiin verbirakenteisiin. Yksittäiseen modaalipartikkeliin keskittyvää suomalaista tutkimusta on vähän. Jaakola (2012) on tutkinut sitä, miten suomen ja viron evidentialisilla partikkeleilla *tiettävästi* ja *teatavasti* ilmaistaan tietämystä sanomalehtiteksteissä. Jaakkolan (mt. 43) mukaan partikkelit eroavat merkitykseltään: suomen *tiettävästi*-sanaan sisältyy implikaatio vastaanotetusta, yhteisestä tiedosta, kun taas viron *teatavasti* ilmaisee asiointilan varmuutta. Evidentialisuus on episteemisuuden laji, jolla ilmaistaan tiedon hankkimisen tapaa eli sitä, miten puhuja on saanut tietonsa. Puhuja voi osoittaa tiedon kuulopuheeksi tai puhujan omaan päättelyyn tai havaintoon perustuvaksi. (VISK § 1557.)

Tämän tutkimuksen lisäksi ainoa *ehkä*-partikkeliin keskittyvä tutkimus on Pirkolalta (2016), joka tarkastelee maisterintutkielmassaan synonyymien *ehkä* ja *mahdollisesti* kollokaatteja ja semanttisia preferenssejä sanomalehtiteksteissä. Hänen mukaansa *ehkä*-sana voidaan mieltää erityisesti subjektiiviseksi modaali-ilmaukseksi, joka ilmentää puhujan henkilökohtaista tietoa tai mielipidettä. Pirkola sijoittaa *ehkä*-partikkelin episteemisten ilmausten jatkumolla epävarmuuden kategoriaan. Hän kuitenkin korostaa, että *ehkä*-partikkeliä käytetään myös pehmentelyssä varsinaisen epävarmuuden ilmaisemisen sijaan. (Mt. 92–93.)

Modaalipartikkelien käyttöä kuitenkin sivutaan useissa tutkimuksissa. Suojalan (1989: 119) mukaan *ehkä*-sanaa käytetään monien modaalisten ilmausten tapaan suojaamaan puhujaa sitoutumasta kokonaan lausumassa esitetyn proposition totuuteen. Karttunen (2018) käsittelee puhujan subjektiivista suhtautumista tulevan toimintansa varmuuteen ilmaisevia modaalisia adverbeja ja partikkeleita lyhyesti väitöskirjassaan. *Ehkä*-partikkeli esiintyy Karttunen aineistossa puhujan tulevan toiminnan mahdollisuuden ilmaisimena (2018: 167–168). Karttunen ja Kangasniemen (1992) tutkimukset havainnollistavat, miten raja modaalisen adverbien ja partikkelin välillä on hyvin häilyvä, ja *ehkä*-sana on ryhmitelty eri tutkimuksissa kumpaankin ryhmään.

Ehkä-partikkeliä käsittelevät tutkimuksissaan myös Jylhänlehto (2022) ja Lampinen (1990). Jylhänlehto (2022) on tutkinut erimielisyyden osoittamista kokouskeskustelussa. Hänen tutkimuksestaan käy ilmi, että *ehkä*-partikkeli toimii erimielisyyttä esittävässä vuoroissa näkyvimpänä epävarmuuden ilmaisimena. *Ehkä*-partikkeliä käytetään mahdollisesti osoittamaan puhujan tietoisuutta erimielisen mielipiteensä preferoimattomuudesta eli ei-

odotuksenmukaisuudesta keskustelussa. Toisaalta *ehkä*-partikkelia käyttämällä puhuja voi myös heikentää deonttista eli toiminnallista auktoriteettiaan. (Mt. 22–24.) Lampinen (1990) taas on tutkinut suomen kielen kohteliaisuusstrategioita. Hän esittää, että *ehkä*-sana tuo lauseeseen yhtä aikaa arvelevan ja kysyvän sävyn. Osa *ehkä*-arveluista saa kontekstistaan ehdotuksen tai lievän kehotuksen sävyn. Ehdotuksen sävyllä puhuja pyrkii antamaan kuulijalle sellainen vaikutelma, että toimintakehotuksen mukaan toimiminen on kuulijan oman edun mukaista. (Mt. 83.)

Kuten katsauksesta aiempaan tutkimukseen käy ilmi, *ehkä*-partikkelista tehty tutkimus on liian vähäistä suhteessa sen yleisyyteen kielenkäytössä. *Ehkä* on modaalista partikkeleista ja adverbeista yleisin niin puhutussa kuin kirjoitetussakin kielessä (VISK § 1601). Tulokset *ehkä*-partikkelin kieliopillisista ominaisuuksista ja käytöstä hajaantuvat useisiin eri tutkimuksiin, eikä partikkelista löydy VISK:ta lukuun ottamatta yhtä kokoavaa katsausta. Tutkielmani pyrkii toimimaan aloituksena tämän tutkimuksellisen aukon täyttämiseksi. Tämän lisäksi *ehkä*-partikkelin ottaminen tarkasteluun nostaa valokeilaan myös muut modaalipartikkelit.

1.3 Tutkimuksen tavoite, tutkimuskysymykset ja rakenne

Tutkimukseni tavoitteena on selvittää, miten modaalipartikkelia *ehkä* käytetään arkikeskustelussa. Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Millaisissa puheenvuoroissa *ehkä* esiintyy?
2. Millaisissa paikoissa ja minkälaisen kielenaineuksen seurassa *ehkä*-partikkeli esiintyy vuorossa?
3. Millaisia tehtäviä *ehkä*-partikkelilla on arkikeskustelussa? Muodostuuko partikkelin tehtävä vuorossa vai laajemmin vuoron sekventiaalisessa kontekstissa?

Pyrin huomioimaan *ehkä*-vuoroja analysoidessa prosodiset seikat, kuten naurun, sävelkulun ja äänenpainot, silloin, kun ne havaittavasti vaikuttavat vuoron tulkintaan. *Ehkä*-vuorojen piirteitä ja tehtäviä kartoittaessani huomioin sekä vuorolla suoritettavan toiminnon että vuoron sekventiaalisen aseman. Toiminnolla tarkoitetaan sitä, mitä vuorolla tai sen osalla vuorovaikutuksessa tehdään. Vuoron toiminto rakentuu puhujan ja vastaanottajan yhteistyönä, kun vastaanottaja tulkitsee puhujan tuottaman vuoron tietynyyppiseksi toiminnoksi ja reagoi sen mukaan. (Hakulinen 1998: 15–16.)

Huomion analyysissäni myös sen, miten puhujat liittävätkin vuoronsa topiikkiin eli puheenaiheeseen tai edistävät kommunikatiivista projektia. Kommunikatiivisen projektin käsitteellä kuvataan sitä, miten keskustelujaksoilla on sekvenssiä laajempia toiminnallisia päämääriä, joita keskustelijat pyrkivät edistämään (Linell 2010: 38–39).

Minulla on omassa arjessani käymistäni ja kuulemistani keskusteluista tekemieni havaintojen perusteella neljä hypoteesia tutkimukselleni. Ensimmäinen hypoteesini on, että *ehkä*-partikkeli esiintyy erityisesti kysymys–vastaus- vierusparin ja pyyntö ja sen vastaanottaminen -vierusparien jälkijäsenissä eli vuoroissa, joissa vastataan jonkun toisen esittämään kysymykseen tai pyyntöön. Vierusparit ovat kahden peräkkäisen vahvasti toisiinsa kiinnittyvän vuoron pareja. Tietynlainen vierusparin etujäsen vaatii tietynlaisen jälkijäsenen, esimerkiksi kysymys, vaatii jälkeensä vastauksen. (Raevaara 1998: 75–76.)

Tähän liittyen toinen hypoteesini on, että *ehkä*-partikkelia käytetään erityisesti preferoimattomissa vuoroissa. Vuorot voidaan jakaa preferoituihin ja preferoimattomiin sen mukaan, miten toivottuja tai odotuksenmukaisia ne ovat (Raevaara 2016: 151). Preferoidut vuorot ovat tyypillisesti myönteisiä tai samanmielisyyttä osoittavia. Preferoimattomat vuorot taas ovat kielteisiä tai erimielisyyttä osoittavia. Preferoimattomille vuoroille on tyypillistä vuoron viivytys ja sen monipolvisuus erilaisine selityksineen. (Tainio 1998: 94–100.) Hypoteesini on, että *ehkä*-partikkelia käyttämällä puhuja ilmaisee kuulijalle, ettei hän täysin sitoudu vuorossa sanomaansa ja siten loiventaa vuoron odotuksenvastaisuuden vaikutusta keskustelun kulkuun.

Kolmas hypoteesini on, että *ehkä*-partikkeli esiintyy erityisesti itsenäisenä vuorona ja partikkeliketjuissa. Partikkeliketjulla tarkoitetaan kahden tai useamman partikkelin esiintymistä peräkkäin ketjuna. Partikkeliketjut voivat toimia kokonaisina, omina vuoroinaan tai sijoittua vuoron alkuun. Partikkeliketjut ovat partikkelille tyypillisiä esiintymispaikkoja puheessa. (VISK §859.)

Neljäs hypoteesini on, että *ehkä*-partikkelilla ilmaistaan tiedollisen epävarmuuden lisäksi myös asennoitumista eli sitä, suhtautuuko puhuja puheena olevaan propositioon myötämielisesti vai kielteisesti. Käsittelen tarkemmin asennoitumista luvussa 2.3.

Tutkielmani etenee seuraavanlaisesti: luvussa 2 esittelen teoreettisen viitekehäkseni. Selitän, millaista sosiaalista toimintaa keskustelu on ja esittelen keskustelun jäsenystapoja. Esittelen myös, millainen kielenilmiö episteeminen modaalisuus on. Luvussa 3 esittelen aineistoni ja

menetelmäni. Selostan, miten olen aineistoni koostanut ja miten käytän aineistoa ja menetelmiä tutkimuksessani. Luvussa 4 esittelen *ehkä*-partikkelin toiminnallisia, sekventiaalisia ja vuoronsisäisiä esiintymisympäristöjä koskevat löydökseni. Luvussa 5 analysoin *ehkä*-partikkelin vuorovaikutustehtäviä aineistossa. Viimeisessä luvussa, luvussa 6 kokoan tutkimustulokseni yhteen. Lisäksi pohdin tutkimuksessani esiinnoituneita uusia, lisätutkimusta vaativia kysymyksiä.

2 Teoreettinen viitekehys

Tässä luvussa esittelen vuorovaikutuslingvistiikan ja keskustelunanalyysin tarjoaman teoreettisen taustan tutkimukselleni. Esittelen ensin luvussa 2.1 keskustelua yleisesti sosiaalisen toiminnan näkökulmasta. Luvussa 2.2 syvennyn keskustelun rakentumista ohjaaviin lainalaisuuksiin ja sen etenemiseen vaikuttaviin seikkoihin. Luvussa 2.3 esittelen episteemisyden ja episteemisen modaalisuuden ilmiöt ja selitän, miten ne näkyvät keskustelussa.

2.1 Keskustelu sosiaalisena toimintana

Vuorovaikutuslingvistiikka ja keskustelunanalyysi näkevät vuorovaikutuksen järjestyneenä ja jäsenettynä sosiaalisena toimintana. (Hakulinen 1998: 13–14.) Puhe mielletään tilanteiseksi prosessiksi, jossa on useampi osallistuja. Kieli tarjoaa prosessin osallistujille resursseja, joilla he pystyvät suorittamaan erilaisia toimintoja. Resurssit koostuvat käytännöistä, rutiineista ja muista osanottajille tunnistettavista tavoista suorittaa toimintoja. (Couper-Kuhlen–Selting 2001: 3–6.)

Keskusteluntutkimuksessa on perinteisesti erotettu arkikeskustelu ja institutionaalinen vuorovaikutus. Arkikeskustelulla tarkoitetaan jokapäiväisessä elämässä tapahtuvaa puhuttua ja ei-kielellistä vuorovaikutusta kahden tai useamman osanottajan välillä. Arkikeskustelu erottuu institutionaalisesta keskustelusta siinä, että keskustelun osallistujilla ei ole siinä erityisiä institutionaalisia rooleja. (Lindholm–Stevanovic–Peräkylä 2016: 9–10.)

Institutionaalisuudella taas viitataan siihen, miten vuorovaikutuksen osallistujat tuottavat, muokkaavat, muuttavat ja suhteuttavat toisiinsa institutionaalisia rooleja vuorovaikutuksessa (Peräkylä 1998: 177–182).

Arkikeskustelujen välillä esiintyy suuri määrä vaihtelua keskustelun käytänteissä ja symmetriassa. Arkikeskustelujenkin kulkuun vaikuttavat osallistujien väliset suhteet ja se, mitä he pyrkivät vuorovaikutuksessa milloinkin tekemään. Keskustelijat ottavat esimerkiksi tiedollisia asemia. Keskustelutilanteet voivat olla myös kielellisesti epäsymmetrisiä. Tällaisessa tilanteessa yhdellä tai useammalla keskustelun osallistujalla on jonkinlaisia vuorovaikutuksellisia haasteita. Haasteet voivat johtua esimerkiksi neurobiologisista poikkeavuuksista tai siitä, että puhuja on kielenoppija. (Lindholm–Stevanovic–Peräkylä 2016: 9–12.) Taustatietojen puutteessa rajaan tämän kielellisen epäsymmetrian mahdollisuuden tarkasteluni ulkopuolelle.

Vuorovaikutuksessa hyödynnetään puheen ja kielenkäytön lisäksi sanattomia resursseja: katsetta, ilmeitä, eleitä ja muita kehollisia ilmaisuja. Ne vaikuttavatkin omalta osaltaan vuorovaikutuksen etenemiseen. Yhdessä ne muodostavat niin kutsutun yhteisen materiaalisen maailman resurssit. (Lindholm–Stevanovic–Peräkylä 2016: 12–13.) Yhteisen toiminnan koordinointi edellyttää materiaalisen maailman resurssien havaitsemisen lisäksi suuntautumista jaettuun mentaaliseen maailmaan eli yhteistä tiedollista perustaa. Mentaalisella maailmalla viitataan jaettuun, yhteistä elämänpiiriä koskevaan tietoon sekä odotuksiin ihmisen päämääristä, tunteista ja motiiveista, jotka pohjautuvat tähän jaettuun tietoon. (Lindholm–Stevanovic 2016: 79–80.)

Yhteisen toiminnan koordinoinnin lisäksi vuorovaikutus on myös aina yhteisen maailman ja samalla sosiaalisten suhteiden luomista ja muokkaamista. Puhe ja kielenkäyttö tarjoavat vuorovaikutuksen osallistujille poikkeuksellisen tehokkaan keinon suhteensa työstämiseen yhteistä tiedollista perustaa laajentamalla. (Lindholm–Stevanovic 2016: 85.)

Vuorovaikutuksen toimintatavat ovatkin kehittyneet tukemaan ja vahvistamaan ihmisten keskinäistä solidaarisuutta (Raevaara 2016: 117).

Puheen avulla toteutettua sosiaalista toimintaa määrittävät sosiaaliset rakenteet. Sosiaaliset rakenteet ovat luonteeltaan kahdensuuntaisia, sillä ne yhtä aikaa paitsi ohjaavat sosiaalista toimintaa myös rakentuvat siinä. Sosiaaliset rakenteet sekä rajoittavat toimintaa että tarjoavat sille resursseja. Sosiaalisia rakenteita ovat esimerkiksi vuorovaikutuksen osallistujien käsitys itsestään ja suhteestaan muihin vuorovaikutuksen osallistujiin sekä heidän välisensä tiedolliset, emotionaaliset ja valtasuhteet. (Stevanovic 2016: 151–153.) Käsittelen tarkemmin osallistujien välisiä tiedollisia suhteita ja valtasuhteita vuorovaikutuksen resurssina luvussa 2.3.

2.2 Keskustelun rakentuminen

Keskustelu rakentuu kahden tai useamman osallistujan yhteistoimintana. Puheenvuoro eli vuoro on puheen yksikkö, joka kattaa puhujan yhden puhunnan keskustelussa (Hakulinen 1998: 14–17). Puheenvuoro voi muodostua yhdestä tai useammasta lausumasta. Lausumalla tarkoitetaan puheessa esiintyvää toiminnallista kokonaisuutta. Lausuman ei tarvitse olla lauseen muotoinen, vaan se voi koostua myös yksittäisistä lausekkeista tai partikkeleista. (VISK § 1003.) Tilanteissa, joissa vastaanottaja sivuuttaa syntaktisen kokonaisuuden loppumisen mahdollistaman puhujanvaihdoksen, esimerkiksi puhumattomuudella tai tuottamalla lyhyen partikkelivuoron, puhuja voi jatkaa vuoroaan. Tilanteesta syntyvää

useamman syntaktisen kokonaisuuden kattavaa vuoroa kutsutaan moniyksikköiseksi vuoroksi. (VISK § 1005.)

Vuorojen jakautumista keskustelun osanottajille kutsutaan vuorottelujäsennykseksi. Osallistumiskehikon käsite kuvaa sitä, miten osallistujat saavat keskustelun aikana muuttuvia diskurssi-identiteettejä. Puhujan ja kuulijan roolit vaihtelevat. Puhujalla tarkoitetaan kulloinkin äänessä olevaa henkilöä. Kuulija voi olla joko passiivinen tai aktiivinen vastaanottaja, joka osallistumisen osoituksillaan vaikuttaa keskustelun kulkuun. Keskustelun osallistujarooleja voidaan säädellä monin tavoin, kuten orientoitumisella vastaanottajiin. Puhuja voi eksplisiittisesti tai implisiittisesti suunnata sanansa tietylle vastaanottajalle. (Seppänen 1998: 156–162.)

Vatanen (2014: 52) on osoittanut, että suomenkielisissä arkikeskustelussa on yleistä, että osallistujat puhuvat päällekkäin tai keskeyttävät toisiaan. Keskusteluissa esiintyy kolmenlaista päällekkäispuhunaa: 1) päälle puhuja viestii samankaltaisesta tiedosta tai kokemuksesta, 2) päälle puhuja osoittaa samanmielisyyttä ja 3) päälle puhuja osoittaa ymmärrystä (mt. 218).

Sacksin, Schegloffin ja Jeffersonin (2016: 7–8) mukaan seuraavat ilmiöt toistuvat kaikissa keskusteluissa: 1) puhuja vaihtuu, 2) yleensä yksi puhuja kerrallaan, 3) päällekkäispuhunnan jaksot mahdollisia mutta lyhytkestoisia, 4) siirtymät vuorosta toiseen tapahtuvat usein ilman viivettä tai päällekkäisyyttä, 5) vuorojen järjestys ja pituus vaihtelevat, 6) keskustelun pituutta, osapuolten sanomaa tai vuorojen jakautumista ei ole ennalta määrätty, 7) osallistujien lukumäärän vaihtelu mahdollista, 8) puhe on joko jatkuvaa tai katkonaista, 9) puheenvuorot jaetaan käyttämällä jakamistekniikoita (joko niin, että äänessäolija valitsee seuraavan puhujan tai niin, että seuraava puhuja valitsee itse itsensä), 10) erilaisten vuoron rakenneyksiköiden käyttäminen ja 11) vuorottelussa tapahtuvien virheiden ja rikkomusten korjaaminen.

Keskustelun rakentumiseen vaikuttaa oleellisesti se, kuinka monta osallistujaa siinä on. Kahden- ja monenkeskiset keskustelut rakentuvat eri tavalla. Kahdenkeskisessä keskustelussa puhujien vuorot vaihtuvat AB AB AB -kaavan mukaan. Kun keskustelun osanottajia on kolme tai useampi, vuorojen jakautuminen ei enää noudata säännönmukaista kaavaa. Kahden- ja kolmenkeskisiä keskusteluita yhdistää se, että niissä on tyypillisesti yksi keskustelullinen polttopiste. Vuorojen vaihtumiseen liittyy enemmän neuvottelua ja vuorot jäävät lyhyemmiksi. Puhujien väliset tiedolliset suhteet ovat myös monimutkaisempia. (Londen 1998: 56–62.)

Kun keskustelijoita on neljä tai useampi, keskustelu saattaa myös hajota useiksi rinnakkaisiksi keskusteluiksi. Keskustelun polttopisteet ovat tällöin alttiita muutoksille. Monenkeskisille keskusteluille ominainen ilmiö on myös erilaisten liittoutumien muodostuminen ja tiimityö. Lausumat saattavat johtaa niin vahvaan koko ryhmän samanmielisyyteen kuin erimielisiin argumentoiiviin sekvensseihin. (Londen 1998: 62–73.)

Keskustelun onnistuminen edellyttää osallistujilta keskinäistä ymmärrystä. Osanottajien keskinäinen ymmärrys perustuu erilaisten toimintojen tunnistamiseen. Toimintojen tunnistamiseen he tarvitsevat yhdessä jaetut normit ja periaatteet. Tulkinnallaan vastaanottaja tekee vuorosta tietyn tyyppisen toiminnon. Näin vuorottelunormien nojalla keskustelu hahmottuu sekvensseiksi. Puhujat ovat suuntautuneita näihin sekvensseihin. Niihin on myös sisäänrakennettu mahdollisuus seuraavan vuoron ottamiselle ja vuoron korjaukselle. (Hakulinen 1998: 14–17.)

Yksi keskusteluille ominainen piirre, jota voidaan hahmottaa sekventiaalisen jäsenyyksen avulla, on erilaisten kertomusten jakaminen. Keskustelun osanottajat säätelevät kertomista kerrontajäsenyyksen keinoin. Kerrontajäsenyys rakentuu kolmesta sekvenssityypistä: johdanto-, kerronta- ja vastaanottosekvenssistä. Johdantosekvenssin ensimmäisessä vuorossa kertojaksi tarjoutuva ottaa roolinsa kertojana ja toisessa kuulijaksi aiottu vahvistaa asemansa kuulijana. Kerrontasekvenssi on usean rakenneyksikön mittainen keskeytyksetön kertojan vuoro. Kertoja kuitenkin usein tarjoaa kuulijalle mahdollisuuden ilmaista, seuraahan hän kerronnan etenemistä. (Routarinne 1998: 139–149.)

Vastaanottosekvenssi seuraa kertomuksen huipun saavuttamista. Vastaanottosekvenssissä kertoja päättää kertomisen ja kuulija esittää arvion tai tulkinnan kuulemastaan. Kertoja joko hyväksyy vastaanottajan esityksen tai tarkentaa kertomustaan. Kertomusta seuraa usein toinen kertomus, joka on reaktiota ensimmäiseen kertomukseen. Kertomus käsittelee usein samaa topiikkia tai henkilöitä kuin ensimmäinenkin kertomus ja kertojan asenne säilyy samanlaisena. (Routarinne 1998: 150–152.)

Osallistujien moninaisista keinoista huolimatta keskustelu ei aina etene ongelmitta. Korjausjäsenyyksen käsitteellä kuvataan niitä tapoja, joilla osallistujat käsittelevät puhumisen, puheen kuulemisen tai puheen ymmärtämisen haasteita. Korjaus on jaksoksi rajautuva prosessi, jonka tavoitteena on ongelman ratkaiseminen. Mikä tahansa keskustelun osa on mahdollista valita korjauksen kohteeksi. Korjausjakson voi aloittaa ongelmavuoron tuottaja tai sen vastaanottanut kuulija. Korjauksen loppuun saattaja voi olla eri henkilö kuin sen

aloittaja. Itsekorjaus on preferoidumpi kuin toisen aloitteesta lähtevä korjaus. (Sorjonen 1998: 111–113) Korjaukset luovat keskusteluun välijakson, jonka päätyttyä palataan takaisin keskeytyneeseen toimintaan (Kurhila–Laakso 2016: 171).

2.3 Episteemisyys ja episteeminen modaalisuus

Episteeminen modaalisuus liittyy puhujan tietoon, päätelmiin tai uskoon asiointilan mahdollisuudesta, varmuudesta tai todennäköisyydestä. Puhujat esittävät ennusteita ja arvioita tulevista tapahtumista tulevan asiointilan todennäköisyyttä koskevissa lausumissaan. Tulevaisuuteen suuntautuviin lausumiin sisältyykin aina modaalinen ulottuvuus. Episteemistä modaalisuutta ilmaistaan verbimodus potentiaalilla, kysymyslauseella, modaaliverbeillä saattaa ja taitaa sekä modaalisilla adverbeilla ja partikkeleilla. Episteemiset ilmaukset asettuvat jatkumolle: puhuja voi arvioida tilanteen mahdottomaksi, epätodennäköiseksi, epävarmaksi, mahdolliseksi, todennäköiseksi tai varmaksi. Kieltoa käytetään mahdottomuuden, epätodennäköisyyden ja epävarmuuden ilmaisuun. (VISK § 1556.)

Samassa lauseessa tai lausumassa esiintyy usein useita eri modaalisuuden ilmaisukeinoja. Ne voivat vaikuttaa joko samansuuntaisesti (esim. *voisin ehkä opiskella*) tai eri suuntiin (esim. *minun on ehkä pakko opiskella*). Samansuuntaista vaikuttamista kutsutaan modaaliharmoniaksi. Kun modaaliverbit toimivat eri suuntiin, on lause tai lausuma modaalisesti epäharmoninen. Tällöin tulkinnassa huomioidaan modaaliverbitilanteiden merkitysten välinen hierarkia eli niiden vaikutusala. Episteemisellä modaalisuudella on tyypillisesti muita modaalisuuden lajeja laajempi vaikutusala. (VISK §1560.) Kun *ehkä* tai jokin muu episteeminen modaalipartikkeli sijaitsee modaaliverbin edessä tai jäljessä, tulkitaan verbi yleensä deonttista modaalisuutta eli velvollisuutta tai dynaamista modaalisuutta eli osallistujan kykyä ilmaisevaksi (VISK § 1604).

Vuorovaikutuksessa episteeminen modaalisuus näkyy puheenvuoroissa esitettyjen propositioiden lisäksi myös sosiaalisten suhteiden tiedollisena ulottuvuutena ja osallistujien episteemisinä oikeuksina. Sosiaalisten suhteiden tiedollinen ulottuvuus on vuorovaikutuksen osallistujille sekä neuvottelun kohde että resurssi. (Stevanovic 2016: 207–210.)

Vuorovaikutuksen osallistajat asettuvat eri aihepiirien ja tilanteiden suhteen erilaisiin tiedollisiin asemiin niin, että toinen osallistuja on tietävämpi kuin toinen. Tiedolliset asemat ovat aina aihe- ja tilannesidonnaisia ja jatkuvassa muutoksessa. (Heritage 2012: 4.)

Osallistujien olettamuksista toistensa tiedoista rakentuu vuorovaikutuksen yhteinen tiedollinen perusta (Lindholm–Stevanovic 2016: 80). Puhujat tarkkailevat jatkuvasti toisiaan ja tiedollisten asemien muutoksia keskustelun aikana. Tiedollisten asemien monitorointi mahdollistaa vuorojen muotoilun puhekuppanille tunnistettavalla tavalla. Yhtä aikaa se mahdollistaa rivien välistä tulkittamisen. Vuorovaikutuksen yhteiseen tiedolliseen perustaan tukeutuminen rakentaa intiimiyttä ja läheisyyttä osallistujien välillä. (Stevanovic 2016: 207–210.)

Episteemisillä oikeuksilla tarkoitetaan vuorovaikutuksen osallistujan oikeutta tai velvollisuutta ilmaista tietoa eri tilanteissa. Puhujaa pidetään yleensä häntä itseään, hänen perhettänsä ja ystäviään sekä muuta tiivistä hänen elämänpiirinsä kuuluvaa koskevan tiedon ensisijaisena auktoriteettina (Heritage 2013: 558). Episteemisten oikeuksien jakautumiseen keskustelussa vaikuttavat myös osallistujien institutionaaliset roolit ja asemat. Episteemiset oikeudet korostuvat vuorovaikutuksessa erityisesti tilanteissa, jossa osallistujat ovat erimielisiä. Toisaalta osallistujien ollessa samanmielisiä he voivat epäsuorasti neuvotella siitä, kuka heistä tietää parhaiten. (Stevanovic 2016: 207–209.)

Puhujat ovat hyvin tietoisia tiedollisista oikeuksistaan eri aihepiirejä koskien ja kompensoivat episteemisen auktoriteetin ottamista asiassa, jossa toisella osallistujalla kuuluisi olla ensisijainen tiedollinen auktoriteetti, koska asia koskee tätä itseään tai tällä on läheisempi suhde puheena olevaan henkilöön (Heritage–Raymond 2005: 19–22).

Episteemiseen modaalisuuteen liittyvä puhutun kielen ilmiö on partikkelien käyttö varauksina. Varaukset ovat sanoja, fraaseja tai pitkiäkin lausumia, joilla puhuja pyrkii pehmentämään ja lieventämään sanomaansa. Varauksia on kahdenlaisia: likimääräistimiä, ja suojauksia. Likimääräistimiä, kuten *vähän*, *niinku* ja *tavallaan*, käytetään, kun epäselvyys sisältyy lausumassa ilmaistuun proposition. (Suojala 1989: 118–119.)

Suojauksilla, kuten *ehkä* ja *en mä tiedä*, puhuja taas ilmaisee varauksia proposition selkeyden, relevanssin tai totuuden suhteen. Puhuja välttää suojausten avulla sitoutumasta kokonaan proposition totuuteen. Hän voi olla epävarma sanomastaan tai haluta antaa sellaisen vaikutelman. Suojaukset esiintyvät usein samassa lausumassa likimääräistimien kanssa, jolloin varovaisuuden vaikutelma korostuu. Varauksia voivat myös joissain tapauksissa olla korjaukset, joissa puhuja tarkentaa tai korjaa itseään. Varauksellisuutta voidaan ilmaista ja lieventää myös ei-sanallisin keinoin, kuten naurulla, intonaation muutoksilla ja tauoilla. (Suojala 1989: 119.)

Tiedollisten suhteiden lisäksi keskustelun rakentumiseen vaikuttavat myös osallistujien väliset valtasuhteet ja tunnesuhteet. Keskustelijoiden väliset valtasuhteet vaihtelevat tilanteittain.

Deonttisella auktoriteetilla tarkoitetaan sitä, kenellä on tietyssä tilanteessa oikeus päättää joko yhteisestä tulevasta toiminnasta tai muiden tulevista teoista. Keskustelun osallistujat voivat hyväksyä auktoriteetin tai vastustaa sitä. Deonttinen auktoriteetti onkin aina yhteistä toimintaa suunniteltaessa läsnä ja sanattoman neuvottelun kohteena. Deonttiset oikeudet toimivat siis episteemisten oikeuksien tavoin vuorovaikutuksen resurssina ja ohjaavat sekä sitä, miten he muotoilevat vuorojaan, että sitä, miten nämä vuorot tulkitaan. (Stevanovic–Peräkylä 2012: 297–300.)

Keskustelun osallistujien tunnesuhteita vahvistaa kokemusten, tunteiden, kiinnostuksen kohteiden, huomioiden ja asennoitumisen jakaminen (Stevanovic 2016: 216). Asenne määritellään kielitieteessä perinteisesti yhden puhujan sisäiseksi, pysyväksi tilaksi, jota puhuja ilmaisee soveltuvalla sanastollisella keinolla tai kieliopillisella kategoriolla. Episteemiset modaali-ilmaukset ovat tyypillisiä asenteen ilmaisimia. Asennoitumisella taas viitataan siihen, miten vuorovaikutuksen osallistujat yhdessä tuottavat kannanotoissa ja arvioinneissa asenteita, olivat ne sitten samanmielisiä tai erimielisiä suhteessa toisiinsa, ja neuvottelevat niistä. Tällaisia jaksoja kutsutaan asennoitumissequensseiksi. Puhujat tarkkailevat toistensa asenteita ja saattavat muuttaa omaansa jo tuottaessaan sitä vastaanottajan oletetun reaktion perusteella. Asenteista neuvotellessa neuvotellaan myös samalla paikallisesti myös jostakin käyttäytymissäännöstä tai arvosta. (Kärkkäinen 2002: 86–91.)

3 Aineisto ja menetelmät

Tässä luvussa esittelen aineistoni ja tutkimuksessa käyttämäni menetelmät. Alaluvussa 3.1 taustoitin aineistoani ja kerron sen kokoamistavasta. Alaluvussa 3.2 esittelen tutkimuksessa käyttämäni menetelmät: vuorovaikutuslingvistiikan ja keskusteluanalyysin. Kerron myös lyhyesti tutkimusprosessistani.

3.1 Aineiston esittely

Tutkimusaineistoni on koottu syyskuussa 2023 Arkisyn-tietokannasta eli Suomenkielisten arkikeskustelujen morfosyntaktisesta tietokannasta. Arkisyn-korpus on rakennettu Turun yliopiston Kieli- ja käännöstieteiden laitoksella suomen kielen ja suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen oppiaineessa. Korpusaineisto on peräisin Turun yliopiston Lauseopin arkistosta ja Helsingin yliopiston Keskusteluntutkimuksen arkistosta sekä muista hankkeen yhteydessä kerätyistä yksityisistä tallenteista. Arkisyn käsittää 26 vuosien 1996 ja 2015 välillä kerättyä keskustelutallennetta, joista 22 on kasvokkain käytyjä ja 4 puhelinkeskusteluja. Tietokanta kattaa yhteensä 30 tuntia kahden- ja monenkeskistä keskustelupuhetta. Tietokanta on käytettävissä sekä Turun yliopiston oman sisäisen hakuliittymän että Kielipankin Korp-hakuliittymän kautta. (Suomalainen 2020: 30.)

Tutkimuseettiset kysymykset on huomioitu aineiston käsittelyssä, sillä kaikki siinä esiintyvät informantit ovat myöntäneet luvan aineiston käyttämiseen tutkimuksessa ja opetuksessa. Lisäksi kaikki tiedot, joista henkilöt olisi mahdollista tunnistaa, on litteraateissa muutettu tunnistamattomiksi. Aineisto on kerätty laajalta alueelta: valtaosin Etelä-Suomesta, erityisesti Uudeltamaalta, mutta myös Länsi-Suomesta, Varsinais-Suomesta ja Satakunnasta. Puhujat ovat pääasiassa nuoria ja keski-ikäisiä, ja keskustelut ystävien ja perheiden välisiä epämuodollisia arkikeskusteluja. Keskustelut sijoittuvat tilanteisiin, jotka ilman nauhoitustakin olisivat olemassa. (Suomalainen 2020: 31.)

Koska informanteista ei ole tietokannassa tarkkoja taustatietoja (kuten sukupuolta, ikää ja informanttien välisiä suhteita), en pysty huomioimaan näitä seikkoja tässä tutkimuksessa. En myöskään käytä tässä tutkielmassa esimerkkeinä sellaisia vuoroja, jotka sisältävät arkaluontoisia tietoja.

Olen koonnut aineiston tekemällä yhdessä graduohjaajani Marja-Liisa Helasvuon kanssa *ehkä*-partikkelista lemmahaun tietokantaan Turun yliopiston käyttöliittymää käyttäen.

Lemmahaku antaa tuloksena sanan perusmuodon lisäksi myös sen muut muodot, *ehkä*-partikkelin tapauksessa myös *ehk*-muotoiset esiintymät. Haun yhteydessä olen valinnut kontekstiksi puheenvuoron. Lemmahaun tuloksena löytyneet 248 osumaa muodostavan aineistoni. Osumat kattavat 248 puheenvuoroa 27 keskustelutallenteesta. Kutsun *ehkä*-partikkelin sisältäviä puheenvuoroja tästä lähtien *ehkä*-vuoroiksi. Aineiston keskustelutallenteista 3 on kahdenkeskisiä puhelinkeskusteluja, 5 kahdenkeskisiä kasvokkainkeskusteluja ja loput 19 monenkeskisiä kasvokkainkeskusteluja.

Partikkeli esiintyy yhteensä 78 puhujan vuoroissa. Partikkelin esiintyvyydessä on suurta vaihtelua keskustelutallenteiden välillä. Tiheimmin se esiintyy tallenteissa SG123 ja SG346. Lemmahaun teon jälkeen olen saanut ohjaajaltani Arkisynistä ladatut lemmahaun tulokset Microsoft Excel-tiedostoon vietyinä. Koska lemmahaku kattaa koko tietokannan, voidaan osumien ajatella havainnollistavan partikkelin esiintymistä keskusteluissa suhteellisen todellisuudenkaltaisesti.

Puheenvuorot on koodattu Arkisyniin morfo-syntaktisesti ja pystynkin hyödyntämään näitä valmiiksi olemassa olevia tietoja tutkimuksessani. Turun yliopiston käyttöliittymä mahdollistaa puheenvuorojen kuuntelemisen. Aineistosta on myös olemassa erilliset, tarkat litteraatit. Käytän sekä kuuntelutoimintoa että litteraatteja tutkimuksessani. Äänitteiden ja litteraattien avulla pystyn tutkimuksessani huomioimaan myös prosodian, mahdolliset tauot ja päällekkäispuhunnan vuoron tarkastelussa.

Monista tietokannan keskusteluista on olemassa myös videonauhoitteet, mutta en ole hyödyntänyt niitä tässä tutkimuksessa. Multimodaalista aineistoa ei ole mahdollista huomioida tämän tutkielman laajuuden puitteissa, mutta jatkotutkimukselle se avaa kiinnostavia mahdollisuuksia.

3.2 Tutkimusmenetelmät

Tutkimusmenetelmäni vuorovaikutuslingvistiikka ja keskustelunanalyysi valikoituivat jo ennen aineistoa. Halusin tutkia tiettyä kielenainesta nimenomaan vuorovaikutuksen näkökulmasta. Vuorovaikutuslingvistiselle tutkimukselle on kaksi mahdollista lähtökohtaa. Tutkimusta voidaan tehdä sosiaalisesta vuorovaikutuksesta lähtöisin, jolloin tarkastellaan sitä, miten tiettyjä toimintoja tehdään kielellisiä resursseja hyödyntäen. Tutkimusta voidaan tehdä myös kielellisestä resurssista lähtöisin, jolloin tarkastellaan sitä, miten resurssia hyödynnetään sosiaalisen vuorovaikutuksen toiminnoissa. Tutkimusta on mahdollista tehdä niin laadullisesti

kuin määrällisestikin. (Couper-Kuhlen–Selting 2018: 15–16.) Tässä tutkimuksessa lähtökohtana on kielellinen resurssi. Tutkimukseni on laadullista, mutta hyödynnän numeerista esitystapaa silloin, kun se on aineiston kannalta oleellista.

Vuorovaikutuslingvistinen tutkimus on puhtaasti empiiristä ja autenttisen aineiston ohjaamaa. Analyysissa käytettävien kategorioiden tulee olla aineistolähtöisiä. Esiintymä analysoidaan aina osana sitä sekventiaalista kontekstia, jossa se esiintyy. Analyysissa tulee huomioida kontekstin eri tasot: vuoron taso, vuorolla suoritettava toiminto, sekvenssi, jossa vuoro esiintyy sekä projekti. Sekventiaalisen kontekstin ylittäviä yleistyksiä kielenaineksen hyödyntämisestä on mahdollista tehdä ainoastaan useiden tutkimusten pohjalta, jotka kattavat resurssien käytön moninaisissa eri sekvensseissä. Empiirisuus koskee aineiston lisäksi myös tutkimustuloksia. Tutkimustulosten tulee pohjautua vuorovaikutuksen osallistujien tarkkailuun ja niiden tulee olla osallistujien havainnoidulla toiminnalla perusteltavissa. (Couper-Kuhlen–Selting 2018: 18–25.)

Tämän tutkimuksen kategoriat ovat syntyneet aineistolähtöisesti ja analysoin jokaisen *ehkä*-vuoron sen sekventiaalisessa kontekstissa huomioiden kontekstin eri tasot. En tee laajempia yleistyksiä *ehkä*-partikkelin käytöstä, vaan keskityn esittämään, miten partikkeli juuri tässä aineistossa esiintyy ja miten sitä käytetään. Kaikki tutkimustulokseni perustuvat aineistosta tekemiini havaintoihin.

Vuorovaikutuslingvistiikka siis ohjaa niin sitä, miten lähestyn aineistoani, kuin sitäkin, miten konkreettisesti aineistoa käsittelen. Tärkeä vuorovaikutuslingvistiikan anti tutkimukselleni on Du Bois'n (2007) puheessa esitettyjen asennoitumisen ilmausten analysointiin kehittämä analyttinen viitekehys 'stance triangle'. Du Bois esittää, että asennoitumisen ilmauksella on kolmenlaisia tehtäviä: 1) arvioida ('evaluate'), 2) osoittaa puhujan asettumista johonkin asemaan ('positioning') ja 3) osoittaa saman- tai erimielisyyttä suhteessa edeltävään/ vuoroon ('alignment'). Asennoitumisen ilmausta tarkastellaan kontekstualisoimalla arvioiva tai arvottava vuoro kolmen kysymyksen avulla: 1) kenen asennoitumisesta on kyse? 2) mikä asennoitumisen kohde on? ja 3) mihin asenteeseen puhuja vastaa omalla vuorollaan? (Mt. 139–182.) Hyödynnän viitekehystä asennoitumisen ilmausten analysoinnissa nimeämällä jokaisen ilmauksen tehtävän ja vastaamalla kysymyksiin vuoron osalta.

Toinen hyödyntämäni menetelmä, keskusteluanalyysi, on laadullinen ja aineistopohjainen menetelmä. Kusteluanalyttinen tutkimus siis lähtee aineiston havainnoinnista käsin ja niin tutkimusongelma kuin tutkimuskysymyksetkin muovautuvat sen pohjalta (Vatanen 2016:

235–240). En tässä tutkimuksessa seuraa keskusteluanalyyttistä tutkimusprosessia, mutta käytän keskusteluanalyysin käsitteitä ja teoriaa keskustelun rakentumisen tarkasteluun sosiaalisen toiminnan näkökulmasta.

Analyysin aluksi olen nimennyt aineisto-Exceeliin sarakkeet kunkin tutkimuskysymyksen mukaan. Tämän jälkeen olen analysoinut *ehkä*-vuorot vastaamalla järjestyksessä jokaiseen tutkimuskysymykseeni kunkin vuoron osalta. Analysoidessani, millaisissa vuoroissa *ehkä* esiintyy, olen tarkastellut paitsi sitä, millainen toiminto vuorolla suoritetaan, myös sitä, millaiseen toimintaan vuorolla osallistutaan. *Ehkä*-vuorojen puhetoimintojen nimeämisessä hyödynnän VISK:n (§ 1197) esitystä vieruspareista. Esittelen vierusparit seuraavassa taulukossa 1:

Taulukko 1. Vierusparit VISK:n (§ 1197) mukaan.

etujäsen	jälkijäsen
anteeksipyyntö	anteeksipyynnön hyväksyminen
ehdotus	ehdotuksen hyväksyminen tai hylkääminen
hyvästely	vastahyvästely
kannanotto	vastakannanotto
kiittäminen	kiitoksen vähättely
kohteliaisuus tai kehu	kohteliaisuuden tai kehun vastaanotto
kutsun esittäminen	kutsun hyväksyminen tai hylkääminen
kysymys	vastaus
pyyntö	pyynnön vastaanottaminen
tervehdys	vastatervehdys
tiedustelu	vastaus
valitus	anteeksipyyntö

Täydennän luokitteluani Hakulisen (1989a: 53–72) puhetoimintojen diskurssifunktiolla silloin, kun VISK:n (§ 1197) luokitukselta ei löydy kuvaavaa nimitystä analysoitavan vuoron puhetoiminnolle. Hakulinen nimeää puhetoiminnoille yhteensä 9 erilaista diskurssifunktiota: 1. kertominen, 2. kuvittelu, 3a. tiedon esittäminen, 3b. mielipiteen esittäminen, 3c. tietoa mentaalista tilasta, 4. kommentointi, 5a. kysyminen, 5b. kehottaminen, 6. aloittaminen ja lopettaminen, 7a. vastaaminen, 7b. kiistäminen ja torjuminen, 7c. myöntäminen, 8. päättelyminen, 9a. lisäys ja 9b. säestäminen. (Mt. 53–72.) Edellä esitettyjen nimitysten lisäksi käytän myös itsekorjauksen käsitettä. Kertovia vuoroja analysoidessani nimeän, sijoittuuko vuoro osaksi johdanto-, kerronta- tai vastaanottosekvenssiä.

4 *Ehkä*-partikkelin esiintymisympäristöt

Analysoin tässä luvussa *ehkä*-partikkelin esiintymispaikkoja ja -konteksteja aineistossa. Alaluvuissa 4.1–4.2 kartoitan, millaisissa vuoroissa *ehkä* esiintyy. Luvussa 4.1 esittelen *ehkä*-vuoroilla suoritettavia toimintoja ja luvussa 4.2 tarkastelen eritoimintoisten *ehkä*-vuorojen sekventiaalisia asemia. Tämän jälkeen alaluvussa 4.3 esittelen, millaisissa paikoissa partikkeli esiintyy vuorossa. Tarkastelen myös sitä, millaisen kielenaineuksen läheisyyteen *ehkä* vuorossa sijoittuu. Aineistoesimerkkien esittämisen apuna olen käyttänyt keskustelunauhoitteiden tarkkoja litteraatteja. Olen nimennyt esimerkit sen mukaan, missä keskustelunauhoitteessa katkelma esiintyy. Analysoitava vuoro on merkitty litteraattiin tummentamalla. Esimerkeissä käytettävien keskusteluanalyttisten litterointimerkkien selitykset löytyvät liitteestä 1.

4.1 *Ehkä*-vuorojen toiminnot

Aineiston 248 *ehkä*-vuorosta löytyy 17 erilaista puhetoimintoa. Esittelen seuraavassa taulukossa 2 *ehkä*-vuorojen toiminnot sekä niiden lukumäärän ja osuuden kaikista toiminnoista prosenttiyksikön tarkkuudella järjestyksessä yleisimmästä harvinaisimpaan:

Taulukko 2. *Ehkä*-vuorojen puhetoiminnot ja esiintyvyys aineistossa.

PUHETOIMINTO	MÄÄRÄ	OSUUS
KANNANOTTO	90	35 %
A. 1. KANNANOTTO	53	21 %
B. VASTAKANNANOTTO	31	12 %
C. KANNANOTON PERUSTELEMINEN	5	2 %
TIEDON ESITTÄMINEN	67	25 %
VASTAUS	41	16 %
KERTOMINEN	17	7 %
ITSEKORJAUS	8	3 %
KUVITTELEMINEN	8	3 %
VASTAUKSEN KUITTAUS	8	3 %
MUISTELEMINEN	3	>1 %
PYYNTÖ	3	>1 %
EHDOTUS	2	>1 %
EHDOTUKSEN HYVÄKSYMINEEN	2	>1 %
KYSYMYS	2	>1 %
HUMORISTINEN KOMMENTOINTI	2	>1 %
NEUVO	2	>1 %
KEHOTUS	1	>1 %
KÄSKY	1	>1 %

Puhetoiminnot kattavat oikeastaan vain 247 *ehkä*-vuoroa, sillä yksi vuoro keskeytyy heti vuoronalkuisen *ehkä*-partikkelin jälkeen, eikä vuoron konteksti tarjoa vihjeitä sen mahdollisesta toiminnosta. Kannanotot ja tiedon esittäminen ovat ylivoimaisesti yleisimmät *ehkä*-vuorojen puhetoiminnot. Ne edustavat yhdessä 60 % eli yli puolta aineiston puhetoiminnoista. Kannanottojen suuren edustukseen vaikuttaa se, että käytän tässä tutkimuksessa kannanottoa kattoterminä kaikille väitelauseen muotoisille mielipidettä esittäviä vuoroja, jotka sisältävät jonkinlaisen arvottavan tai affektiivisen kielenaineuksen (kannanotto ks. VISK § 1212). Kannanottojen määrään vaikuttaa myös se, että olen sisällyttänyt joukkoon vuoroja, joissa puhuja perustelee esittämäänsä kantaa. Erillisten mielipiteen ilmauksen, kannanoton ja argumentoinnin kategorioiden luominen ei olisi tämän tutkimuksen puitteissa mielekäästä niin tutkimuksen laajuuden kuin kysymyksenasettelun edellyttämän tarkkuudenkaan osalta.

Myös vastaus on kohtalaisen yleinen puhetoiminto, sillä se kattaa aineiston puhetoiminnoista 16 %. Muut puhetoiminnot ovat jo paljon harvinaisempia. Niiden yhteenlaskettu osuus aineiston puhetoiminnoista on 24 %. Muut puhetoiminnot muodostavatkin suunnilleen samankokoisen osuuden aineiston puhetoiminnoista kuin tiedon esittäminen ja selkeästi pienemmän osuuden kuin kannanotot.

Kaiken kaikkiaan aineiston 248:lla *ehkä*-vuorolla suoritetaan yhteensä 258 toimintoa. Toimintoja on aineistossa enemmän kuin puheenvuoroja, sillä joillain vuoroilla suoritetaan useampi kuin yksi toiminto puhujan tarkentaessa senhetkistä tai edellistä vuoroaan tai reagoiessa jonkun keskustelun osanottajan toimintaan. Tuotettujen toimintojen yhdistelmiä ovat vastauksen kuittaus ja kannanotto, itsekorjaus ja muisteleminen, tiedon esittäminen ja itsekorjaus, vastaus ja itsekorjaus sekä vastauksen kuittaus ja käsky.

Aineiston toimintojen välillä on eroa siinä, miten paljon saman toiminnon suorittavat vuorot muistuttavat toisiaan. Erityisesti vastaavat ja toisena kantaaottavat vuorot ovat keskenään huomattavan erilaisia toiminnon sekventiaalisen kontekstin mukaan. Esittelen seuraavaksi tarkemmin vastauksen ja vastakananoton tyyppejä aineistossa.

Aineistosta löytyy VISK:n (§ 1679) kysymysten luokittelua soveltaen kolme erilaista vastaustyyppiä, joissa *ehkä*-partikkeli esiintyy: 1) vastaus hakukysymykseen, 2) myönteinen vastaus vaihtoehtokysymykseen, 3) kielteinen vastaus vaihtoehtokysymykseen. Näiden lisäksi olen nimennyt kaksi muuta vastaustyyppiä: lisäys vastaukseen ja ongelmallinen vastaus. Ongelmalliseksi vastaukseksi olen nimennyt vastauksen, jossa puhuja ei anna kysyjälle tämän

disjunktiiivisella vaihtoehtokysymyksellään hakemaa varmistusta. Yleisin vastaustyypeistä on hakukysymykseen vastaava vuoro, joka esiintyy aineistossa 15 kertaa. Toisin yleisin vastaustyyppi on myönteinen vastaus hakukysymykseen, jota esiintyy 14 kertaa. Huomattavasti harvinaisempia *ehkä*-vuorojen toimintoja ovat kielteinen vastaus vaihtoehtokysymykseen, jota esiintyy 4 kertaa, lisäys vastaukseen, joka esiintyy 2 kertaa ja ongelmallinen vastaus, jota esiintyy kerran.

Toisena tuotettuja kannanottoja eli vastakannanottoja löytyy aineistosta kolmenlaisia: samanmielisyyttä osoittavia, erimielisyyttä osoittavia ja myönnytteleviä. Samanmielisyyttä osoittavia vastakannanottoja on 15 ja erimielisyyttä osoittavia 10. Vastakannanotossaan puhuja voi ilmaista vahvaa tai heikkoa samanmielisyyttä. Hän voi myös osoittaa jakavansa ensimmäisenä tuotetun kannanoton arvion tai asenteen rakentamalla oman vuoronsa samankaltaiseksi. Heikosti samanmielinen tai erimielinen vastakannanotto on yleensä preferoidumpi kuin vahvasti erimielinen vastakannanotto. (Pomerantz 1984: 64–69.) Myönnytteleviä vastakannanottoja esiintyy aineistossa 6. Myönnyttelevässä kannanotossa puhuja osoittaa ensin osittaista samanmielisyyttä edellisen tai aiemman puhujan kanssa, mutta tuo sen jälkeen vuoronsa erimielisen näkökulman (Niemi 2010: 197).

Analyysin kannalta on kiinnostavaa, että *ehkä*-vuorojen jakautumisessa keskustelijoiden välille on vaihtelua. Joissain keskusteluissa *ehkä*-vuorot jakautuvat melko tasaisesti puhujien välille, toisissa taas yksi puhuja tuottaa enemmistön vuoroista. Erityisesti jälkimmäisessä tilanteessa on mahdollista, että sama puhuja tuottaa useamman *ehkä*-vuoron samassa sekvenssissä. Käsittelen *ehkä*-vuorojen sekventiaalista jäsentymisestä seuraavassa luvussa.

4.2 *Ehkä*-vuorojen sekventiaaliset asemat

Ehkä-sijoittuu aineistossa monenlaisiin sekventiaaliin asemiin. Aineiston 248 vuorosta 113 on sekventiaaliselta asemaltaan ensimmäisenä tuotettuja ja 135 reaktiona myöhemmin tuotettuja. Vuorojen välillä on paljon vaihtelua siinä, miten vahvasti ne kiinnittyvät niitä ympäröiviin vuoroihin. Esittelen seuraavassa taulukossa 3 tarkemmin, millaisissa sekventiaalisissa asemissa tietyn toimintoisia vuoroja tuotetaan:

Taulukko 3. *Ehkä*-vuorojen mahdolliset sekventiaaliset asemat puhetoiminnon mukaan.

puhetoiminto	vuoron sekventiaalinen asema
kannanotto	
a. 1. kannanotto	a. 1. vuoro
b. vastakannanotto	b. reaktio

puhetoiminto	vuoron sekventiaalinen asema
c. kannanoton perustelevinen	c. reaktio
tiedon esittäminen	1. vuoro ja reaktio
vastaus	reaktio
kertominen	1. vuoro ja reaktio
itsekorjaus	reaktio
kuvittelevinen	1. vuoro ja reaktio
vastauksen kiittäminen	reaktio
muisteleminen	reaktio
pyyntö	1. vuoro ja reaktio
ehdotus	reaktio
ehdotuksen hyväksyminen	reaktio
kysymys	1. vuoro
humoristinen kommentointi	reaktio
kehotus	1. vuoro
käsky	1. vuoro
neuvo	1. vuoro

Kuten taulukosta 3 käy ilmi, suurin osa *ehkä*-vuorojen toiminnoista esiintyy vain tietyssä sekventiaalisessa asemassa. VISK:n (§ 1197) esittämiä vieruspareja löytyy *ehkä*-vuoroista ja niiden konteksteista kolmenlaisia: 1) ehdotus ja ehdotuksen hyväksyminen, 2) kannanotto ja vastakannanotto sekä 3) kysymys ja vastaus. Ensimmäisen kannanoton ja kysymyksen sijoittuminen aineistossa ensimmäisiin vuoroihin ja vierusparin etujäseneksi on odotuksenmukaista. Kehotus ja käsky ovat etujäsenen kaltaisia, sillä niissä puhuja esittää toimintaohjeen, johon hän odottaa kuulijan jollain tavalla reagoivan (VISK§ 1665).

Vastaus, vastakannanotto ja ehdotuksen hyväksyminen taas esiintyvät odotuksenmukaisesti vierusparin jälkijäsenenä ja sekvenssin toisena tai myöhempänä vuorona. Itsekorjaus ja humoristinen kommentointi ovat niin ikään reaktiovuoroja, sillä ne suuntautuvat taaksepäin keskustelussa (tai itsekorjaus mahdollisesti myös vuoron sisällä). Vastauksen kiittäminen ja kannanoton perustelevinen esiintyvät kolmannessa vuorossa. Tällaisten täydentävien tai selittävien vuorojen esittämistä vierusparin yhteydessä kutsutaan vierusparin lavennukseksi (VISK §1208). Vastauksen kiittämisellä puhuja osoittaa saamaansa vastaukseen riittäväksi (VISK § 1209).

Vuorot, joilla suoritetaan kaksi eri toimintoa, tuotetaan yleensä reaktionä. Vuoron aloittava toiminto määrittää sen, miten vuoro asettuu sekvenssiin. Vastaus ja itsekorjaus sijoittuvat heti

toiseen vuoroon. Vastauksen kuittaus ja kannanotto sekä vastauksen kuittaus ja käsky sijoittuvat kolmanteen vuoroon, sillä niissä sekvenssin aloittanut puhuja reagoi samaansa vastaukseen ja tuottaa uuden sekventiaalisen toiminnon. Itsekorjaus ja muistelemineen sekä tiedon esittäminen ja itsekorjaus sijoittuvat sekvenssin myöhempään vuoroon.

Sekventiaaliselta esiintymispaikaltaan vapaampia ovat tiedon esittäminen, kertominen, ehdotus, kuvittelemineen ja pyyntö. Toiminnot muotoutuvat erilaisiksi riippuen siitä, missä paikassa ne tuotetaan. Tietoa esittävät ja kuvittelevat vuorot kiinnittyvät löyhemmin ympäröiviin vuoroihin. Tämä selittää niiden esiintymistä hyvin moninaisissa sekventiaalisissa paikoissa. Vaikka ehdotus ja pyyntö mielletään yleensä nimenomaan vierusparin etujäseniksi, esiintyvät ne aineistossa myös sekvenssin toisessa tai myöhemmässä asemassa.

Jälkiasemainen ehdotus tuotetaan reaktiona kannanottoon tai tiedon esittämiseen.

Jälkiasemainen pyyntö esiintyy aineistossa tyypillisesti pyynnön uudelleenmuotoiluna tunnistettavammaksi vastaanottajan palautteen perusteella. Kertovista vuoroista toiseen tai myöhempään sekventiaaliseen paikkaan sijoittuvat sellaiset vuorot, jotka kuuluvat vastaanottosekvenssiin.

4.3 *Ehkä*-partikkelin esiintymispaikat vuorossa

Vuorovaikutuksessa partikkelit välittävät oleellista ennakkotietoa tulevasta puheenvuorosta, vaikka ne eivät syntaktisesti lauseen ydinrakenteeseen kuulukaan. Partikkelin sijainnilla vuorossa on väliä, sillä sen sijoittamisesta vuoron alkuun, keskelle tai loppuun syntyy erilainen sävy. (Hakulinen 2016: 139.) *Ehkä*-partikkelilla on useita mahdollisia esiintymispaikkoja. Se voi liittyä johonkin osaan lausetta, esimerkiksi yksittäiseen sanaan tai lausekkeeseen. Tällöin se käyttäytyy syntaktisesti fokuspartikkelin tavoin (VISK § 1603). Fokuspartikkeleita käytetään nostamaan lausuman jokin osa tarkastelun kohteeksi. Fokuspartikkeliin sisältyy vihjaus siitä, että tarkasteltavan asian tai asiointilan lisäksi joko on tai ei ole vaihtoehtoja. (VISK § 839.) Kommentoidessaan koko lausetta *ehkä* sijoittuu tavallisesti joko lauseen alkuun tai predikaattiverbin jälkeen (VISK § 1603).

Ehkä-partikkeli esiintyy aineistossa enimmäkseen osana vuoroa. Ollessaan vuoron osa *ehkä* sijoittuu hyvin erilaisiin paikkoihin ja erilaisten kielenainesten läheisyyteen. *Ehkä* esiintyy aineistossa ennen kaikkea vuoron keskellä: 200 vuorossa 248:sta. Vuoron alussa *ehkä* esiintyy 26 vuorossa ja vuoron lopussa taas 15 vuorossa. 10 aineiston vuorossa *ehkä* saa useamman esiintymispaikan partikkelin toistuessa vuoron sisällä. Lisäksi aineistosta löytyy 3 tapausta,

joissa *ehkä* muodostaa vuoron yksin ja 2 tapausta, joissa se muodostaa partikkelivuoron toisen partikkeliaineksen kanssa. Esittelen seuraavaksi tarkemmin partikkelin esiintymispaikkoja.

4.3.1 *Ehkä* vuoron keskellä

Ehkä esiintyy aineistossa tyypillisimmin vuoron keskellä. *Ehkä* voi kommentoida koko vuoroa, yksittäistä lausetta tai tiettyä lauseketta tai sanaa (VISK § 1603). *Ehkä* kommentoi koko vuoroa silloin, kun vuoro muodostaa yhden lauseen ja *ehkä* sijoittuu kokonaisuuden alkuun tai predikaattiverbin viereen. Tällaiset vuorot ovat tyypillisesti lyhyempiä. Pidemmissä vuoroissa *ehkä* ei yleensä kommentoi koko vuoroa, vaan sen vaikutusalana on se lause, jonka alkuun tai predikaatin läheisyyteen se sijoittuu. Sekä lyhyemmissä että pidemmässä vuoroissa *ehkä* saattaa myös kommentoida yksittäistä lauseketta tai sanaa. Tällöin se asettuu kommentoimansa osan eteen. Tyypillisiä kommentoitavia ilmauksia ovat erilaiset ajan ja ajankohdan, keston, etäisyyden ja määrän ilmaukset.

Ehkä voi saada vuoron keskellä seuralaisekseen toisen modaalisen aineksen. Ainekset saattavat esiintyä vierekkäin, mutta myös kauempana toisistaan kuitenkin niin, että toinen aines on selvästi *ehkä*-partikkelin vaikutuspiirissä. *Ehkä*-partikkelia esiintyy kiellon, modaalipartikkelin, modaaliverbin, modaalisen verbimuodon tai -rakenteen ja modaalisen adverbien kanssa.

Modaalipartikkeleista *ehkä*-partikkelin kanssa esiintyvät *kyl(lä)* ja *varmaan*. *Kyllä*-partikkelilla puhuja voi vakuutella samanmielisyyttään tai osoittaa varmuutta. *Kyllä* ei tosin aina esiinny puheenvuoroissa modaalipartikkelina, vaan sitä voidaan käyttää myös dialogipartikkelina tai sävyartikkelina. (VISK § 1608–1609.) Evidentiaalisella *varmaan*-partikkelilla puhuja ilmaisee lausumassa esitetyn asiointilan olevan oletus (VISK § 1606). Modaalisista adverbeista *ehkä* saa seuralaisekseen samanmerkityksisen *mahdollisesti* ja varmuutta ilmaisevan *varmasti*, jonka kanssa asiointilan varmuus lievenee todennäköisyyteen.

Ehkä saa myös seuralaisekseen erilaisia modaalisia predikaatteja. Verbimuodoista kierto ja mahdollisuutta ilmaiseva modus konditionaali ovat partikkelin yleisiä seuralaisia. *Ehkä* suosii myös seuralaisinaan fyysistä mahdollisuutta ja kykyä tai välttämättömyyttä ilmaisevia verbejä ja verbirakenteita, kuten *kannattaa*, *pitää*, *voida* ja *on syytä*. Partikkelinläheiset verbi-ilmaukset voivat olla modaalisesti kerrostuneita esimerkiksi niin, että modaaliverbi on konditionaalien kieltomuodossa.

Esimerkki 1 havainnollistaa *ehkä*-partikkelin vuoron keskelle sijoittumisen lisäksi myös sitä, miten *ehkä*-vuoroihin kasaantuu usein useita eri modaalisia kielenaineiksia. Noora ja Katja keskustelevat siitä, miten vaarallista lemmikkiä on pitää vapaana kaupungissa tai edes taajama-alueella.

(1) SG377

- 1 Noora: aika isot riskit sillä [kissalla on
 2 Katja: [no on todellaki
 3 Noora: jäädä auton alle ja [että
 4 **Katja:** [no on tosiaanki
 5 **mut siis en mä niinku (.) vaik asuis nois puutalois**
 6 **ni (.) en mä kyl ehkä uskaltais sillee koska**
 7 **(.) [täs**
 8 Noora: [mmm
 9 Katja: on niin isot tiet (1.0) oikeesti

Rivillä 2 Katja osoittaa vahvaa samanmielisyyttä Nooran kanssa siitä, että kissan vapaana pitäminen on vaarallista. Hän toistaa kantansa hieman uudelleenmuotoiltuna rivillä 4 ja jatkaa sitten riveillä 6–7 vahvasti samanmielistä vastakannanottoaan kertomalla, miten ei uskaltaisi pitää kissaansa vapaana toisenlaisissakaan elinolosuhteissa. Modaalipartikkelien *kyl(lä)* ja *ehkä* sijoittaminen kielteisen, konditionaalimuotoisen *uskaltaa*-modaaliverbirakenteen keskellä alleviivaa sitä, miten epätodennäköistä on, että Katja pitäisi kissaansa vapaana kuvitelluissa olosuhteissa. Lausuman keskelle sijoittuvalla *kyl(lä)*-partikkelilla puhuja vakuuttelee kantaansa (VISK § 1609). Katja perustelee vahvan kantansa samaan tapaan kuin Noora aiemmin vedoten siihen, miten alueella on isoja autoteitä implikoiden, että sen seurauksena vapaana kulkeva kissa voi jäädä auton alle (r.=rivi 9).

Vuoron keskellä *ehkä*-partikkeli saa seuralaisekseen myös muita partikkeleita. *Ehkä*-partikkelin yleisiä seuralaisia ovat dialogipartikkelit *joo*, *mm*, *niin* ja *no*. *Ehkä* joko edeltää tai seuraa dialogipartikkelia. Dialogipartikkelien lisäksi *ehkä* esiintyy myös lausuma-, suunnittelu-, sävy- tai intensiteettipartikkelien seuralaisena. Erityisesti se esiintyy suunnittelupartikkelien *eiku*, *niinku*, *siis*, *silleen* ja *tavallaan* kanssa. *Ehkä* esiintyy myös likimäärän ilmaisimien, kuten *noin* ja *jotain*, edessä.

4.3.2 *Ehkä* vuoron alussa

Ehkä esiintyy aineistossa myös vuoron alussa, vaikkakin huomattavasti harvemmin kuin vuoron ytimessä. Vuoronalkuinen *ehkä* kommentoi koko vuoroa tai sen aloittavaa lausetta. Yksittäistä lauseketta tai sanaa kommentoimassa se ei tässä asemassa toimi. Vuoronalkuista

ehkä-partikkelia seuraa useimmiten nominilauseke, joka on syntaktiselta rooliltaan subjekti- tai predikaattilauseke. Modaalisista aineksista vuoronalkuinen *ehkä* saa seuralaisekseen kiellon tai modaaliverbin, kuten *kannattaa* tai *mahtua*. Myös dialogispartikkelia *joo* sekä satunnaisia muita partikkeleita esiintyy vuoronalkuisen *ehkä*-partikkelin seuralaisena.

Ehkä esiintyy vuoron alussa tietoa esittävässä vuoroissa, kannanotoissa, kuvitteluissa, vastakannanotoissa, vastauksissa ja vastauksen kuittauksissa. Vuoronalkuista partikkelia käyttämällä puhuja voi vihjata, millainen sitä seuraava lausuma on sävyltään (Hakulinen 2016: 139). Vuoronalkuinen *ehkä*-partikkeli viestiikin kuulijalle, että puhuja ilmaisee alkavassa vuorossaan jonkinlaista arviota tai asennetta, kuten esimerkissä 2 (r. 7).

(2) SG124

- 1 Heta: ai Barokin kella[ri.]
 2 Jani: [jok]u tämmöne.
 3 (0.9)
 4 Heta: e:m mä sitä tiedä, ei mun @mielest siel mitää kella#ria#
 5 #oo.#@
 6 (0.2)
 7 Jani: .hh ehkä se sit(te) oli vaan, h no em mä tiä.

Heta ja Jani keskustelevat edellisillan tapahtumista. He ovat erimielisiä siitä, mihin paikkaan kellari-sanalla viittaa. Hetan mielestä *kellari* viittaa ravintola Vanhaan kellariin ja Janin mielestä Barokki-ravintolan kellariin (ei esimerkissä). Rivillä 1 Heta varmistaa, että on ymmärtänyt oikein, että Jani tarkoittaa juuri ravintola Barokin kellaria (eikä ravintola Vanhaa kellaria). Jani pysyy kannassaan (r. 2). Hetan mukaan Janin on täytynyt käsittää väärin, sillä Barokki-ravintolassa ei ole hänen tietääkseen ollenkaan kellaria (r. 4–5).

Reaktionä Jani esittää heikosti samanmielisen vastakannanoton, jossa hän myöntyy varauksellisesti Hetan kanssa samalle kannalle (r. 7). *Em mä tiedä* -elementti korostaa Janin epävarmuutta aiemmin esittämästään. Alkuasemainen *ehkä* ennakoi esimerkissä 2 niin vuoron sisältöä kuin puhujan suhdetta siihen.

4.3.3 *Ehkä* vuoron lopussa

Harvinaisin esiintymispaikka *ehkä*-partikkelille aineistossa on vuoron loppu.

Vuoronloppuinen *ehkä* kommentoi koko vuoroa, muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Partikkelia edeltää jokin toinen modaalinen aines, kuten kielto, konditionaalimuotoinen verbi, modaalipartikkeli *kyl* tai modaaliverbi *voida*. Sitä edeltää usein myös muunlainen

persoonamuotoinen verbi tai dialogipartikkeli *joo*, *mm*, *niin* tai *no*. *Ehkä*-partikkelia esiintyy vuoron lopussa kannanotoissa, kysymyksissä, vastauksissa ja ironisissa kommenteissa.

Vuoron lopussa tuotetulla *ehkä*-partikkelilla puhuja voi muuttaa suhtautumistaan vuoron proposition takautuvasti tai korostaa jo esitettyä asennetta tai asemaa. Tällaisia aineksia, jotka sijoittuvat vuoron loppuun ilmaisemaan asennetta, mutta jotka eivät jatka sitä, kutsutaan lopetuksen jälkeisiksi asenteenilmaisimiksi. Tiettyjen partikkelien lisäksi niitä voivat olla myös erilaiset sanattomat asenteen ilmaisun keinot, kuten nauru tai nyökkäys. (Schegloff 1996: 92.) Esimerkissä 3 Masa modifioi vuoronloppuisella *ehkä*-partikkelilla arviotaan (r. 8–9). Osallistujat keskustelevat siitä, onko Suomessa apostoleita.

(3) SG440

- 1 Masa: [ni on silleej joo mut] em mä, (0.4) haluu em>,
 2 (0.4) mä usko et se on niinku tavallaa. (0.8)
 3 semmoneh;
 4 (1.0)
 5 Kaisa: noi [sano,
 6 Masa: [huipussa se,
 7 Kaisa: ni[i,
 8 Masa: [tavallaa et se kyl se liikkuu varmaan niinku
 9 apostolis[udessa mut se ei oo niinkuv viel ehkä,
 10 Kaisa: [nii;

Ennen katkelmaa Masa on kertonut, ettei hänen mielestään Suomessa ole vielä nähty apostoleita. Kaisa on ilmaissut erimielisyytensä ja maininnut henkilön, jota on kutsuttu apostoliksi. Kaisan vastustuksesta huolimatta Masa pysyy kannassaan (r. 1–3, 6). Hänen mielestään mainittu henkilö ei ole apostoli, vaikka tällä onkin apostolista kutsumusta (r. 8–9). Vuoronloppuisella *ehkä*-partikkelilla Masa korostaa, että kyseessä on hänen oma arvionsa, jonka todenmukaisuudesta hän ei ole varma. Vuoron loppuun sijoitetun *ehkä*-partikkelin voikin ajatella havainnollistavan sitä, miten keskustelun osallistujat jatkuvasti monitoroivat ja päivittävät modaalaisia arvioitaan ja asenteitaan. Samalla se tuo näkyväksi sen, miten puhetta ei tuoteta valmiina kokonaisuuksina, vaan puhetuotos jäsentyy, tarkentuu ja korjautuu sitä tuottaessa jatkuvana prosessina (vrt. Couper-Kuhlen–Selting 2001: 3–6).

4.3.4 *Ehkä* saa useita esiintymispaikkoja vuorossa

Ehkä-partikkeli esiintyy aineiston 248 puheenvuorossa yhteensä 260 kertaa. *Ehkä*-partikkeleita on aineistossa enemmän kuin puheenvuoroja, sillä *ehkä*-partikkeli toistuu joissakin vuoroissa. Puhuja voi toistaa partikkelin myöhemmässä kohtaa vuoroa tai sanoa

partikkelin kaksi kertaa peräkkäin. *Ehkä* tuotetaan kaksi kertaa peräkkäin viidessä vuorossa. Joitakin partikkeleita, kuten dialogipartikkeleita, saatetaan käyttää puheessa kahdennettuina (VISK § 798). *Ehkä*-partikkelin kahdentumiselle ei kuitenkaan löydy vuoron tai keskustelun kontekstista ilmeistä selitystä tai merkitystehtävää. Koska ilmiötä ei ole mahdollista tarkastella tekemättä oletuksia puhujien tarkoituksiperistä tai mentaalisista prosesseista, tyydyn kohtelevaan peräkkäin toistuvia *ehkä*-partikkeleita kuin niitä olisi vain yksi.

Viidessä aineiston puheenvuorossa puhuja toistaa partikkelin myöhemmin vuorossa. Useamman *ehkä*-partikkelin kasautuminen samaan vuoroon vaikuttaa jo itsessään vuoron sävyyn. Toistuessaan myöhemmässä kohtaa vuoroa *ehkä* sen sijaan saa uuden merkityksen ja siten myös vuorovaikutustehtävän. Samassa vuorossa esiintyviä *ehkä*-partikkeleita käytetään usein samanlaiseen vuorovaikutustehtävään, mutta ei aina. Toistamalla partikkelia puhuja voi alleviivata epävarmuuttaan joko koko proposition suhteen tai ilmaista erityistä epävarmuutta jostain sen osasta. Esimerkissä 4 kukin Pekan riveillä 8–9 käyttämä *ehkä*-partikkeli tuo uusia sävyjä lausumaan.

(4) SG123

- 1 Pekka:** >[tai ehkä se oli],< [mmm]
 2 Salla: [et se alottaa, mnii,]
 3 Akke: [nii mut se se kuulostaa] et se on niinku omasta (.) innostuksesta niinku
 4 [sit se ei oo]
 5 Pekka: [ahah hah heh]
 6 Salla: [niin no sen takia mä kysyinki, niin]
 7 Akke: [mikää vanhempien painostamana.]
8 Pekka: ehkä se oli vähä ehk oisko niinku
9 sanotaa niinku kymmenvuotiaana ehkä.
 10 (1.2)

Rivillä 1 Pekka aloittaa tarkentamaan aiemmin epävarmana esittämänsä arviota siitä, että on aloittanut klarinetin soiton 12-vuotiaana (ei esimerkissä). Vuoronalkuisella *tai*-konjunktioilla puhuja ilmaisee, että hänen aiemmin esittämänsä asiointilan lisäksi on myös toinen mahdollinen (Sorjonen–Laakso 2005: 255). *Ehkä*-partikkeli ja *mmm*-empimisääntely viestivät Pekan olevan yhä epävarma asiasta. Pekan tiedollisen epävarmuuden voi tulkita johtuvan siitä, ettei hän muista tarkkaa ikää. Hän yrittää muistella tarkkaa vastausta, mutta ei ole vielä muistanut sitä.

Pekka jatkaa muistelua riveillä 8–9. Hän arvioi, että on sittenkin ehkä aloittanut klarinetin soiton jo 10-vuotiaana. Vuoronalkuinen *ehkä*-partikkeli viestii vastaanottajille eli Sallalle ja Akelle, että sitä seuraa uusi iän arvio (r. 8). Pekka alkaa tuottamaan arviota, mutta keskeyttää

arvion ja aloittaa sen uudestaan. Hän toistaa *ehkä*-partikkelin ja tuottaa sen jälkeen sekä mahdollisuutta että epävarmuutta ilmaisevan *oisko*-verbirakenteen ja *niinku*-suunnittelupartikkelin. Toistuvalla *ehkä*-partikkelilla ja sitä seuraavilla kielenaineiksilla Pekka viestii vastaanottajille, että hän edelleen yrittää muistella tarkkaa ikää. Rivillä 9 Pekka esittää uuden iänarvionsa. Uutta iänarviota *kymmenvuotiaana* seuraavalla *ehkä*-partikkelilla hän korostaa kyseessä olevan yhä likimääräinen arvio, eikä varmana muistettu tieto.

4.3.5 *Ehkä* muodostaa partikkelivuoron yksin tai yhdessä toisen partikkelin kanssa

Aineistossani on yhteensä kuusi partikkelivuoroa, joissa *ehkä* esiintyy. Partikkelivuoro on vuoro, joka muodostuu yhdestä tai useammasta partikkelista ja mahdollisesti myös ei-sanallisesta aineksesta (VISK § 1004). *Ehkä* esiintyy aineistossa kahdenlaisissa partikkelivuoroissa: itsenäisenä partikkelivuorona ja osana kahden partikkelin ketjua. Itsenäisiä *ehkä*-vuoroja on aineistossa kolme: itsekorjaus, lisäys kannanottoon ja lisäys kysymykseen. Esimerkissä 5 *ehkä*-partikkeli muodostaa yksin kannanoton lisäyksen (r. 4). Keskustelijat ovat puhuneet siitä, millaisia asioita pitävät ihmisissä puoleensavetävinä.

(5) SG355

1 Johanna: [no ehkä se on yks syy miks (0.2)
 2 >te ootte [yhdessä,<
 3 Jaska: [aah,↑
4 Johanna: ehkä,

Riveillä 1–2 Johanna tuottaa kuullun pohjalta päättelemäänsä perustuvan kannanoton. Hän ilmaisee vuorossa *ehkä*-partikkelilla esittämäänsä asiaintilaa mahdollisena. Rivin 4 *ehkä*-lisäyksellä Johanna korostaa kannanotossa ottamaansa episteemistä asemaa. Hän painottaa lisäyksellä sitä, että kyseessä on vain hänen omaan päätelmäänsä perustuva mahdollinen asiaintila, eikä hän ole varma asiasta. Käyttämällä *ehkä*-partikkelia alkuperäisessä kannanotossaan ja tuottamalla sen vielä lisäyksenä Johanna kompensoi arvionsa tuottamista. Puhujat kompensoivat usein jollain tavalla arvion esittämistä kahta muuta keskustelun osallistujaa koskevasta asiasta, jossa näille kuuluu ensisijainen tiedollinen auktoriteetti (Heritage–Raymond 2005: 19–22).

Esiintyessään partikkeliketjussa, *ehkä* sijoittuu vuoron avaavan dialogipartikkelin (*mjoo, nii, kyl*) jälkeen vuoron loppuun. Vuoroja on aineistossa kolme, ja ne ovat kaikki myönteisiä vastauksia. Esimerkissä 6 Jari ja Emmi suunnittelevat yhteistä ajanviettoa illalla.

(6) SG111

- 1 Jari: Oot sää< tulossa sitte vasta niikun (0.2) joskus suoraan
 2 paariin vai,
 3 (0.4) ((J:n luona haukkuu koira))
 4 **Emmi:** **m:Joo ehkä,**
 5 (0.6)
 6 Jari: Joo. ehkä. no em mää heh

Riveillä 1–2 Jari esittää myönteisesti suuntautuvan, varmistusta hakevan vaihtoehtokysymyksen. Emmi vastaa vaihtoehtokysymykseen myönteisesti (*mjoo*), mutta hän ilmaisee myös epävarmuutta (*ehkä*) (r. 4). Emmi ei täysin sitoudu vastaukseensa, eikä siten suunnitelmaansa tulevasta toiminnastaan. Vastausta voidaan pitää preferoimattomana, sillä se ei tarjoa riittävästi yhteisen tulevan toiminnan suunnittelemisen edellyttämää varmistusta.

Jari osoittaa Emmiin vastauksen olleen riittämätön matkimalla sitä ja toistamalla puhujan aiemman vastauksen keskustelussa (r. 6). Jarin tuottaman vastauksen kuittauksen voi tulkita metapuheeksi. Metapuhe vie keskustelijoiden yhteisen huomion itse vuorovaikutustapahtumaan tai siinä käytettyyn kieleen. Metapuhetta esiintyy esimerkiksi yhteistä toimintaa suunniteltaessa ja vuorovaikutuksen ongelmakohdissa. (Lindholm–Stevanovic 2016: 84.) Esimerkin 6 kohdalla on kyse kummastakin.

5 *Ehkä*-partikkeli vuorovaikutuksen resurssina

Tässä luvussa pohdin sitä, miten *ehkä*-partikkeliä käytetään vuorovaikutuksen resurssina aineiston keskusteluissa. *Ehkä*-partikkelin keskeinen syntaktissemanttinen tehtävä on mahdollisen ja todennäköisen asiointilan osoittaminen (VISK § 1603). Lauseenjäsenenä *ehkä* on kommenttiadverbiaali eli se tuo esiin puhujan subjektiivisen näkökulman ja kannan. Vaikka *ehkä* ei kuulu lauseen ydinrakenteeseen, se voi toimia lausekkeen määrittäneenä. (VISK § 999–1000.)

Ehkä-partikkelilla voi olla vuorossa yksi tai useampi vuorovaikutustehtävä. Kun vuoroon sisältyy useampi *ehkä*-partikkeli, voi näillä olla sama tai eri tehtävä. Vuorovaikutustehtäviä onkin enemmän kuin *ehkä*-vuoroja. Esittelen seuraavassa taulukossa 4 partikkelin vuorovaikutustehtävät aineistossa sekä sen, kuinka monta kertaa partikkeli esiintyy tässä sekä tehtävän muodostaman osuuden kaikista esiintymistä järjestyksessä yleisimmästä harvinaisimpaan:

Taulukko 4. *Ehkä*-partikkelin vuorovaikutustehtävät aineistossa ja niiden osuus kaikista esiintymistä.

vuorovaikutustehtävä	esiintyvyys	alatyypin esiintyvyys
asentoitumisen resurssi	41 %	
a. asenteen pehmentäminen		32 %
b. erimielisyyden lieventäminen		6 %
c. asenteen muuttaminen		2 %
d. arvioivan lausuman erottaminen kysyvistä		>1 %
e. yhteisen modaalisen asenteen jakaminen		>1 %
puhujan tiedollisen epävarmuuden ilmaisemisen resurssi	41 %	
a. asiointilan mahdollisuuden ilmaiseminen		27 %
b. arvion epävarmuuden ilmaiseminen		11 %
c. puhuja korjaa itseään		2 %
d. kysyjän epätietoisuuden korostaminen		1 %
toiminnan suunnittelemisen resurssi	11 %	
a. oman tulevan toiminnan suunnitseminen		4 %
b. meneillään olevaan toimintaan osallistuminen ja sen koordinoiminen		4 %
c. yhteisen tulevan toiminnan suunnitseminen		3 %
huumorin resurssi	7 %	

Ehkä-partikkeli toimii sekä asentoitumisen resurssina että tiedollisen epävarmuuden ilmaisijana 41 % tapauksista. Nämä kaksi tehtävää kattavatkin 82 % esiintymistä. Toiminnan suunnittelemisen resurssina *ehkä* toimii huomattavasti harvemmin, vain 11 % esiintymistä.

Harvinaisin *ehkä*-partikkelin vuorovaikutustehtävä on huumorin resurssina toimiminen. Tässä tehtävässä *ehkä* esiintyy 7 % esiintymistä. *Ehkä*-partikkelia käytettäessä asennoitumisen resurssina käytetään sitä yleisimmin asenteen pehmentämiseen (32 %). Puhujan tiedollista epävarmuutta ilmaistessaan *ehkä*-partikkeli esiintyy tyypillisimmin asiointilan mahdolliseksi arvioinnissa (27 %). Asenteen pehmentäminen ja asiointilan mahdollisuuden ilmaiseminen kattavat pelkästään jo 59 % esiintymistä, joten muut tehtävät jäävät väistämättä harvinaisemmiksi. Analysoin seuraavaksi tarkemminkin *ehkä*-partikkelin käyttöä eri vuorovaikutustehtävissä. Käsittelen kutakin tehtävää omassa alaluvussa.

5.1 *Ehkä* asennoitumisen resurssina

Ehkä-partikkelia esiintyy aineistossa runsaasti asennoitumisen resurssina. Partikkelilla puhujat modifioivat ja päivittävät kantaansa puheena olevaan asiaan tai yhteisen toiminnan kohteeseen. *Ehkä*-partikkelia käytetään viidellä eri tavalla asennoitumisen resurssina: 1) asennoitumisen pehmentämisessä, 2) erimielisyyden lieventämisessä, 3) asenteen muuttamisessa, 4) arvioivan lausuman erottamisessa kysyvistä ja 5) yhteisen modaalisen asenteen jakamisessa. Käsittelen tehtävää 1 alaluvussa 5.1.1, tehtävää 2 alaluvussa 5.1.2 ja tehtävää 3 alaluvussa 5.1.3.

Tehtävässä 4 on kyse yksittäistapauksesta, jossa puhuja merkitsee vuoronalkuisella *ehkä*-partikkelilla retorista kysymystä muistuttavan lausumansa arvioivaksi ja siten ohjaa vastaanottajaa tulkitsemaan vuoron kysymyksen sijaan kannanotoksi. Tehtävässä 5 taas on kyse vastauksen kuittauksesta, jossa puhuja osoittaa samanmielisyyttä vastaajan kanssa. *Ehkä*-partikkelilla puhuja ilmaisee jakavansa saman modaalisen asenteen asiointilaan vastaajan kanssa eli pitävänsä myös asiointilaa mahdollisena. Koska tehtävät 4 ja 5 ovat yksittäistapauksia, en käsittele niitä tässä luvussa enää tarkemmin.

5.1.1 Asenteen pehmentäminen

Toimiessaan keskustelussa asennoitumisen resurssina *ehkä* esiintyy yleisimmin pehmentämässä asennetta. Asenteen pehmentäminen on myös kaikista partikkelin aineistossa esiintyvistä käyttötavoista yleisin. *Ehkä* esiintyy asenteen pehmentimenä myös kirjoitetussa kielessä (Pirkola 2016: 93). Asenteen pehmentämistä esiintyy ennen kaikkea erilaisissa kannanotoissa, mutta myös vastauksissa ja kertomisessa. Se, millaista asennetta vuorossa ilmaistaan, määrittyy niin vuoron sisältämän kielenaineksen kuin sen sekventiaalisen kontekstinkin perusteella.

Ensimmäisenä tuotetuissa kantaa ottavissa tai arvioivissa vuoroissa *ehkä* toimii varauksena, sillä puhuja pehmentää partikkelilla vuorossa ilmaisemaansa asennetta. Ensimmäisenä tuotettujen asenteenilmausten pehmentämistä motivoi myös puhujien episteeminen asemoituminen. Ottaessaan kantaa asiaan tai asiointilaan ensimmäisenä puhuja väistämättä implikoi ensisijaisia episteemisiä oikeuksia asiassa. Puhujat kompensoivatkin usein ensimmäisen vuoron tuottamista pehmentämällä asennettaan. Toisena tuotetut kannanotot taas esitetään usein vahvempina. Tuottamalla vahvan toisen vuoron puhuja kompensoi implikoituja toissijaisia episteemisiä oikeuksiaan. (Heritage–Raymond 2005: 34.)

Ensimmäisenä tuotetun kannanoton pehmentäminen näkyy esimerkissä 7, jossa Eeva ja Kerttu katselevat Kertun hääkuvia.

(7) SG346

- 1 Eeva: K[alle näyttää aika paljo Eetult
 2 Kerttu: [mut että<
 3 (.)
 4 Eeva: °°täs kuvassa°°
 5 (.)
 6 Kerttu: £aijaahh£
 7 Eeva: £mhhh£
 8 (1.9)
 9 Kerttu: **noi on must ehkä parhaimmat just #tää# ja**
 10 **tää [täm -)**
 11 Eeva: [↑mm:. mm.
 12 (0.5)
 13 Eeva: nii on ° (mustki) °.
 14 (0.9)

Riveillä 9–10 Kerttu tuottaa uuden jakson aloittavan ensimmäisen kannanoton kehuessaan Eevalle kahta kuvaa. Vuoron keskellä tuotetulla *minusta*-asenteenilmaisimella puhuja voi muuttaa vuoron ensimmäisenä kantaa ottavaksi (Rauniomaa 2007: 233). Kerttu pehmentää arviotaan *ehkä*-partikkelilla ilmaisten, ettei täysin sitoudu kantaansa. Samalla Kerttu kompensoi kannanoton tuottamista ensimmäisenä. Rivillä 11 Eeva aloittaa samanmielisyyttä osoittavan vastakannanottonsa tuottamisen osittain päällekkäin Kertun vuoron kanssa. Samanmieliset vuorot saatetaankin usein tuottaa päällekkäin ensimmäisen vuoron kanssa, kun taas erimielisten vuorojen tuottamisessa on viive (Pomerantz 1984: 69–70). *Mm*-dialogipartikkelilla Eeva ilmaisee samastumista Kertun esittämään mielipiteeseen. Rivillä 13 Eeva rakentaa vastakannanottonsa kieliopillisesti Kertun kannanoton varaan toistamalla verbin *on* ja tuottamalla sen jälkeen Kertun kannanoton parafrasoin *mustki*. Näin Eeva osoittaa samanmielisyyttä.

Ilman keskustelun videonauhoitetta jää epäselväksi, mihin Kerttu viittaa riveillä 9–10. Viittaako hän *noi*-demonstratiivipronominilla ja kahdella *tää*-demonstratiivipronominilla rivin 4 *täs kuvassa*, Eevan ennen katkelman alkua Kertulta pyytämään kuvaan vai onko osallistujien näköpiirissä joitain muita valokuvia, joihin Kerttu viittaa. Esimerkki 8 havainnollistaakin sitä, miten joidenkin asennetta tai arviota ilmaisevien *ehkä*-vuorojen tulkinta jää osittain puutteelliseksi, kun analyysissa ei pystytä huomioimaan kaikkia viittaamisen keinoja, kuten katseen suuntaa ja eleitä.

Ehkä-partikkelia käytetään asenteen pehmentäjänä myös ensimmäisenä tuotettua kannanottoa perustelemissa vuoroissa. Tällöin *ehkä*-vuoro usein tarkentaa alkuperäistä kannanottoa. Puhujan tarve perustella kannanottoaan ja pehmentää ilmaistua asennetta voi syntyä hänen muilta saamastaan palautteesta, mutta kannanottoa voidaan perustella myös muista syistä. Puhuja voi kannanoton perustelulla pyrkiä pehmentämään tai vahvistamaan kantaansa asiassa. Tämä näkyy esimerkissä 8, jossa Mirva, Netta, Alina ja Jatta keskustelevat musiikkifestivaalista, johon Mirva ja Netta ovat osallistuneet.

(8) Sapu119

- 1 Mirva: oli se paras tähäm [mennes.]
 2 Netta: [nii oliki.]
 3 Alina: mikä tähä niinku mihim menses?
 4 Mirva: festareist.
 5 Alina: hm.
 6 Jatta: miks se oli paras?
 7 Mirva: em mää tiä.=
 8 Netta: =>siäl_oli, siäl_oli< joteņki hyvä meiniņki.
 9 Mirva: nii oli siäl oli-
 10 Netta: **siäl oli se meiniņki ehkä parempi nimeomaa, emmä tiä.**
 11 Mirva: me oltii nii pikkusii viime vuan.
 12 Netta: nii.

Mirva ja Netta ovat yksimielisiä siitä, että musiikkifestivaali on ollut paras heidän tähän mennessä kokemansa (r. 1–2). Netta vastaa Jatan, joka ei ollut festivaalilla, tiedusteluun selittäen, että festivaali on paras hänen kokemansa, sillä siellä oli niin hyvä tunnelma (r. 8). Mirva osoittaa samanmielisyyttä Jatan kanssa (r. 9). Rivillä 10 Netta tarkentaa perustelujaan kannalleen. Hän tarkentaa, että tämänvuotisen festivaali oli tähänastisista paras, sillä tunnelma oli parempi kuin aiemmin. Uusi vuoro on rakenteeltaan lähes identtinen Netan vanhan vuoron kanssa. Arvottavaa komparatiivimuotoista *parempi*-adjektiivia kommentoiva *ehkä* pehmentää vuorossa ilmaistua asennetta.

Netta pehmentää asennettaan entisestään epävarmuutta ilmaisevalla vuoronloppuisella *emmä tiä* -elementillä. Kiellolla alkavaa kielteistä *tietää*-verbirakennetta, jossa kieltoverbi ja persoonapronomini tuotetaan yhtenä prosodisena yksikkönä, voidaan käyttää modaalipartikkelin tavoin ilmaisemaan epävarmuutta (Laury–Helasvuo 2020: 74–76). Mirvan ja Netan yhteisen kannan perustelemisen takeltelun voi ajatella johtuvan keskustelijoiden epäsymmetrisestä tiedollisesta pääsystä puheenaiheeseen. Tiettyä kokemusta koskevaa subjektiivista arviota voi olla vaikea perustella sellaiselle henkilölle, joka ei ole ollut mukana jakamassa kokemusta.

Ehkä-partikkelin käyttö asenteen pehmentimenä on erilaista silloin, kun puhuja reagoi vuorollaan jonkun toisen asenteeseen. Reaktiona tuotetuilla kantaaottavilla tai arvioiduilla vuoroilla puhujat osoittavat samanmielisyyttä tai erimielisyyttä edellisen puhujan tai muiden keskustelun osallistujien kanssa (Tainio 1996: 86–94). Tyypillisesti lausetta tai lausumaa kommentoiva *ehkä* heikentää vuorossa ilmaistua saman- tai erimielisyyttä. *Ehkä* mahdollistaakin puhujalle kannan ottamisen sitoutumatta siihen vahvasti (Suojala 1989: 119). Esimerkissä 9 Teppo, Heikki ja Ville ovat pelaamassa roolipeliä. He keskustelevat mahdollisesta strategiasta.

(9) SG444

- 1 Teppo: [(-)]. (0.4) mut joku Taut ((Tau: rauhanomainen humanoidirotu.))
 2 vastaa aika hyvä ku sen.=
 3 Heikki: =m[m?]
 4 Teppo: [(oike)s]taa mikä tahansa ni ne (pst-) sitoo ne.
 5 Heikki: joo siis useempia vastaan niillä ei todellakaa mennä
 6 lähitaisteluu?
 7 Teppo: mm,
 8 (14.6)
 9 Ville: **joo ei oo ehkä semmone junitti ((unit)) >millä,< (0.2) mennää**
 10 **jonku, (1.2) dziinstiile- #ja,# ((genestealer)) (0.4)**
 11 **ym ehk .mhh hivety^orantin kimppuu?^o= ((Hive Tyrant))**
 12 Heikki: =no; (0.2) mut sit toisaalt, (0.4) siin on kaks (meuu) takan
 13 nii; (0.4) sit sille kapteenille kans kombimelta; (.)
 14 tai kombiplasma. ((combi-melta ja combi-plasma))

Rivillä 1 Teppo esittää mielipiteensä siitä, millaista vastustajaa vastaan tietty ajoneuvojoukon käyttäminen toimii. Teppo tarkentaa arviotaan selittämällä, että ajoneuvojoukko toimii hyvin oikeastaan mitä tahansa yksittäistä vihollisjoukkoa vastaan (r. 4). Heikki osoittaa samanmielisyyttä korostaen, ettei joukosta ole mitään apua lähitaisteluissa useita vihollisjoukkoja vastaan (r. 5). Teppo ja Ville osoittavat samanmielisyyttä Heikin kanssa (r. 7–10).

Ville aloittaa *joo*-dialogipartikkelilla (r. 9). Pelkkää samanmielisyyden osoitusta laajemmassa vastakannanotossa *joo*-partikkelia voidaan käyttää osoittamaan, että puhujalla on aiempaa tietoa mainitusta asiasta (VISK § 1214). Ville asemoi vuoronaloittavalla *joo*-partikkelilla itsensä asiasta tietäväksi. Hän myös muotoilee vuoroaan sanatasolla samankaltaiseksi Heikin vuoron kanssa osoittaakseen samanmielisyyttä Heikin kanssa. Kielellinen resonanssi eli edellisen vuoron kielenainesten kierrätys vastausvuorossa on tärkeä asennoitumisen resurssi, jolla puhuja osoittaa asenteenilmausten välisen yhteyden. Puhuja voi kierrättää kielenainesta osoittaakseen samanmielisyyttä tai erimielisyyttä edellisen vuoron kanssa. (Du Bois 2007: 160–166.)

Villen pehmentää *ehkä*-partikkelilla suhtautumistaan ilmaisemaansa arvioon (r. 9–11). *Ehkä*-partikkeli tuo vuoroon lievää varauksellista, mutta ei merkittävästi heikennä sen samanmielisyyttä. *Ehkä*-partikkeli ei siis tee vastakannanotosta automaattisesti heikosti saman- tai erimielisen, vaan saman- tai erimielisyyden tulkintaan vaikuttaa se, miten vuoro on muuten muotoiltu. Myös partikkelin sijainti vuorossa vaikuttaa tulkintaan. Villen vuoro voitaisiin tulkita paljon epävarmemmaksi, jos *ehkä* sijoittuisi vuoron alkuun ennakoimaan Villen asennetta. Riveillä 12–14 Heikki tuo aiheeseen uuden kontrastoivan näkökulman. Tässä kontekstissa Villen voi tulkita varanneen *ehkä*-partikkelia käyttämällä seuraavaan vuoroon mahdollisuuden myös erimielisen kannan esittämiseksi.

Esimerkit 7, 8 ja 9 tuovat näkyväksi sen, miten hienosyisesti ja paikallisesti *ehkä*-partikkelin vuorovaikutustehtävä rakentuu. Ne myös havainnollistavat sitä, miten tietoisia puhujat ovat vuorojaan muotoillessaan episteemisestä asemoitumisestaan. Esimerkissä 9 *ehkä*-vuoro sijoittuu laajempaan vuorovaikutukselliseen kontekstiin, jossa meneillään olevaa yhteistä toimintaa suunnitellaan. Vuoronsisäisen ja sekventiaalisen ympäristönsä takia *ehkä* kuitenkin toimii asenteen pehmentäjänä, eikä toiminnan suunnittelemisen resurssina. Käsitellen alaluvussa 5.3.2 tarkemmin sitä, millaisissa olosuhteissa *ehkä* toimii meneillään olevan toiminnan suunnittelemisen resurssina.

5.1.2 Erimielisyyden lieventäminen

Puhujat käyttävät *ehkä*-partikkelia lieventämään erimielisyyttä keskustelussa. Erimielisyys voi koskea vain puhujaa ja edellistä vuoron tuottanutta henkilöä, mutta puhuja saattaa myös asettua eri kannalle muiden keskustelun osallistujien kanssa. Erimielisyyttä lieventämässä *ehkä* esiintyy ennen kaikkea erilaisissa kannanotoissa sekä joskus itsekorjauksissa.

Erimielisyyden lieventämistä esiintyy kahdenlaista. Erimielisyyttä voidaan lieventää heti

erimielisyyttä ilmaisevassa vuorossa. Toisaalta puhuja voi myös lieventää erimielistä kantaansa erimielisyyttä aiheuttaneen vuoron jälkeen. Erimielisyyttä aiheuttanut vuoro voi olla erimielisyyden lieventäjän tai jonkun muun tuottama. Esimerkissä 10 Hanna käyttää useita kielellisiä keinoja kompensoidakseen erimielisen kannanoton tuottamista (r. 8).

(10) SG43501

1 Ilmari: [nii] mä mä (.) [halusiv var]mistaa#::#
 2 Eija: [krhm joo.]
 3 Ilmari: asian omaisilta jot-
 4 Hanna: jo[o.]
 5 Ilmari: [e]ks ole Ore[st.]
 6 Hanna: [o] m- m- [mut se on]: kyllä (.) kovasti
 7 Ilmari: [Bodalef.]
 8 Hanna: **sen näkönem mut mä ↑sitt[enki sano]sin et ehkä ei. .hh**
 9 Maija: [.hhh joo,]

Ilmari, Eija, Hanna, Maija ja Markku käyvät läpi vanhoja valokuvia ja pyrkivät tunnistamaan valokuvien esittämät henkilöt. Ilmari on tunnistanut valokuvan henkilön Orest Bodalefiksi. Hanna on vahvistanut asian. Ilmari ei ole kuitenkaan edelleenkään varma asiasta. Hän hakee riveillä 1, 3 ja 5 uutta vahvistusta. Hanna antaa uuden vahvistuksen rivillä 6.

Rivillä 8 hän jatkaa vuoroaan kertomalla, ettei kuvassa sittenkään ehkä ole Bodalef. Vastaajat pyrkivät usein tuottamaan ainakin osittaisen vahvistuksen vaihtoehtokysymykseen (Pomerantz–Heritage 2013: 213). Hanna muodostaa vastakannanottonsa myönnyttelymuotin mukaan: hän osoittaa ensin samanmielisyyttä Ilmarin kanssa, mutta tuo sitten vuoroon erimielisen näkökulman: yhdennäköisyydestä huolimatta kyseessä ei sittenkään ole Hannan mielestä Bodalef (r. 8). Osoittamalla ensin samanmielisyyttä ennen erimielistä osaa Hanna lieventää vuoronsa erimielisyyttä. *Ei*-sanaa edeltävällä *ehkä*-partikkeli Hanna lieventää erimielisyyttään paitsi Ilmarin niin myös rivillä 9 päällekkäin Hannan vuoron kanssa kannanottonsa tuottaneen Maijan kanssa. Esimerkki 10 havainnollistaa erityisen hyvin, miten osallistajat käyttävät arkikeskusteluissa *ehkä*-partikkelia solidaarisuuden ylläpitämiseen välttämällä voimakasta erimielisyyttä.

5.1.3 Asenteen muuttaminen

Keskustelijat käyttävät *ehkä*-partikkelia myös vuoroissa, joissa he muuttavat asennettaan. Asenteen muuttaminen sijoittuu yleensä kannanottoihin, mutta asennetta voidaan muuttaa myös vastauksessa. Tyypillisesti puhuja on alun perin asettunut eri kannalle yhden tai useamman osallistujan kanssa. Jossain vaiheessa asennoitumissekvenssiä hän kuitenkin

muuttaa kantaansa ja myöntyy ainakin jossain määrin samalle kannalle. Asenteen muuttamista edeltää usein se, että puhujan alkuperäinen kannanotto on saanut voimakasta vastustusta.

Yhden tai useamman osallistujan palautteen perusteella puhuja muuttaa kantaansa.

Esimerkissä 11 Niko muuttaa kantaansa Ellin ja Marin vastustuksen seurauksena.

(11) SG441

- 1 Elli: =[mikä sen parempi on ku kaksoistutkinto,]
 2 Niko: [nii ja sit vois (--)]
 3 Mari: ↑elämähän ↑on ↑helppoa,
 4 Niko: no ei se kyl hyödytä yhtää >[toi kaksoistutkinto],<
 5 Mari: [↑kertakaikkisen,]
 6 Niko: >mut mua kiinnostaa< toi rahoitusjuttu.
 7 (0.6)
 8 Niko: [se ois (mielenkiinnost),]
 9 Elli: [ai miten nii ei hyä]dytä kaksoist[utkinto?]
 10 Jussi: [ook sä k]attonum mite
 11 LiTalla on kurssei?
 12 Niko: [em mä ook kattonu,]
 13 Mari: [mi- sanoik sä] ettei kaksoistutkinto hyödyttäis,
 14 Elli: no niin sano.
 15 (0.6)
 16 Mari: m:iten nii Jussi.
17 Niko: no ehk se hyödyttää em min[ä niist ti-],
 18 Mari: [(ei ku) vai] kuka sano.
 19 (0.4)
 20 Niko: ↓mi[nä ↓sanoin.]
 21 Elli: [Niko sano.]=
 22 Mari: =Ni[ko?]
 23 Elli: [nii] hyödyttää.
 24 Mari: hyödyttää, m:ieti nyt siis oike[esti],

Rivillä 1 Elli esittää, että kaksoistutkinto antaa parhaan pohjan kauppatieteen opinnoille. Mari osoittaa samanmielisyyttä Ellin kanssa (r. 3). Rivillä 4 Niko reagoi Ellin kannanottoon vahvasti erimielisellä vastakannanotolla. Nikon mielestä kaksoistutkinnosta ole mitään hyötyä kauppatieteen opinnoissa. Hän ilmaisee kannanotossaan olevansa varma asiasta. Siten Niko asettuu asiassa täysin vastakkaiselle kannalle Ellin ja Marin kanssa. Tuottamalla vahvan vastakannoton Niko voi kompensoida implikoituja toissijaisia episteemisiä oikeuksiaan. Katkelmaa laajemmasta keskustelun kontekstistakin jää epäselväksi, miten osallistujien episteemiset oikeudet asiassa jakautuvat. Nikon vahvasti erimielistä vastakannanottoa kuitenkin selittäisi se, jos hän kokee, että hänellä kuuluisi olla ensisijaiset tiedolliset oikeudet asiassa.

Elli vaatii Nikolta perusteluita erimieliselle kannalleen (r. 9). Elli osoittaa pysyvänsä vahvasti omassa kannassaan. Rivillä 17 Niko reagoi Ellin vuoroon tuottamalla uuden kannanoton. Nyt hän osoittaa heikkoa samanmielisyyttä Ellin kanssa siitä, että kaksoistutkinto hyödyttää kauppatieteen opinnoissa. Niko muuttaa asennoitumistaan kielteisestä lievästi myönteiseksi. Vuoronalkuista *no*-partikkelia voidaan käyttää samanmielisyyden ilmauksissa ilmaisessa myöntymisen varauksellisuutta (Raevaara 1989: 157).

Dialogipartikkelia *no* vuoron alussa seuraavalla *ehkä*-partikkelilla Niko ilmaisee samanmielisyytensä Ellin ja Marin kanssa olevan varauksellista. Hän heikentää episteemisiä oikeuksiaan lauseella *em minä niist ti-*. Niko muuttaa episteemistä asemaansa asiasta tietävästä tietämättömäksi. Elli ja Mari eivät ilmeisesti pidä Nikon myöntymisvuoroa riittävänä, sillä he jatkavat oman kantansa puolesta argumentoimista (r. 23–24). Tuottamallaan vuorolla Niko paitsi muuttaa asennettaan myös pyrkii lieventämään erimielisyyttä hänen ja Ellin ja Marin väliltä. Jos Nikon rivin 4 vuoro voidaan tulkita osoituksena koetuista ensisijaista tiedollisista oikeuksista, voi rivin 17 vuoron tulkita tästä vaatimuksesta luopumisena.

5.2 *Ehkä* puhujan tiedollisen epävarmuuden ilmaisemisen resurssina

Ehkä esiintyy puhujan tiedollisen epävarmuuden ilmaisijana erilaisissa tietoa välittävissä vuoroissa, kuten tiedon esittämisessä ja vastauksissa tiedonhakukysymyksiin. Puhujan tiedollinen epävarmuus voi liittyä siihen, ettei puhujalla ole asiasta varmaa tietoa. Tulevia tapahtumia koskeva tieto on aina luonteeltaan epävarmaa. Tiedollinen epävarmuus voi liittyä myös siihen, ettei puhuja muista tarkkaan jotakin tapahtumaa tai kertomuksen yksityiskohtaa. Tiedollisen epävarmuuden kategoriaan menevät myös puhujan kuvittelemat tilanteet, joista hänellä ei ole luonnollisesti olisi mahdollisuuttakaan saada varmaa tietoa. Tiedon esittäminen epävarmana mahdollistaa puhujalle uuden tiedon tuomisen keskusteluun, yhteiseen toimintaan osallistumisen ja jopa uuden topiikin tarjoamisen silloinkin, kun puhujalla ei ole varmaa tietoa asiasta. Samalla hän välttää tiedollisen auktoriteetin roolin ottamisen ja vastuun sanomansa todenmukaisuudesta.

Ehkä-partikkelin avulla puhuja välttää sitoutumasta propositionsa todenmukaisuuteen. Partikkeli siis toimii tässä vuorovaikutustehtävässä suojauksena. *Ehkä*-partikkelia käytetään neljällä eri puhujan tiedolliseen epävarmuuteen liittyvällä tavalla: 1) asiointilan mahdollisuuden ilmaisemisessa, 2) arvion epävarmuuden ilmaiseminen, 3) puhujan

itsekorjaus ja 4) kysyjän epätietoisuuden korostaminen. Analysoin seuraavaksi tarkemmin, milloin *ehkä* ilmaisee kutakin puhuja tiedollisen epävarmuuden aspektia.

5.2.1 Asiantilan mahdollisuuden ilmaiseminen

Asiantilan mahdollisuuden ilmaiseminen on *ehkä*-partikkelin toiseksi yleisin tehtävä aineistossa. Tällöin se kommentoi yleensä koko lausumaa, tosin poikkeuksiakin tähän on. Vuorovaikutustehtävä on *ehkä*-partikkelille prototyyppinen, sillä *ehkä* mielletään usein juuri mahdollisuutta ilmaisevaksi modaaliainekseksi (ks. esim. Kangasniemi 1992). Puhujat esittävät vuoroissaan hyvin monenlaisia mahdollisia asiaintiloja. Tyypillisesti puhuja tuo vuoroon mahdollisena jonkin uuden tiedon, jonka todenperäisyydestä hän ei syystä tai toisesta ole aivan varma. Uusi tieto voi liittyä keskustelun topiikkiin tai projektiin. Projekti, johon *ehkä*-vuorossa esitetty asiaintila liittyy, voi olla pienempi ja paikallisempi tai laajempi. Asiantilan mahdollisuutta ilmaistaan lähes kaikentoimintoisissa vuoroissa. Erityisesti asiaintilan mahdollisuutta ilmaistaan tietoa esittävissä vuoroissa.

Esimerkissä 12 mahdollinen asiaintila liittyy topiikkiin eli tv-katselun digitalisoitumiseen. Ennen katkelman alkua Jere on kysynyt Terolta, miten digiboksin hankkiminen vaikuttaa käytännössä esimerkiksi televisio-ohjelmien tarjontaan.

(12) SG121

- 1 Tero: no:, tota nii, (0.2) minust tuntuu
 2 et Yle kanavilt ei löy'y
 3 kyl yhtää mittää enempää, hh
 4 Mika: [mist] työ puhutte,
 5 Jere: [aha,]
6 Tero: e- ehkä jot[ai elokuva,]
 7 Jere: [digitaali] teeveestä,
 8 Tero: elokuvatarjontaa voi olla
 9 jotai vaihtoeh[toi,]
 10 Sari: [krhyh,] ((ottaa lehden lattialta))
 11 (0.5)
 12 Tero: vaikee sanoa,
 13 (.)
 14 Jere: joo,=
15 Tero: =et sehä sano et ei se varmaa tuu niinku tavallaa
16 interaktiiviseks heti et se on ehkä vaa sitä
17 et se ei vastaanota (niitä kaistasignaaleja),
 18 Jere: hjoo,

Tero arvelee, ettei digiboksin hankkiminen vaikuta ainakaan Ylen kanavien tarjontaan (r. 1–3). Hän lisää, että digiboksin avulla saattaa tarjoutua lisää vaihtoehtoja katsottavista

elokuvista (r. 6, 8–9). Vuoronalkuinen *ehkä*-partikkeli palvelee kahta tarkoitusta: se auttaa vastaanottajaa eli Jereä tunnistamaan alkavan vuoron arvioivaksi ja ilmaisee Teron olevan epävarma seuraavaksi esitetyn asiointilan todenmukaisuudesta. Myöhemmin Tero vielä korostaa epävarmuuttaan (r. 12). Riveillä 15–17 hän perustelee aiemmin esittämänsä arviota tuomalla keskusteluun uuden tiedon. Tero kertoo kuulleensa, ettei digiboksi todennäköisesti ala heti toimimaan odotetulla tavalla kaistasignaalien vastaanottamisen ongelmien takia.

Rivillä 15 *se*-demonstratiivipronominiin liittynyt sävypartikkeli *-hä(n)* implikoi, että esitetty uusi tieto on itseasiassa jo osallistujien tiedossa. Käyttämällä *-hAn*-liitepartikkeliä puhuja antaa ymmärtää, että hänen esittämänsä asiointila on osallistujille yhteistä ja tuttua tietoa. Väitelauseessa *-hAn* voi toimia samanlaisessa tehtävässä kuin *sillä*-konjunktio. (VISK § 830). *Ehkä*-partikkeliä käytetään vuorossa (r. 16) ilmaisemaan sitä, että esitetty asiointila (r. 17) on mahdollinen. Rivillä 18 Jere osoittaa *joo*-dialogipartikkelilla Teron perustelun olleen riittävä.

Toisin kuin esimerkissä 12, esimerkin 13 mahdolliset asiointilat liittyvät projektiin. Milja on kertonut olevansa hyvin pettynyt kemian kokeesta saamaansa arvosanaan. Katkelmassa Oona yrittää kannustaa Miljaa jatkamaan kemian opiskelua.

(13) SG120

1 Milja: miust tuntuu et mie lopet[a kemian]?,h
 2 Oona: [nii mut et,]
 3 JOKU: [(--)
 4 Oona: **[nii mut jos se sanoo et se o iha siin, et se o**
 5 **kasi pintaa ni ehkä se antaa siulle kasin ku se**
 6 **sano, .hh ku, mie menin siit sit, tai siin tunni**
 7 **jälkee?, ku oliks se Alina ja Markus vai kuka**
 8 **sitä meni sit kysymään numeroo siltä? .hh nii sit**
 9 **se vaa sano että, (0.5) et ku, (.) et ei, et ei**
 10 **oos siel paljo viittaillu et ainoot ketkä siel**
 11 **viittailee on niinku; Päivit ja, Oona ja**
 12 **#Milja#?,**
 13 (.)
 14 Milja: HAH HAH .hhh
 15 Oona: **niinku varmaa myö [ei olla viitattu niinku ehkä**
 16 JOKU: [(--)
 17 Oona: kaks kertaa se vaa niinku et joo et ne on, .hh ne
 18 niinku sellaset ihmiset mistä hää tietää et ne on
 19 tehny läksyt et, ku muut ei viittaa.h hah fei mut
 20 sillee niinku et, mm-m, ((viheltää:)) vhy vhy vhyy
 21 [(me tytöt)] ollaan tehtyl läksyt

Rivillä 1 Milja arvelee lopettavansa kemian opiskelun kokonaan. Oona tulkitsee tämän johtuvan arvosanan aiheuttamasta pettymyksestä ja pyrkii vakuuttamaan Miljan, että tämä voi vieläkin saada kurssista haluamansa arvosanan (r. 4–5). Oona aloittaa sivulauseensa partikkeliketjulla *niin mut* (r. 4). *Niin*-dialogipartikkelilla puhuja ilmaisee kuulolla oloa (VISK § 798). *Mut(ta)*-konjunktioita taas käytetään kytkemään lausumat toisiinsa ja esittämään ne toisilleen vastakkaisina (VISK § 1101). Vuoronalkuisella *mut(ta)*-partikkelilla voidaan merkitä puheessa myös puhujan mielipiteen muuttumista, uuden näkökulman tuomista ja siirtymistä puheenaiheesta toiseen (VISK § 1034). Vuoronalkuisella *niin mut* -partikkeliketjulla Oona siis viestii kuulleen ja ymmärtäneensä Miljan edellisen vuoron ja ennakoi sitä, että hän on esittämässä vastakkaisen näkemyksen asiasta. Sivulauseenalkuisella *ehkä*-partikkelilla hän ilmaisee sitä seuraavan asiointilan olevan mahdollinen aiemmin mainituista syistä (r. 5). Hän jatkaa arvionsa perustelua kertomalla kemian opettajan kanssa käydystä keskustelusta (r. 5–12).

Oona vahvistaa perusteluaan riveillä 15 ja 17 esittämällä alhaisen arvion siitä, kuinka harvoin he todellisuudessa viittaavat kemian kurssilla, vaikka opettajaa luulee heidän viittaavan paljon useammin. Oona kehystää arvionsa evidentialisella partikkelilla *varmaa*, joka merkitsee esitetyn asiointilan oletukseksi (r. 15). Määrän arviota edeltävällä *ehkä*-partikkelilla hän merkitsee arvion likimääräiseksi ja siten epävarmaksi. Oona päättelee, että koska opettajan mielestä kotitehtävät tehneet opiskelijat viittaavat usein, niin opettaja uskoo Miljan ja Oonan myös olevan ahkeria kotitehtävien tekijöitä (r. 17–21). Samalla hän implikoi, että opettaja voisi palkita Miljan ahkerasta opiskelusta nostamalla tämän kurssi-arvosanan seitsemästä kahdeksaan.

Esimerkit 12 ja 13 edustavat syntaktis-semanttisesti hyvin prototyyppistä *ehkä*-partikkelin käyttöä. Molemmissa arvio asiointilan mahdollisuudesta tai todennäköisyydestä perustuu puhujan omiin tietoihin ja päätelmiin. *Ehkä*-partikkelilla voidaan myös ilmaista mahdollisten asiointilojen moninaisuutta. Esimerkiksi kuvittelevissa vuoroissa *ehkä*-partikkeli korostaa sitä, miten puhujan kuvitteleva tilannekin on mahdollinen. Tällaisessa käytössä *ehkä*-partikkeli tuo erityisen näkyväksi modaalisten merkitysten taustalla olevan vaihtoehtojen maailman. Vaihtoehtojen maailmalla viitataan siihen, miten modaali-ilmaukset aktivoivat ihmisen mielessä vaihtoehtoja esitetyle tilanteelle (VISK §1553).

5.2.2 Arvion epävarmuuden ilmaiseminen

Ehkä-partikkelia käytetään myös erilaisten aikaa, ajankohtaa, kestoja, etäisyyttä ja määrää koskevien likimääräisten arvioiden esittämiseen. Arvion epävarmuuden ilmaisemista esiintyy tietoa esittävässä ja kertovissa vuoroissa sekä vastausvuoroissa. Tehtävässä *ehkä* voi kommentoida koko vuoroa tai liittyä sen yksittäiseen osaan. On yleistä, että *ehkä*-partikkeli esiintyy epävarmoissa arvioissa erilaisten empimisäänteiden ja likimäärän ilmaisimien kanssa. Likimäärän ilmaisimia käytetään määrän epätarkkaan ilmaisemiseen. Likimäärän ilmaisimet ovat tyypillisesti adverbija ja partikkeleita. Likimäärän ilmaisin voi ilmaista määrän jäävän alle arvion tai arvion ylittyvän. Niillä voidaan myös ilmaista määrän ala- tai ylärajaa tai summittaisuutta. (VISK § 661.)

Muu *ehkä*-partikkelia ympäröivä kielenaines vaikuttaa vastaanottajaan tulkintaan siitä, kuinka todennäköisenä puhuja pitää arvionsa paikkansapitävyyttä. Pelkkä *ehkä*-partikkeli arvion yhteydessä saa puhujan vaikuttamaan varmemmalta asiasta kuin jos arvio sisältää *ehkä*-partikkelin lisäksi yhden tai useamman likimäärän ilmaisimen sekä epävarmaksi tulkittavaa ääntelyä. *Ehkä*-partikkelin ilmaiseva epävarmuus liittyy aineiston arvioissa usein siihen, ettei puhujalla ole asiasta varmaa tietoa. Arvio perustuu silloin puhujan omaan päätelmään. Tästä on kyse esimerkiksi 14, jossa Ritva kertoo Inalle eilen raitiovaunussa näkemästään lapsesta.

(14) SG446

1 Ritva:	[m]ua
2	nauratti justiin eilen sitte
3	ko (0.8) Ossi ku esittel't
4	et Aino on piirtäny tonne
5	°seinää ja°, [.hh]
6 Ina:	[mm,]
7 Ritva:	menin ratikkaa sit ku olin
8	lapset vieny päiväkotiin
9	ni tota, (0.4) #siel oli
10	ö ehkä >jotain<korkeintaan
11	puoltoist vuotias laps
12	makas rattaissa ja#,
13	(1.3)
14	sil oli <iihan>vihreät ne
15	sormet [kaikki] #kuule oikein
16 Ina:	[mm m,]
17 Ritva:	paksus värissä ja#, .hh hän
18	lutkutti sormia #et tä oli
19	tämmöne varmaa vaihtoehtoäiti#?

Lapsi on muistunut Ritvan mieleen heidän puhuessaan siitä, miten Iinan lapsi Aino on piirtänyt huoneensa seinälle. Riveillä 1–5 Ritva pohjustaa varsinaista kertomusta antamalla ymmärtää, että se liittyy siihen, mistä he ovat juuri puhuneet. Ritva kertoo nähneestä ratikassa rattaissa makaavan lapsen, jolla oli kaikki sormet paksun värin peitossa (r. 7–15, 17). Ritva arvelee, että lapsi on iältään korkeintaan puolitoista vuotta (r. 10–11). Jo iän arvion aloittava, *ehkä*-partikkelia edeltävä *ö*-empimisäänne vihjaa Iinalle, ettei Ritva ole arviostaan varma. Partikkelia seuraavat ja iän ilmausta edeltävät *jotain* ja *korkeintaan* korostavat epävarmuuden vaikutelmaa. *Jotain* on puhutulle kielelle ominainen likimäärän ilmaisin (VISK § 855).

Kun esimerkissä 14 arvion epävarmuus johtui siitä, että se perustui puhujan omaan päätelmään, esimerkissä 15 arvion epävarmuus taas johtuu siitä, että puhuja ei puhehetkellä muista tarkkaa määrää, vaikka sen tietääkin. Puhujalla ei myöskään ole siinä hetkessä mahdollisuutta tarkistaa asiaa. Katkelmassa Jaana ja Tuula suunnittelevat ruokien hankkimista isoäidin luokse, jonne he ovat menossa jouluna syömään. Jaana on kertonut aikovansa hankkia loheta joulupöytään.

(15) SG437

- 1 Jaana: hhh. (0.2) molemmat siis sillai että; hh et mä ostan niitä, (0.4) #mt#
 2 tyhjiö↓pakkauksia? (0.4) sen takia
 3 koska sinne tulee niin eri aikaan kuitenkin; (0.6) ihmisii,
 4 (.)
 5 Tuula: joo.
 6 (0.8)
 7 Jaana: ni, (.) se et mä kävisin sillon aatonaattona ostamassa;
 8 (1.6)
 9 mä, (.) mietin just et paljo siin yhdes #oi#keen on.
 10 (0.4)
 11 .mthh .nfff
 12 (0.4)
 13 mt (.) niin tota,
 14 (1.8)
 15 kakssataaviiskyt krammaa ehkä sanoisin me**ibii**.
 16 Tuula: mm;
 17 (2.0)
 18 Jaana: .hhhh
 19 (1.8)
 20 Jaana: et paljo siel tarvis,
 21 (1.0)
 22 Jaana: puol#toist kiloo#.

Jaana kertoo aikovansa ostaa loheta, jotka on pakattu tyhjiöpakkauksiin (r. 1–2). Hän yrittää muistella, kuinka paljon loheta yhdessä pakkauksessa on (r. 9–13). Koska hän ei muista

tarkkaa määrää, hän joutuu esittämään suuntaa antavan arvion (r. 15). Määrän ilmauksen jälkeen tulevalla *ehkä*-partikkelilla Jaana korostaa arvionsa epävarmuutta.

Konditionaalimuotoinen *sanoisin*-verbillä hän painottaa kyseessä olevan hänen oma subjektiivinen arvionsa. Jaana tuottaa *ehkä*-sanana englanninkielisen vastineen 'maybe' vielä vuoron lopussa. Jaanan kannattaa mieluummin esittää epävarma, likimääräinen arvio kuin olla esittämättä lainkaan, sillä arvion esittäminen mahdollistaa hänelle tulevan toiminnan suunnittelemisen jatkamisen. Likimääräisen arvionsa pohjalta hän pystyy jatkamaan lohioستosten suunnittelua (r. 20–21).

Esimerkki 15 on kiinnostava sillä, vaikka Jaana suunnittelee *ehkä*-vuorossaan tulevaa toimintaansa, on partikkelin tehtävänä nimenomaan arvion epävarmuuden ilmaiseminen. Esimerkki havainnollistaakin hyvin sitä, miten partikkelin vuorovaikutustehtävä ei määräydy yksiselitteisesti sen mukaan, mitä vuorolla tehdään, vaan sen määrittäminen vaatii tarkempaa tulkintaa.

5.2.3 Puhujan itsekorjaus

Ehkä-partikkelia käytetään itsekorjauksissa kahteen tarkoitukseen: ilmaisemaan puhujan korjauksessa esittämän asiointilan mahdollisuutta ja toisaalta ilmaisemaan puhujan epävarmuutta propositionsa todenmukaisuudesta. Esimerkistä 16 löytyy kaksi itsekorjausta. Katkelmassa Eeva ja Antti keskustelevat siitä, miten Antilla ja hänen puolisoillaan on keittiössään kaksi kahvinkeitintä.

(16) SG346

1 Eeva: [eiks Jossul o semmone pressupannu sitä paitsi?

2 (0.7)

3 Antti: sis siit tulee ehkä joku puoltoist desii.

4 (2.7)

5 tai sis ehkä kaks desiä mutta ninku< meil tule

6 (ehkä) eiku kaks (-) sielhä on (1.3) ° (-)°

7 (0.2)

8 Antti: mh[hh

Antti vastaa Eevan kysymykseen pressupannusta selittämällä, kuinka monta desilitraa kahvia Jossun pressupannussa suunnilleen voi keittää (r. 1). Antti pyrkii vastauksellaan perustelemaan, miksi he käyttävät kahta kahvinkeitintä. Epävarman vaikutelman Antin vastaukseen luovat yhdessä määrän ilmausta edeltävät *ehkä*-partikkeli ja likimäärän ilmaisun *joku*. Tätä jo itsessään epävarmaa arviota seuraa itsekorjaus rivillä 5, kun Antti korjaa itseään

muuttamalla määrän arviota. Itsekorjauksen aloittava *tai siis* -partikkeliketju implikoi, että sitä seuraa edellä sanotun tarkennus ja selitys (Sorjonen–Laakso 2005: 258).

Yhdessä *tai, siis* ja *ehkä* ilmaisevat, että rivillä 3 esitetty arvio säilyy vaihtoehtona, mutta rivin 5 uusi arvio on mahdollisesti tarkempi. Riveillä 5–6 Antti alkaa tuottaa uutta epävarmaksi *ehkä*-partikkelilla merkittyä arviota, jonka hän keskeyttää rivillä 6 aloittamalla uuden korjausjakson. *Eiku*-partikkelilla puhuja kumoo edellä sanonut ja ennakoi, että sitä seuraa korvaava ilmaus (Sorjonen–Laakso 2005: 251). Antti siis kumoo edellisen rivin korjauksensa ja palaa alkuperäiseen arvioonsa.

Esimerkin 16 kaltaisten tyypillisten itsekorjausten lisäksi aineistoissa on myös itsekorjaukseksi luokiteltavia vuoroja, joissa *ehkä* aloittaa korjauksen. Näissä puhuja ilmaisee *ehkä*-partikkelilla, että hänen esittämänsä asiointi ei sittenkään ole niin varma kuin hän on ensin antanut ymmärtää. Vuorot tulevat merkityksessään lähelle asenteen muuttamista *ehkä*-partikkelin avulla. Ne ovat kuitenkin selkeitä itsekorjauksia, sillä korjaukset ovat keskustelijoiden välisen odotuksen esitetyn tiedon todenmukaisuudesta motivoimia, eikä niitä käytetä esimerkiksi erimielisyyden lieventämiseen.

5.2.4 Kysyjän epätietoisuuden korostaminen

Ehkä-partikkeliä käytetään aineistossa kahdessa vuorossa kysyjän epätietoisuuden korostamiseen. Kysymyslause itsessään on modaalinen lausetyyppi, joka viestii puhujan epätietoisuudesta (VISK § 1556). Kysymys voi olla puheessa muunkin kuin kysymyslauseen muotoinen. Se voi olla väitelause tai lyhyt lausuma. Kysymyksiä ovatkin sellaiset lausumat, joilla puhuja pyrkii saamaan jonkin puuttuvan tiedon tai varmistuksen olettamansa asiointilan todenmukaisuudesta. Tieto tai varmistus saattavat olla tarpeellisia meneillään olevan toiminnan tai esimerkiksi puheen jatkamisen kannalta. (VISK § 1678.)

Yksi aineiston kysymyksistä on syntaktisesti kysymyslause ja toinen väitelause. Esimerkissä 17 vuoron tulkinta kysymykseksi muodostuu vuoron kontekstista. Katkelmassa Jaana etsii Tuulan keittiönkaapeista heille juomalaseja.

(17) SG438

1 Jaana:	mt onks sul;
2	(0.4) ((Jaana nousee seisomaan)) missä, (0.2) missäs sul
3	on semmossii la°sei°,
4	(.)
5 Tuula:	tuolla kulmakaapissa? (0.4) ton radion yläpuolel°la°

6	(2.6) ((kissan korva heiluu)) >mhy mhy mhy mhy<, (.)
7	>ihmeellisesti< toi korva läpsyy,
8	(0.8)
9 Jaana:	siis kulma- (.) [täss,]
10 Tuula:	[kulma] e:i,
11	(0.2) se ei oo kulmas ↑ollenkaa. (.) siis kulmakaappi;
12	(0.4)
13 Jaana:	↑aa [tää,]
14 Tuula:	[päss][i;]
15 Jaana:	[no] ehän minä nyt tämmössii.
16	(0.8)
17 Jaana:	↓tie[dä,]
18 Tuula:	[ni] semmosii pienii laseja.=
19 Jaana:	joo ehkä näi[^otä^o.]
20 Tuula:	[joo.]

Jaana esittää katkelmassa useita kysymyksiä. Riveillä 1–3 hän tiedustelee juomalasien säilytyspaikkaa esittämällä tiedonhakukysymyksen. Rivillä 9 hän hakee Tuulalta vahvistusta, että on löytänyt oikean kaapin esittämällä väitelauseenmuotoisen myönteisesti suuntautuvan vaihtoehtokysymyksen. Jaana on väärällä kaapilla, mutta löytää Tuulan avulla oikean (r. 10–13). Tuula pyytää Jaanaa ottamaan kaapista pienet lasit (r. 18). Vaikka Tuulan lausumassa ei ole finiittiverbiä, voidaan se silti tulkita kontekstissaan pyynnöksi. Partitiivinsijainen substantiivilauseke voidaan tulkita sen kontekstin perusteella pyynnöksi (VISK § 1677).

Tuulan lausuman tulkintaa pyynnöksi vahvistaa se, että Jaana reagoi Tuulan vuoroon rivillä 19 vuoronalkuisella *joo*-partikkelilla. *Joo*-partikkeliä käytetään puheessa myönteisenä vastauksena direktiiviin (VISK § 798). Tässä tapauksessa myönteinen vastaus kohdistuu pyyntöön. Jaana varmistaa Tuulalta, että hänen olettamuksensa on oikea ja, että hän tulee ottaneeksi kaapista oikeat lasit. Vaikka lausuma ei ole syntaktisesti kysymyslause, voidaan se tulkita kysymykseksi, sillä Jaana hakee sillä varmistusta, jonka Tuula seuraavalla rivillä 20 vastauksessaan antaa.

5.3 *Ehkä* toiminnan suunnittelemisen resurssina

Ehkä-partikkelin kolmanneksi yleisin vuorovaikutustehtävä aineistossa on toimia toiminnan suunnittelemisen resurssina. *Ehkä*-partikkeli esiintyy toiminnan suunnittelemisen keinona vuoroissa, joilla puhujat pyrkivät organisoimaan toimintaa tai osallistumaan sen suunnitteluun. Suunniteltavassa toiminnassa on vaihtelua sekä ajankohdan että osallistujien osalta. Puhujat voivat organisoida senhetkistä toimintaansa tai suuntautua

tulevaisuuteen. Tulevan toiminnan osallistujina voivat olla kaikki keskustelun osallistajat, vain osa heistä tai vain puhuja.

Aineistosta erottuu kolmenlaista toiminnan suunnittelemista, jossa *ehkä*-partikkelia käytetään: 1) oman tulevan toiminnan suunnitteleminen, 2) meneillään olevan toiminnan koordinoiminen ja siihen osallistuminen sekä 3) yhteisen tulevan toiminnan suunnitteleminen. Toimintaa suunnitellaan ja koordinoidaan hyvin moninaisin puhetoiminnoin, mutta erityisesti erilaisilla kannanotoilla ja tietoa esittäville vuoroilla. Puheenvuorot saavat arvioivia elementtejä, joilla puhuja ilmaisee asennoitumistaan vuorossa esittämäänsä toiminnan aloitteeseen tai suunnitelmaan. Analysoin seuraavaksi tarkemmin, miten *ehkä*-partikkelia hyödynnetään toiminnan suunnittelemisessä.

5.3.1 Oman tulevan toiminnan suunnitteleminen

Puhujat jakavat keskustelussa erilaisia tulevaa toimintaansa koskevia suunnitelmia. Oman tulevan toiminnan suunnitteleminen näkyy puheessa kahdella tavalla: (ennalta suunnitellun) tietyssä aikataulussa tapahtuvan tulevan toiminnan toteamisena ja tulevan toiminnan suunnittelemisena puhehetkessä (Karttunen 2018: 195–199). Jakaessaan suunnitelmansa puhuja myös altistaa sen palautteelle. Usein uutena tietona esitetty suunnitelma saakin keskustelussa arvioivia elementtejä, joilla puhuja ilmaisee asennoitumistaan suunnitelmaansa.

Ehkä-partikkelilla puhuja voi ilmaista kahta asiaa: toisaalta sitä, että pitää kaavailemaansa tulevaa toimintaa mahdollisena tai todennäköisenä ja toisaalta taas sitä, ettei täysin sitoudu suunnitelmaansa. Keskustelun edetessä puhuja saattaa varmistua suunnitelmastaan tai tarkentaa jotakin sen osaa. Suunnitelma voidaan jakaa siksi, että puhuja ajattelee tiedon olevan vastaanottajille kiinnostava tai jollain lailla hyödyllinen. Puhuja voi myös tarjota suunnitelmaansa uudeksi topiikiksi. Tästä on kyse myös esimerkissä 18, jossa Jatta, Varpu ja Päivi keskustelevat Jatan suunnitelmasta ottaa tatuointi.

(18) Sapu117

1 Jatta:	mä ota ehkä tänää uudestaa sense tatuoinni?
2 Varpu:	otat vai,
3 Jatta:	joo?
4 Varpu:	olik se- olik se nii hyvä.
5 Jatta:	se oli tosi hiano,
6 Päivi:	misä sul se vanha oli,
7 Jatta:	se oli tos jalkapöydäs,
8 Päivi:	jalkapohjas,

- 9 Jatta: jalkapöydäl,
 10 Varpu: mmhe h
 11 Päivi: mikä kuvioaihe sul oli siin,
 12 Jatta: siin luki et "being a girl rocks"
 13 Päivi: j:ust.
 14 Varpu: hehehe
 15 Päivi: non ni kiva no mitäs nyt kirjoitetaa,
 16 Jatta: **em mä tiä mä ota ehkä purjelaiva.**
 17 Varpu: mitä mul oli muute siin mun tatskas,

Rivillä 1 Jatta kertoo Varpulle ja Päiville suunnitelmastaan ottaa tatuointi. *Ehkä*-partikkelilla hän ilmaisee tatuoinnin ottamisen mahdollisuutta ja suunnitelmansa epävarmuutta. Varpu hyväksyy Jatan tarjoaman uuden topiikin esittämällä siihen liittyvän kysymyksen *otat vai* (r. 2). Varpu ja Päivi kyselevät Jatalta hänen vanhasta tatuoinnistaan, mihin huomio keskustelussa siirtyy.

Rivillä 15 Päivi palaa takaisin Jatan ensimmäisessä vuorossa esittelemään aiheeseen eli uuden tatuoinnin ottamiseen. Hän tiedustelee Jatalta, millaisen tekstin tämä aikoo uuteen tatuointiinsa ottaa. Vuoronalkuisella *non ni* -partikkeliketjulla ja arvioivalla *kiva*-adjektiivilla Päivi osoittaa edellisen aiheen käsitellyksi. *No*-partikkelin avulla hän myös ennakoii siirtymää uuteen aiheeseen, tai tarkemmin tässä vanhaan aiheeseen palaamista (VISK § 808). Jatta vastaa Päivin kysymykseen epävarmasti (r. 16). Hän aloittaa vastausvuoronsa *em mä tiä* -elementillä ilmaisten, ettei hänellä ole tiedollista pääsyä asiaan. Tällainen tietämättömyyden ilmaus on preferoimaton vastaus tiedonhakukysymykseen, sillä preferoitua olisi tuottaa pyydetty tieto (Pomerantz– Heritage 2013: 222). Jatta jatkaa vuoroaan tuottamalla arvion siitä, millaisen kuvan saattaa ottaa. *Ehkä*-partikkelilla hän ilmaisee epävarmuuttaan asiaintilasta. Puheenaihe siirtyy seuraavassa vuorossa.

5.3.2 Meneillään olevaan toimintaan osallistuminen ja toiminnan koordinoiminen

Osallistujat koordinoivat aineiston keskusteluissa monenlaista yhteistä toimintaa. Yhteinen meneillään oleva toiminta voi olla konkreettista, fyysistä toimintaa, kuten leipominen tai valokuvien katsominen. Siihen voi kuulua myös yhteistä mentaalista prosessointia, esimerkiksi, kun tavoitteena on tunnistaa valokuvien esittämät henkilöt. Vuorovaikutus voi myös itsessään olla se yhteinen toiminta, mihin osallistujat suuntautuvat. Puhujat voivat vuoroillaan koordinoida yhteisen toiminnan kulkua tai suunnitella omaa osallistumistaan toimintaan.

Ehkä-partikkeli on tärkeä meneillään olevan toiminnan koordinoinnin ja siihen osallistumisen resurssi, sillä sen avulla puhujat voivat esittää erilaisia episteemisiä arvioita ja asenteita sekä modifioida lausumiensa sävyä. Puhujat osallistuvat *ehkä*-vuoroillaan yhteiseen toimintaan eri tavoin. Tuomalla keskusteluun uusia tietoja he mahdollistavat toiminnan etenemisen. Esittämällä neuvoja, ehdotuksia, kehotuksia ja käskyjä sekä ottamalla kantaa he pyrkivät muotoilemaan toiminnan kulkua. Kertomalla, miten he aikovat osallistua toimintaan, he ohjailevat omaa osallistumistaan yhteistoimintaan ja sanallistavat osallisuuttaan. Seuraavassa esimerkissä 19 osallistujat koordinoivat juomien tilaamista kahvilassa.

(19) SG440

- 1 Saara: [<mitä te> haluutte,]
 2 (0.6) haluut sä kaputsiinon.
 3 (.) oli[ks se.]
 4 Kaisa: [j(h)]o[o].
 5 Masa: [JA ÄLÄ TUAN NYM MITÄÄ sit, (.) °turhaah°.
 6 (0.8)
 7 Saara; eks mä tuo sullem mi#tää#;
 8 (1.2)
 9 Masa: **mä käy ehkä hakeek kahvim myöhemmi sit viäl.**
 10 (0.6)
 11 Kaisa: mh °mh°,
 12 Toini: e[m mäkää,

Saara on nostanut juomatilauksen topiikin uudelleen käsiteltäväksi tiedustelemalla, mitä juomia Kaisa, Masa ja Toini haluaisivat (r. 1). Saara on siis ottanut roolin yhteisen juomatilauksen organisoijana ja toteuttajana. Masa aloittaa kieltonsa osittain päällekkäin Kaisan vastausvuoron kanssa (r. 4–5). Hän kieltää Saaraa tuomasta mitään turhaa (r. 5). Saara tarkistaa Masalta kielteisesti suuntautuvalla vaihtoehtokysymyksellä, ettei tämä tosiaan halua mitään juotavaa (r. 7). Kielteisesti suuntautuvaan *eikö*-tarkistuskysymykseen sisältyy implikaatio siitä, että edellisessä vuorossa kielletty asiointi olisi ollut toivottavampaa tai odotuksenmukaisempaa esittää myönteisenä (VISK § 1695).

Rivillä 9 Masa vastaa Saaran tarkistuskysymykseen selittämällä, miksi ei halua Saaran tuovan hänelle juotavaa. Masa ei halua juotavaa vielä, sillä saattaa hakea kahvinsa myöhemmin itse. Vaikka Masa ei vastaa Saaran kysymykseen odotuksenmukaisesti kiellolla, antaa hän kertomalla suunnittelemaansa tulevasta toiminnasta ymmärtää vastauksen olevan kielteinen. *Ehkä*-partikkelilla Masa ilmaisee tulevan toimintansa mahdollisuutta ja sitä, ettei täysin sitoudu esitettyyn suunnitelmaan. Toini osoittaa samanmielisyyttä Masan implikoidusti kielteisen vastauksen kanssa (r. 12).

Ehkä-partikkelin käyttö meneillään olevan toiminnan suunnittelemisessa ja organisoimisessa on kiinnostavaa episteemisten ja deonttisten oikeuksien näkökulmasta. Esimerkissä 19 Masa ilmaisee kielteisellä käskylauseellaan (r. 5) ja Saaran toimintasuunnitelman juomien hakemisesta kaikille hylkäävällä vastauksellaan (r. 9) ensisijaisia deonttisia oikeuksia sen osalta, miten toiminta muotoutuu.

Myös esimerkissä 20 yksi keskustelun osallistuja ilmaisee toistuvasti ensisijaisia episteemisiä ja deonttisia oikeuksia. Keskustelu on kuitenkin lähtökohdiltaan erilainen, sillä osallistujia on vain kaksi ja keskusteluympäristö luo väistämätöntä tiedollista epäsymmetriaa heidän välilleen. Katjan ja Nooran yhteinen toiminta nimittäin tapahtuu Katjan kotona. Katjaa on odotuksenmukaista pitää episteemisenä auktoriteettina omaa kotiaan koskevissa asioissa. Sen sijaan on kiinnostavaa, miten Katja omaksuu tilanteessa myös deonttisen auktoriteetin.

(20) SG377

- 1 Katja: mm (0.5) voidaan kyl avata ikkuna (1.0)
 2 °kun kääntyy se on sun takanas
 3 (0.5) jos on kuuma
 4 Noora: (mä katson)
 5 (5.0)
6 Katja: se kantsii ehkä laittaa siihe (0.5)
7 siin on se (.) hakasysteemi niin
8 niinku siihen ensimmäiseen?
 9 Noora: ensimmäiseen.
 10 Katja: (--)mitattu silleen et
 11 noi katit ei mahdu siit sit ulos
 12 (8.0)
 13 Noora: no jos mä vaik yletän

Rivillä 1 Katja antaa luvan Nooran takana olevan ikkunan avaamiselle, sillä Nooralla on kuuma. Toiminnan mahdolliseksi ilmaiseva indikaatiivimuotoinen *voida*-verbi toimiikin usein lupana tai ohjeena (VISK § 1669). Katja neuvoo Nooraa ikkunan avaamisessa (r. 6–8). *Kannattaa*-nesessiiviverbillä puhuja ilmaisee toiminnan hyödyttävän tekijää tai olevan tekijän edun mukaista (VISK § 1555). *Ehkä*-partikkelilla Katja ilmaisee, että on mahdollista, että ikkuna kannattaa laittaa ensimmäiseen hakaan. Riveillä 10–11 hän selittää Nooralle, miksi ikkuna tulisi laittaa ensimmäiseen hakaan. Koska Katjalla on selvästi tietoa siitä, miten ikkuna kannattaa avata, voi *ehkä*-partikkelin tulkita toimivan neuvossa ensisijaisesti direktiivin ilmaiseman asenteen pehmentäjänä.

Stevanovic ja Peräkylä (2012: 299) ovat havainneet, ettei deonttisten oikeuksien ilmaisu vuorovaikutuksessa ole aina suoraviivaista. Puhujan, jolla on asian suhteen ensisijaiset

toiminnalliset oikeudet, ei välttämättä tarvitse ilmaista näitä oikeuksia kielellisesti, sillä osallistujat ovat jo niistä tietoisia (mt. 299). Määrittämällä, miten on sallittua toimia ja millainen toiminta on välttämätöntä, Katja osoittaa deonttista auktoriteettia. Noora hyväksyy Katjan auktoriteetin omilla vuoroillaan (r. 4, r. 9 ja r. 13).

5.3.3 Tulevan yhteisen toiminnan suunnitteleminen

Ehkä-partikkeliä käytetään aineistossa myös yhteisen tulevan toiminnan suunnittelemisen resurssina. Puhujat voivat suunnitella yhdessä toteutettavaa toimintaa tai omaa osallistumistaan siihen. *Ehkä*-vuoroilla puhujat asennoituvat suunniteltuun toimintaan ja esittävät siihen liittyviä episteemisiä arvioita. Näin he pystyvät vaikuttamaan siihen, millaista yhteistoimintaa tulevaisuudessa toteutetaan ja miten. He myös esittävät tietoa omasta osallistumisestaan yhteiseen toimintaan. Tällä tavoin he tukevat yhteisen toiminnan suunnittelua ja pystyvät samalla määrittelemään oman roolinsa siinä.

Ehkä esiintyy tulevan toiminnan suunnittelemisen resurssina erityisesti tietoa esittäväissä vuoroissa, vastauksissa ja ehdotus–ehdotuksen hyväksyminen vierusparissa. *Ehkä*-partikkelilla puhujat voivat ilmaista varauksellista sitoutumista tai sitoutumattomuutta yhteistoimintaan ja sen suunnitelmaan. Esimerkissä 21 Missu ja Sanni keskustelevat yhteisen reissun tekemisestä tulevana sunnuntaina. He ilmaisevat katkelman aikana eriasteista sitoutumista tulevaan yhteiseen toimintaan.

(21) SG113

1 Missu: et ku, (.) #niinku lähtisik sää yöks sinne jos me
2 e lähettäs sunnun#taina#. (1.0) .mthh [#ku,#]
3 Sanni: [mi]lon
4 sunnuntaina.=
5 Missu: =nyt ens sunnun#taina#.=miten sulle kävis #seh#.
6 (1.1)
7 Sanni: ai nyt heti su-, nyt:, >nyt< tänä sunnun#taina#.
8 Missu: nii:#:#. (.) Hannen mu#kana#.=vai mitä sää#:#;
9 (0.2) oot #miäl#°tä°, (.)
10 .h ku, (.) mull ois niinku:, .hh just semmone
11 aika et se sopis tosi hyvin ku mää tiistaina sit
12 muu#tanh#,
13 (0.6)
14 Sanni: [°joo°.]
15 Missu: [°iha] lo#pul#lisesti°=
16 Sanni: =°joo° kun, (.) #e# no em mää oikeen tii#ä#.h
17 (0.7)
18 Missu: >°joo n[o°] täytyy miettii [°s'tä (sitte)]°.=<

- 19 Sanni: [#ku#,] [joo,] =ja sit >ku
 20 mull ei o< pennin <hyr#rää rahaa#.>
 21 (0.6)
 22 Missu: joo #joo[h#].
 23 Sanni: >[ja]< mäa just sitä ajatteli et mä en
 24 välttämättä eres ois ens #viikolla päässy
 25 läh#°tee°.
 26 Missu: **ju:st. (.) .hhh no ehkä s'tte pittää tehdä eri reissu jos mäa**
 27 **lähen sitt ens sunnun#taina nih#.**
 28 Sanni: joo.

Rivillä 1 Missu avaa neuvottelun yhteisestä tulevasta toiminnasta ehdottamalla Sannille yhteistä reissua. Sanni torjuu ehdotuksen (r. 16) ja kertoo torjuntansa syyn: hänellä ei ole varaa matkustaa (r. 19–20). Hän jatkaa selittelyä kertomalla, ettei reissu ehkä muutenkaan sopisi hänelle Missun ehdottamana ajankohtana (r. 23–24). Missu arvioi Sannin kertoman perusteella, että yhteinen reissu jää myöhemmäksi ja, että hän lähtee sunnuntaina ilman Sannia (r. 26–27). Missu aloittaa arvionsa *just no*. Vuoronaikuisella *just*-partikkelilla Missu kuittaa Sannin edellisen vuoron. *Just*-dialogipartikkeliä käytetään keskustelussa kuulolla olon tai edelliseen vuoroon samastumisen ilmaisemiseen (VISK § 798). *No*-partikkelilla Missu ilmaisee myöntymisensä varauksellisuutta. Missu jatkaa vuoroa esittämällä oman päätelmänsä Sannin kertomasta. Syntaktisen kokonaisuuden alkuisella *ehkä*-partikkelilla hän ilmaisee seuraavana esitetyn asiointilan eli eri reissun tekemisen välttämättömyyden mahdollisuutta siinä tapauksessa, että hän lähtee sunnuntaina. Sanni osoittaa samanmielisyyttä Missun arvion kanssa (r. 28).

5.4 *Ehkä* huumorin resurssina

Ehkä-partikkelin harvinaisempi vuorovaikutustehtävä aineistossa on toimia huumorin resurssina. Huumori on tärkeä osa arkikeskusteluja. Huumori näkyy vuorovaikutuksessa esimerkiksi vitsien kertomisena, sanaleikkeinä, kiusoitteluna, huvittavien anekdoottien kertomisena ja huvittavan kokemuksen yhteiskerrontana. (Norrick 1993: 43–80.) Puhuja voi osoittaa leikillisyytensä liioittelemalla, käyttämällä virallista kieltä tai esittämällä pöyristyttävän, paikkansapitämättömän väitteen. Tärkeä prosodinen huumorin ilmaisin on nauru. Leikillisiin vuoroihin sisältyy odotus siitä, että vastaanottaja suuntautuu niihin sen mukaisesti. (Holt 2016: 100–102.)

Mikään kielellinen tai prosodinen piirre ei itsessään määritä vuoroa humoristiseksi, vaan vuoron leikillisuus perustuu aina vastaanottajan tulkintaan (Haakana 1996: 171). Erilaisten leikillisten puheenvuorojen tuottaminen ja tulkitseminen vaatiikin keskustelun osallistujilta

erityisen taitavaa yhteisen toiminnan koordinoitua (Norrick 1993: 5–7). Huumorilla on vuorovaikutuksessa tärkeä tehtävä, sillä se vahvistaa osallistujien yhteishenkeä. Huumori mahdollistaa keskustelussa myös epäkohteliaisuuden ja jopa aggressiivisuuden heikentämättä osallistujien välistä solidaarisuutta. (Norrick 2010: 234–238.)

Ehkä-partikkelia käytetään huumorin keinona viidessä aineiston keskustelussa. Samassa keskustelussa esiintyy useampi leikillinen *ehkä*-vuoro. Suurin osa vuoroista on tunnistettavissa humoristiksi, sillä puhuja nauraa sitä tuottaessaan tai sen lopussa, tai koska muut osallistajat reagoivat siihen naurulla. Vuorossa voi myös olla selkeästi havaittava ironinen sävy. Huumoria esiintyy ensimmäisissä kannanotoissa, vastakannanotoissa, tietoa esittävässä vuoroissa, kuvitteluissa, ironisissa kommentteissa sekä yhdessä myönteisessä vastauksessa ja yhdessä ehdotuksen hyväksymisessä.

Ehkä-partikkelin humoristista käyttöä on kahdenlaista. Ensinnäkin *ehkä*-partikkelia voidaan käyttää jonkin huvittavan tai jopa älyttömän asiointilan mahdollisuuden ilmaisemiseen. Toiseksi *ehkä*-partikkeli voi itsessään olla huumorin lähde silloin, kun puhuja näennäisesti ilmaisee mahdollisena tai epävarmana jonkin asiointilan, vaikka todellisuudessa hän on asiasta varma. Puhuja voi myös epäsuorasti ilmaista esitetyn asian olevan itsestäänselvyys. Havainnollistan seuraavaksi ilmiötä analysoimalla tarkemmin kahta *ehkä*-partikkelin leikillistä käyttötapaa.

5.4.1 Vitsaileminen

Osallistajat kertovat arkikeskustelussa usein erilaisia vitsejä. Vitsit voidaan jakaa kahteen ryhmään sen mukaan, kerrotaanko valmis vitsi (engl. 'canned jokes') vai syntyykö vitsi tilanteisesta kontekstista ('situational jokes'). Valmiiden vitsien kertominen edellyttää usein jonkinlaista pohjustusta ja niitä on mahdollista kierrättää keskustelusta toiseen.

Tilannesidonnaiset vitsit sen sijaan syntyvät spontaanisti keskustelussa, eikä niitä ole mahdollista erottaa kontekstistaan, sillä silloin vitsi menettää hauskuutensa. (Attardo 1994: 295–298.)

Esimerkissä 22 Kerttu, Sanna ja Antti keskustelevat Kertun ja tämän puolison saamista häälahjoista. He hyödyntävät katkelmassa useita erilaisia huumorin keinoja.

(22) SG346

1 Antti: hyvä ku me noita (0.4) ei vitsi mä osta keh- he
2 hhhh tom .mittasarjan? .mhhh ninku sillei (.) iha

- 3 läppä >si'te Jossu sano et< (0.4) .hhhhh no jos
 4 et sä osta >s'tä ni< (- ei osta kukaa)
 5 muukaahhh .hh
 6 ((naurua))
 7 **Kerttu:** **[älä ny?**
 8 [((naurua))
 9 **Kerttu:** **[(ehkä) kaikkei arv-**
 10 [((naurua))
 11 **Kerttu** **:kaikkei arvovaltasim[mat vieraat osti.**
 12 **Antti:** **[£(- - - jos et) sä osta**
 13 **sitä nihhhh hh sitä ehkä se jää ostamatt[af.**
 14 Sanna: [£mni[i:.£
 15 Kerttu: [mhhe
 16 ((naurua))

Kerttu on ennen katkelman alkua kertonut muille huvittavan anekdootin. Hän on saanut appivanhemmiltaan häälahjaksi mittasarjoja, vaikka appivanhemmat olivat aiemmin väittäneet, etteivät ostaisi mitään. Mittasarjat ovat osoittautuneet tarpeellisiksi, sillä Kerttu ja tämän puoliso ovat käyttäneet niitä kaikkia. Osallistujat ovat yhdessä nauraneet anekdootille. Riveillä 1–5 Antti jakaa aiheeseen liittyvän oman hauskan anekdoottinsa. Hänkin on ostanut Kertulle häälahjaksi mittasarjan siltä varalta, ettei kukaan muu ostaisi. Osallistujat nauravat anekdootille. Anekdootti on keskustelun kontekstissa hauska, sillä Kerttu on saanut häälahjaksi lopulta useita mittasarjoja. Kerttu kommentoi Antin anekdoottia vitsailemalla, että Antti kuuluisi puolisoineen Kertun appivanhempien kanssa arvovaltaisimpien häävieraiden joukkoon mittasarjan lahjoittamisen takia (r. 7–11). Kerttu käyttää *ehkä*-partikkelia ilmaisemaan pitävänsä sen jälkeen esitettyä huvittavaa asiaintilaa mahdollisena.

Kertun naurua herättäneen kommentin jälkeen Antti palaa anekdoottinsa toistamalla osan siitä parafrasina (r. 12–13). Toistamalla puolisonsa esittämän arvion Kertun edellisen vuoron perään ja lisäämällä siihen mahdollisuutta ilmaisevan *ehkä*-partikkelin, Antti korostaa arvion huvittavuutta. Keskustelun kontekstissa on huvittavaa, että referoitu puhuja on pitänyt sitä, että Kerttu ei saisi häälahjaksi yhtään mittasarjaa, mahdollisena.

Huvittavien anekdoottien kertominen on tärkeä huumorin muoto keskustelussa, sillä tarinoiden jakaminen lisää osallistujien yhteenkuuluvuutta. Lisäksi tarinan jakaminen tarjoaa puhujalle tilaisuuden prosessoida kokemusta ja todistaa huumorintajuisuutensa. (Norrick 1993: 56–57.) Anekdoottien kommentointi, esimerkiksi naurulla tai sanallisesti, puolestaan mahdollistaa kuulijoille aktiivisen osallistumisen vuorovaikutukseen passiivisen kuuntelemisen sijaan (Norrick 1994: 425). Esimerkissä 22 sekä Kertun että Antin vuoron

hauskuus liittyy vuorossa esitettyyn modaaliseen arvioon. *Ehkä*-partikkeli onkin keskustelussa Kertulle ja Antille tärkeä huumorin resurssi.

5.4.2 Ironia

Ironia on epäsuoraa kielenkäyttöä, jossa tuotettu lausuma vaikuttaa olevan ristiriidassa puhujan tarkoituksien kanssa. Puhuja siis sanoo yhtä, mutta tarkoittaa tosiasiallisesti toista. Lausuma tulkitaan ironiseksi prosodisten seikkojen ja sen kontekstin perusteella. (Lindholm 2016: 305.) Ironia mahdollistaa hyvin erilaisia toimintoja. Ironiaa käytetään usein kiusoittelussa tai hulvattomien kuvitteellisten tilanteiden keksimisessä. Ironiaa voidaan käyttää myös etäännyttämisen keinona. (Kotthoff 2009: 52.)

Ironisella vuorolla puhuja esittää myönteisen tai kielteisen arvion asiointilasta. Arvio saa esitettäessä vastakkaisen kielellisen muodon kuin mitä todellisuudessa tarkoitetaan. Ironiseen vuoroon voidaan reagoida vitsailulla, kiusoittelulla, naurulla tai vastaamalla vuoroon tosissaan, ikään kuin siinä ei olisi piilomerkitystä laisinkaan (Kotthoff 2003: 1390–1400). Ironiaa käytetään asennoitumisen keinona esimerkin 23 kiusoittelujaksossa (r. 7–9).

(23) SG396

1	((ovikello soi))
2 Taavi:	PE[te
3 Lauri:	[eiks me anneta pienet aplodit sitte (0.2)
4	pidä se pulloa auki
5 Riku:	[(--)
6 Akseli:	millä tavalla tota. (.) lähetään nyt hhh rankaisemaan
7 Taavi:	käyt (.) ensin avaamassa sen oven.
8 Riku:	ihan perus (0.3) vois lähtee siitä et sen oven
9	avaa kuitenkin (0.2) ehkä (0.3) (juu pienet)
10	(2.5) ((Akseli ja Pete kuiskuvat eteisessä))

Taavi, Lauri, Riku ja Akseli neuvottelevat siitä, miten he ottavat vastaan seuraansa liittyvän Peten. Rivillä 6 Akseli avaa kysymyksellään neuvottelun yhteisestä toimintalinjasta Peten suhteen. Taavi ohittaa Akselin tarjoaman mahdollisuuden yhteiselle neuvottelulle ja ohjeistaa tätä avaamaan Petelle oven. Hänen vuoronsa vaikuttaa impikoivan, että neuvottelu siitä, miten Peteä rankaistaan, ei ole vielä ajankohtainen, sillä Pete ei ole vielä päässyt edes mukaan tilanteeseen. Taavin vuoro voidaankin tulkita sarkastiseksi. Sarkastisella vuorolla puhuja osoittaa edellisen vuoron sopimattomuuden tilanteeseen (Norrick 1993: 75).

Riku jatkaa Akselin kiusoittelua kommentoimalla ironisesti Taavin ohjetta (r. 8–9). Riku aloittaa vuoron *ihan perus* -lausekkeella (r. 8). *Ihan* on monikäyttöinen intensiteettipartikkeli,

jota voidaan käyttää esimerkiksi suhteuttamaan ”ominaisuuden johonkin kontekstista ilmenevään tarkoitukseen” (VISK § 854). *Perus*-sana esiintyy yleensä yhdyssanan alkuosana, mutta puhekielessä sitä käytetään myös adjektiivin tavoin. Tällöin se vaikuttaa saavan merkityksen ’tavallinen’. (Öörni 2017: kappale 3.) *Ihan perus* -lausekkeella Riku ilmaisee Taavin ohjeen sisällön olevan tilanteelle tavanomainen ja odotuksenmukainen. Lauseketta seuraavalla konditionaalimuotoisella *vois*-predikaatilla hän ilmaisee korostetusti toiminnan ensisijaisuuden mahdollisuutta.

Riku muotoilee vuoronsa sisällöllisesti samankaltaiseksi Taavin edellisen vuoron kanssa (r. 8–9). Kierrättämällä kielenainesta Rikun voi tässä tulkita osoittavan samanmielisyyttä paitsi Taavin ohjeistamasta toiminnasta myös Taavin ilmaisemasta asenteesta. Rivillä 9 vuoron loppuosaan asettuvalla *ehkä*-modaalipartikkelilla Riku korostaa toiminnan ensisijaisuuden mahdollisuutta.

Rikun vuoron ironia syntyy siitä, että hän ilmaisee mahdolliseksi toimintavan, jota hän rivien välissä pitää itsestäänselvänä ja välttämättömänä. Ilman videonauhoitetta on mahdotonta sanoa, tuottaako Riku ironisen vuoronsa ennen sitä vai sen aikana, kun Akseli on mennyt avaamaan Petelle oven. Rikun vuoro joka tapauksessa päättyy topiikin, sillä sen jälkeen puheenaihe siirtyy muuhun. *Ehkä*-osoittautuu Rikun vuorossa tärkeäksi ironian resurssiksi, sillä se mahdollistaa samanmielisyyden epäsuoran osoittamisen edellisen vuoron kanssa. Samalla *ehkä*-vuoro mahdollistaa Rikulle epäkohteliaisuuden ja aggression ilmaisemisen vaarantamatta hänen ja Akselin välistä yhteenkuuluvuutta.

6 Lopuksi

Olen tässä tutkielmassa tarkastellut modaalipartikkelin *ehkä* käyttökonteksteja ja -tapoja arkikeskustelussa. Tutkimukseni kimmokkeena oli havainto siitä, miten rajallisesti *ehkä*-partikkelin käyttöä puhutussa kielessä on tutkittu suhteessa sen yleisyyteen (*ehkä*-partikkelin yleisyydestä ks. VISK § 1601). Tutkimusaineistoni koostui 248 puheenvuorosta, jossa *ehkä*-partikkeli esiintyi. Puheenvuorot oli kerätty Arkisyn-korpuksesta. Teoreettisena viitekehyksenä käytin vuorovaikutuslingvistiikkaa ja keskustelunanalyysia. Tutkimukseni teoreettisena lähtökohtana olikin vuorovaikutuslingvistinen ajatus kielestä erilaisten vuorovaikutustoimintojen suorittamisen resurssina (Couper-Kuhlen–Selting 2001: 3–6). Vuorovaikutuslingvistiikka ja keskustelunanalyysi toimivat myös tutkimusmenetelminäni.

Minulla oli tutkimukselleni kolme tavoitetta. Ensimmäinen tavoitteeni oli kartoittaa, millaisissa puheenvuoroissa *ehkä* esiintyy. Analysoin kunkin *ehkä*-vuoron osalta sen, mikä vuoron puhetoiminto on ja sen, mikä vuoron sekventiaalinen asema on. Toinen tavoitteeni oli selvittää, millaisissa paikoissa ja millaisen kielenaineksen läheisyydessä *ehkä* esiintyy vuoron sisällä. Tarkastelin, esiintyykö *ehkä*-vuoron alussa, keskellä tai lopussa vai muodostaako se vuoron yksin. Huomioin myös tarkastelussani sen, millaisen kielenaineksen läheisyyteen *ehkä* eri asemissa sijoittuu.

Kolmas tavoitteeni oli hahmottaa, millaisia tehtäviä *ehkä*-partikkelilla on arkikeskustelussa ja selvittää, muodostuuko partikkelin tehtävä vuorossa vai laajemmin vuoron sekventiaalisesta kontekstista. Analysoin *ehkä*-partikkelin esiintymiä kahdesta näkökulmasta: 1) sen näkökulmasta, mitä partikkelilla ilmaistaan ja 2) sen näkökulmasta, miten partikkeli jäsentyy osaksi toimintaa keskustelussa.

Analysoin *ehkä*-partikkelia ensin sen esiintymisympäristön näkökulmasta. Aineiston analyysissa selvisi, että aineiston 248 *ehkä*-vuorosta erottui 17 eri puhetoimintoa. Yleisin puhetoiminto oli **kannanotto**, joka kattoi 35 % kaikista suoritetuista toiminnoista. Toiseksi yleisin puhetoiminto oli **tiedon esittäminen**, joka kattoi 25 % toiminnoista. Kolmanneksi yleisin oli vastaus, joka kattoi 16 % toiminnoista. Muut puhetoiminnot olivat huomattavasti harvinaisempia. Niitä olivat kertominen, itsekorjaus, kuvitteleminen, vastauksen kuittaus, muisteleminen, pyyntö, ehdotus, ehdotuksen hyväksyminen, kysymys, humoristinen kommentointi, neuvo, kehoitus ja käsky. Samalla vuorolla saatettiin joissain tapauksissa

suorittaa useampi toiminto. Ilmiö rajoittui vuoroihin, jotka sisälsivät vastauksen kuittauksen tai itsekorjauksen lisäksi toisen puhetoiminnon.

Ehkä-vuorot sijoittuivat sekventiaalisesti ennen kaikkea **toiseen tai myöhempään asemaan**. Reaktiona tuotetut *ehkä*-vuorot kattoivatkin 54 % kaikista *ehkä*-vuoroista. Ensimmäisenä tuotetut *ehkä*-vuorot puolestaan kattoivat 46 % vuoroista. Suurin osa *ehkä*-vuorojen puhetoiminnoista esiintyi vain tietyssä sekventiaalisessa asemassa. Esimerkiksi ensimmäiset kannanotot esiintyivät aina vierusparin etujäsenenä, kun taas toiset kannanotot eli vastakannanotot ja vastaukset esiintyivät aina vierusparin jälkijäsenenä. Sekventiaaliselta paikaltaan monikäyttöisimpiä olivat tietoa esittävät vuorot. Tämä selittynee sillä, ettei puhetoiminto jäseny osaksi vierusparia.

Ehkä esiintyi osana vuoroa 98 % partikkelin esiintymistä. **Vuoron keskellä** se esiintyi 82 % tapauksista. *Ehkä* sijoittui vuorossa usein modaalisten ilmausten ja muiden partikkelien läheisyydessä. *Ehkä*-partikkelin vaikutusalaan vaikutti vuoron pituus. Lyhyemmissä vuoroissa se kommentoi todennäköisemmin koko vuoroa asettumalla predikaattiverbin läheisyyteen, kun taas pidemmissä vuoroissa se kommentoi lausetta tai pidempää syntaktista kokonaisuutta asettumalla kommentoitavan osuuden alkuun tai lauseen predikaattiverbin läheisyyteen. Pidemmissä vuoroissa *ehkä* esiintyi myös kommentoimassa yksittäistä sanaa tai lauseketta asettumalla sen eteen.

Vuoronalkuisena *ehkä* esiintyi 11 % vuoroista. Tässä paikassa *ehkä* kommentoi koko vuoroa tai vuoron aloittavaa lausetta. Partikkelia seurasi vuorossa subjektina toimiva nominilauseke, predikaattiverbilauseke, modaalinen ilmaus tai toinen partikkeli. Vuoronalkuista partikkelia käytettiin aineistossa ennakoimaan sitä, että puhuja ilmaisee vuorossaan arviota tai asennetta, ja implikoimaan sitä, miten puhuja arvioon suhtautuu.

Vuoronloppuisena *ehkä* esiintyi 7 % vuoroista. *Ehkä*-partikkelia käytettiin vuoron lopussa muuttamaan takautuvasti suhtautumista esitettyyn proposition tai korostamaan ilmaistua asennetta. Vuoronloppuisena partikkelia voitiin käyttää myös tiedollisen aseman korostamiseen.

Eriyisen kiinnostaviksi osoittautuivat vuorot, joissa *ehkä* tuotettiin samassa vuorossa kaksi tai kolme kertaa. Tällaisia olivat 4 % vuoroista. Useita *ehkä*-partikkeleita sisältäviä vuoroja yhdisti niiden korostetun epävarma sävy. Marginaalisen osuuden vuoroista kattoivat tapaukset, joissa *ehkä* muodosti partikkelivuoron yksin tai toisen partikkelin kanssa. Nämä

edustivat yhteensä 2 % esiintymistä. Itsenäiset *ehkä*-vuorot ja partikkelivuorot, joissa *ehkä* oli osa partikkeliketjua, tuotettiin reaktiona. Tämä oli sikäli odotuksenmukaista, että *ehkä*-partikkeli tarvitsee syntaktisesti jonkin kielenaineksen, jota se kommentoi.

Edellä esiteltyjen tulosten lisäksi *ehkä*-partikkelin esiintymisympäristöjen analyysistä kävi ilmi, että *ehkä*-vuorojen tuottamisessa oli eri keskustelujen välillä eroja. Joissain keskusteluissa useampi osallistuja tuotti *ehkä*-vuoroja, jolloin tuotetut *ehkä*-vuorot jakautuivat melko tasaisesti osallistujien välille. Joissain keskusteluissa taas yksi puhuja tuotti suurimman osan tai jopa kaikki *ehkä*-vuorot. Tällöin sama puhuja saattoi tuottaa useamman *ehkä*-vuoron samassa sekvenssissä.

Ehkä-partikkeliä käytettiin aineistossa neljään pääasialliseen tehtävään: 1. asennoitumisen resurssina, 2. puhujan tiedollisen epävarmuuden ilmaisimena, 3. toiminnan koordinoinnin ja suunnittelemisen resurssina ja 4. huumorin resurssina. Yleisimmin *ehkä* toimi asennoitumisen resurssina (41 % esiintymistä) ja puhujan tiedollisen epävarmuuden ilmaisemisen resurssina (41 % esiintymistä). Toiminnan koordinoinnin ja suunnittelemisen resurssina *ehkä* oli paljon harvinaisempi (11 % esiintymistä). Partikkelin käyttö huumorin resurssina oli harvinaisinta (7 % esiintymistä). Samassa vuorossa esiintyvät *ehkä*-partikkelit saivat sekä samoja että eri vuorovaikutustehtäviä.

Asennoitumisen resurssina *ehkä*-partikkeliä käytettiin aineistossa ennen kaikkea asenteen pehmentämiseen. Ensimmäisenä tuotetuissa vuoroissa puhujat käyttivät partikkeliä sen ilmaisemiseen, etteivät täysin sitoutuneet kantaansa, ja kompensoimaan arvion tuottamista puheenaiheesta ensimmäisenä. Toisena ja myöhempänä tuotetuissa vuoroissa puhujat käyttivät *ehkä*-partikkeliä ilmaisemaan samannielisyytensä tai erimielisyytensä varauksellisuutta. *Ehkä*-partikkeliä käytettiin myös lieventämään erimielisyyttä osallistujien välillä. *Ehkä*-partikkelilla puhuja saattoi myös muuttaa aiemmin ilmaisemaansa asennetta. Lisäksi *ehkä*-partikkeliä käytettiin marginaalisesti arvioivan lausuman erottamiseen kysyvistä ja yhteisen modaalisen asenteen jakamisen ilmaisemiseen.

Puhujan tiedollista epävarmuutta ilmaistessaan *ehkä* toimi suojauksena, sillä partikkelin käyttö mahdollisti puhujalle tiedon esittämisen sitoutumatta täysin esitetyn proposition todenmukaisuuteen. Yleisemmin *ehkä*-partikkeliä käytettiin asiointilan mahdollisuuden ilmaisemiseen tilanteessa, jossa puhujalla ei ollut asiasta varmaa tietoa, ja tilanteessa, jossa asiointilan luonteen takia siitä ei ollut edes mahdollista saada varmaa tietoa. Jälkimmäistä edustivat erityisesti tulevaisuutta koskevat arviot.

Yhdessä likimäärän ilmaisimien ja empimisäänteiden kanssa *ehkä*-partikkelia käytettiin aikaa, ajankohtaa, kestoja, etäisyyttä tai määrää koskevien arvioiden epävarmuuden ilmaisemiseen. Arvion epävarmuus saattoi johtua siitä, ettei puhujalla ylipäänsä ollut asiasta varmaa tietoa, vaan arvio perustui hänen omaan päättelyynsä. Arvion epävarmuus saattoi myös johtua siitä, ettei puhuja muistanut tarkkaa tietoa. Tällöin *ehkä*-partikkelia käytettiin muistamisen ongelman indikointiin sekä käynnissä olevan mentaalisen prosessin eli muistelun sanalliseen ilmi tuomiseen keskustelussa.

Ehkä-partikkelia käytettiin myös puhujan itsekorjauksiin ja kysyjän epätietoisuuden korostamiseen. Itsekorjauksissa puhuja ilmaisi partikkelilla tiedollista epävarmuuttaan ja vaihtoehtoisena esittämänsä asiointilan todenmukaisuuden mahdollisuutta. Kysymyksissä puhujat taas käyttivät *ehkä*-partikkelia korostamaan epätietoisuuttaan.

Toiminnan koordinoinnin ja suunnittelemisen resurssina *ehkä*-partikkelia toimi vuoroissa, joissa puhujat suunnittelivat omaa tulevaa toimintaansa, koordinoivat meneillään olevaa toimintaa ja suunnittelivat yhteistä tulevaa toimintaa. *Ehkä*-partikkelia käytettiin oman tulevan toiminnan suunnittelemiseen vuoroissa, joilla puhujat jakoivat tulevaa toimintaansa koskevia suunnitelmia. Partikkelilla he ilmaisivat tulevan toiminnan mahdollisuutta ja sitä, etteivät täysin sitoutuneet suunnitelmiinsa.

Meneillään olevaa toimintaa koordinoidessaan ja siihen osallistuessaan puhujat käyttivät *ehkä*-partikkelia lausumiensa sävyn modifiointiin ja toiminnan organisoimiseen tai jatkumisen mahdollistavien arvioiden tuottamiseen. Yhteistä tulevaa toimintaa suunniteltaessa *ehkä*-partikkelia käytettiin ilmaisemaan varauksellista sitoutumista tai sitoutumattomuutta yhteiseen tulevaan toimintaan tai sen suunnitelmaan. Puhujat käyttivät *ehkä*-partikkelia myös osoittamaan suunniteltuun toimintaan liittyvän tiedon epävarmaksi.

Huumorin resurssina *ehkä*-partikkelia käytettiin huvittavan asiointilan mahdollisuuden ilmaisemiseen. Myös itse asiointilan mahdollisena pitäminen saattoi olla vitsailun kohteena. Lisäksi *ehkä*-partikkelia käytettiin ironisesti ilmaisemaan näennäistä epävarmuutta, vaikka todellisuudessa asiaa pidettiin varmana, itsestäänselvänä tai välttämättömänä.

Ehkä-partikkelin **vuorovaikutustehtävän muotoutumiseen vaikutti neljä tekijää**: 1. vuoron puhetoiminto, 2. vuoron sekventiaalinen asema, 3. partikkelin vuoronsisäinen paikka ja 4. vuoron muu kielenaines. Vuorovaikutustehtävän nimeäminen vaati kaikkien neljän seikan huomioimista analyyseissä. Partikkelin vuorovaikutustehtävien analyysi osoitti, että *ehkä*-

partikkelilla on arkikeskusteluissa tärkeä rooli osallistujien **tiedollisen asemoitumisen ja episteemisistä** (ja paikoin myös deonttisista) **oikeuksista neuvottelun keinona**. *Ehkä*-partikkeli osoittautui aineistossa myös **vuorovaikutuksen osallistujien välisen solidaarisuuden ylläpitämisen resurssiksi**. *Ehkä*-partikkelia käyttämällä puhujat pystyivät välttämään keskustelussa epätoivotuksi miellettyä toimintaa, kuten vahvan erimielisyyden ilmaisemista ja epävarman tiedon esittämistä todenmukaisena.

Minulla oli tutkimukselleni neljä hypoteesia. Ensimmäinen hypoteesini oli, että *ehkä*-partikkelia esiintyisi eritoten kysymys–vastaus–vierusparin ja pyyntö ja sen vastaanottaminen -vierusparien jälkijäsenissä. Kysymys–vastaus–vierusparin osalta tulokseni tukivat jonkin verran hypoteesiani, sillä vastaaminen oli kolmanneksi yleisin *ehkä*-vuoron toiminto ja myös selkeästi yleisempi kuin sitä harvinaisemmat toiminnot. Pyyntöjen vastaanottovuorojen osalta tulokset olivat hypoteesini vastaiset, sillä *ehkä* ei esiinny aineistossa pyynnön vastaanottovuoroissa lainkaan.

Toinen hypoteesini oli, että puhujat suosisivat *ehkä*-partikkelia erityisesti preferoimattomissa vuoroissa. Tutkimustulokseni eivät tukeneet tätä hypoteesia, sillä *ehkä* esiintyi yleisemmin preferoiduissa kuin preferoimattomissa vastauksissa, samoin enemmän samanmielisyyttä osoittavissa kuin erimielisissä vastakannanotoissa. Toisaalta puhujat vaikuttivat käyttävän *ehkä*-partikkelia preferoimattomissa vuoroissa hypoteesini jälkiosan mukaisesti pehmentämään vuoronsa odotuksenvastaisuutta.

Kolmas hypoteesini oli, että *ehkä*-partikkeli esiintyisi erityisesti itsenäisenä vuorona ja partikkeliketjuissa. Vastoin hypoteesiani itsenäiset ja partikkeliketjusta koostuvat *ehkä*-vuorot muodostivat hyvin pienen osan aineiston vuoroista. Koska esiintymiä oli aineistossa niin vähän, ei ollut myöskään mahdollista luotettavasti selvittää, suosivatko puhujat itsenäistä *ehkä*-vuoroa tai *ehkä*-partikkeliketjuvuoroa tietyntyyppisissä toiminnoissa tai sekventiaalisissa konteksteissa. Aihe vaatisi lisää tutkimusta laajempaa aineistoa hyödyntäen.

Neljäs ja viimeinen hypoteesini oli, että *ehkä*-partikkelia käytettäisiin tiedollisen epävarmuuden ilmaisemisen lisäksi myös asennoitumisen keinona ilmaisemaan sitä, suhtautuuko puhuja puheena olevaan proposition myönteisesti vai kielteisesti. Tulokseni tukivat hypoteesiani, sillä esiintymät, joissa *ehkä*-partikkelia käytettiin asennoitumisen resurssina, kattoivat 41 % kaikista esiintymistä. Tutkimustulosteni valossa asennoitumisen resurssina toimiminen vaikuttaa olevan *ehkä*-partikkelin tärkein tehtävä vuorovaikutuksessa puhujan tiedollisen epävarmuuden ilmaisemisen lisäksi.

Tutkimukseni suurin haaste oli *ehkä*-partikkelin esiintymien monitulkintaisuus. Analyysini *ehkä*-partikkelin vuorovaikutustehtävistä perustuu tutkimuskirjallisuuden valossa tekemiini tulkintoihin. Pyrin noudattamaan esiintymien tulkinnassa ja luokittelussa mahdollisimman loogista ja jäsentynyttä analyysitapaa. Esiintymien monitulkintaisuuden takia on kuitenkin mahdollista, että joku toinen tulkitsisi yksittäisen esiintymän edustavan eri vuorovaikutustehtävää kuin mihin olen sen tässä tutkimuksessa analysoinut. Täten en täysin yltänyt vuorovaikutuslingvistiikan edellyttämään tutkimustulosten toistettavuuteen.

Toinen keskeinen tutkimuksellinen haaste oli vuorovaikutustehtävien kasautuminen esiintymissä. Samalla esiintymällä puhuja saattoi ilmaista esimerkiksi sekä asiointilan mahdollisuutta että osallistua yhteisen toiminnan suunnitteluun. Pyrin parhaani mukaan huomioimaan ja tuomaan ilmi merkitysten kasautumisen analyysissäni.

Kolmas tutkimukseni heikkous oli se, ettei tutkittu aineisto kattanut kuin vain osan puhutun suomen varianteista. Koska kaikki kielialueet eivät olleet edustettuina, ei tutkimustuloksistani ollut mahdollista vetää yleislaatuisia päätelmiä *ehkä*-partikkelin käytöstä suomenkielisessä arkikeskustelussa. Tässä luvussa esitetyt päätelmät koskevatkin vain kyseistä aineistoa. Aihe vaatisi lisää tutkimusta erityisesti pohjoisempien murrealueiden osalta.

Tärkeän aiheen jatkotutkimukselle muodostaa *ehkä*-vuorojen multimodaalinen tarkastelu. Aineiston keskustelujen videonauhoitteita ei ole ollut tässä tutkimuksessa mahdollista hyödyntää. Videonauhoitteiden puuttuminen on jättänyt aukkoja *ehkä*-vuorojen tulkintaan erityisesti viittaussuhteiden ja vastaanottajaan suuntautumisen tarkastelun osalta. Vuorojen multimodaalinen tutkimus tarjoaisi lisää tietoa *ehkä*-vuorojen käyttötavoista ja tukisi vuorojen tulkintaa.

Toinen tärkeä jatkotutkimusta vaativa aihe on *ehkä*-partikkelin käyttö arkikeskusteluissa, joissa keskustelutilanne on jollain tavalla epäsymmetrinen. Koska *ehkä* on tärkeä episteemisistä ja deonttisista oikeuksista neuvottelemisen keino, olisi syytä tarkastella sitä, miten *ehkä*-partikkelia käytetään vuorovaikutuksen resurssina kielellisesti epäsymmetrisissä vuorovaikutustilanteissa, kuten natiivipuhujan ja kielenoppijan välisessä keskustelussa.

Arvokasta lisätietoa *ehkä*-partikkelin käytöstä muistamisen ongelmien indikoimiseen ja muisteluprosessin sanallistamiseen taas voisi tuoda sen tarkastelu, miten henkilöt, joilla on sairaudesta tai neurobiologisesta poikkeavuudesta johtuen muistamisen ongelmia, hyödyntävät *ehkä*-partikkelia puheessaan. Tällainen tutkimus vaatisi erityistä tutkimuseettistä

harkintaa ja huolellista suunnittelua, mutta voisi merkittävästi edistää paitsi *ehkä*-partikkelin niin myös episteemisen modaalisuuden tutkimusta ja tarjota tärkeää tietoa modaali-ilmausten käytöstä puheessa.

Lähteet

Aineslähteet

Arkisyn. Suomenkielisten arkikeskustelujen morfosyntaktinen tietokanta. Tietokanta rakennettu Turun yliopistossa, aineisto Helsingin yliopiston Keskusteluntutkimuksen arkistosta ja Turun yliopiston Lauseopin arkistosta. Suomen kielen ja suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen oppiaine, Turun yliopisto.

Tutkimuskirjallisuus

Attardo, Salvatore 1994. *Linguistic theories of humor*. Mouton de Gruyter, Berliini.

Couper-Kuhlen, Elizabeth – Selting, Margaret 2001. Introducing interactional linguistics. *Studies in Interactional Linguistics*, s. 1–22. Toim. Margaret Selting ja Elizabeth Coupler-Kuhlen. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.

— 2018. *Interactional linguistics: Studying Language in Social Interaction*. Cambridge University Press, Cambridge.

Du Bois, John 2007. The stance triangle. *Stancetaking in Discourse. Subjectivity, evaluation, interaction*, s.139–182. Toim. Robert Englebretson. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.

Fox, Barbara – Thompson, Sandra – Ford, Cecilia – Couper-Kuhlen, Elizabeth 2013. Conversation Analysis and Linguistics. *The Handbook of Conversation Analysis*, s. 726–740. Toim. Jack Sidnell – Tanya Stivers. Wiley-Blackwell, Chichester.

Haakana, Markku 1996. Huumori ja vakava keskustelun kategorioina. *Suomalaisen keskustelun keinoja II*, s. 141–172. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos 10. Yliopistopaino, Helsinki.

Hakulinen, Auli 1989a. Keskustelun luonnehtimisesta konteksti- ja funktionaalisten tekijöiden nojalla. *Suomalaisen keskustelun keinoja I*, s. 41–72. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos 4. Yliopistopaino, Helsinki.

- 1989b. Johdanto. *Suomalaisen keskustelun keinoja I*, s. 115–118. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos 4. Yliopistopaino, Helsinki.
- 1998. Johdanto. *Keskustelunanalyysin perusteet*, s. 13–17. Toim. Liisa Tainio. Toinen painos. Vastapaino, Tampere.
- 2016. Lauserakenteet. *Keskustelunalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*, s. 122–142. Toim. Melisa Stevanovic ja Camilla Lindholm. Vastapaino, Tampere.
- Heritage, John 2012. Epistemics in Action. Action Formation and Territories of Knowledge. *Research on Language and Social Interaction*, 45(1), s. 1–29. [Verkkolehti.] Viitattu 22.2.2024. Saatavissa: <https://doi.org/10.1080/08351813.2012.646684>.
- 2013. Action Formation and it's Epistemic (and Other) Background. *Discourse Studies*, 15(5), s. 551–578. [Verkkolehti.] Viitattu 22.2.2024. Saatavissa: <https://doi.org/10.1177/1461445613501449>.
- Heritage, John – Raymond, Geoffrey 2005. The Terms of Agreement. Indexing Epistemic Authority and Subordination in Talk-in-Interaction. *Social Psychology Quarterly*, 68(1), s. 15–38. [Verkkolehti.] Viitattu 22.2.2024. Saatavissa: <https://doi.org/10.1177/019027250506800103>.
- Herlin, Ilona – Seppänen, Eeva-Leena 2003. Partikkeli fennistiikassa: näkökulma tradition muotoutumiseen. *Virittäjä*, 107(2), s. 185–206.
- Holt, Elizabeth 2016. Laughter at Last. Playfulness and laughter in interaction. *Journal of Pragmatics*, 100, s. 89–102. [Verkkolehti.] Viitattu 5.4.2024. Saatavissa: <http://dx.doi.org/10.1016/j.pragma.2016.04.012>.
- Jaakola, Minna 2012. Displaying knowledge in journalistic texts: A contrastive analysis of an evidential particle in Estonian and Finnish. *Lähivõrdlusi*, 22, s. 43–70.
- Jylhänlehto, Reetta 2022. ”Emmä ehkä koska”. *Erimielisyyden osoittaminen kokouskeskustelussa*. [Verkkodokumentti.] Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto, suomen kieli. Viitattu 26.10.2023. Saatavissa: <http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-202205302461.pdf>.

- Jääskeläinen, Anni – Koivisto, Aino 2012. Konjunktio, partikkeli vai konnektiivi. *Virittäjä*, 116(4), s. 591–601.
- Kangasniemi, Heikki 1992. *Modal expression in Finnish*. SKS Studia Fennica Linguistica 2. SKS, Helsinki.
- Karttunen, Miia 2018. *No pitää kahttoo. Puhujan tulevan toiminnan ilmausten kielioppia ja pragmatiikkaa*. [Verkkodokumentti.] Väitöskirja. Itä-Suomen yliopiston suomen kielen ja kulttuuritieteiden laitos. Viitattu 21.2.2024. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-2711-8>.
- Kotthoff, Helga 2003. Responding to irony in different contexts: on cognition in conversation. *Journal of Pragmatics*, 35(9), s. 1387–1411. [Verkkolehti.] Viitattu 6.4.2024. Saatavissa: doi:10.1016/S0378-2166(02)00182-0.
- 2009. An interactional approach to irony development. *Humor in Interaction*, s. 49–78. Toim. Neal Norrick ja Delia Chiaro. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.
- Kurhila, Salla – Laakso, Minna 2016. Puhumisen haasteet. *Keskusteluanalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*, s. 224–242. Toim. Melisa Stevanovic ja Camilla Lindholm. Vastapaino, Tampere.
- Kärkkäinen, Elisa 2002. Asennoituminen keskustelun osallistujien yhteistoimintana. *Kieli yhteiskunnassa – yhteiskunta kielessä*, s. 85–100. AFinLAn vuosikirja 2002. Toim. Anna Mauranen ja Liisa Tiittula. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys, Jyväskylä.
- Lampinen, Arja 1990. Suomen kielen kohteliaisuusstrategiat. *Sananjalka*, 32(1), s. 77–92.
- Laury, Ritva – Helasvuo, Marja-Liisa 2020. The emergence and routinization of complex syntactic patterns formed with ajatella ‘think’ and tietää ‘know’ in Finnish talk-in-interaction. *Emergent Syntax for Conversation. Clausal Patterns and the Organization of Action*, s. 55–85. Toim. Yael Maschle ym. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam. Viitattu 29.12.2024. Saatavissa: <https://doi.org/10.1075/slsl.32>.

- Lindholm, Camilla – Stevanovic, Melisa 2016. Sanat. *Keskusteluanalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*, s. 79–99. Toim. Melisa Stevanovic ja Camilla Lindholm. Vastapaino, Tampere.
- Lindholm, Camilla – Stevanovic, Melisa – Peräkylä, Anssi 2016. Johdanto. *Keskusteluanalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*, s. 9–30. Toim. Melisa Stevanovic ja Camilla Lindholm. Vastapaino, Tampere.
- Linell, Per 2010. Communicative activity types as organisations in discourses and discourses in organizations. *Discourses in Interaction*, s. 33–59. Toim. Sanna-Kaisa Tanskanen, Marja-Liisa Helasvuo, Marjut Johansson ja Mia Raitaniemi. John Benjamins, Amsterdam.
- Londen, Anne Marie 1998. Kahden- ja monenkeskinen keskustelu. *Keskusteluanalyysin perusteet*, s. 56–74. Toim. Liisa Tainio. Vastapaino, Tampere.
- Maynard, Douglas 2013. Everyone and No One to Turn to: Intellectual Roots and Contexts for Conversation analysis. *The Handbook of Conversation Analysis*, s. 11–32. Toim. Jack Sidnell ja Tanya Stivers. Wiley-Blackwell, Chichester.
- Niemi, Jarkko 2010. Myönnyttelymuotti. Erimielisyyttä enteilevä samanmielisyyden konstruktio. *Virittäjä*, 114(2), s. 196–222.
- Norrick, Neal 1993. *Conversational Joking. Humor in Everyday Talk*. Indiana University Press, Bloomington.
- 1994. Involvement and joking in conversation. *Journal of Pragmatics*, 22(3), s. 409–430. [Verkkolehti.] Viitattu 5.4.2024. Saatavissa: [https://doi.org/10.1016/0378-2166\(94\)90117-1](https://doi.org/10.1016/0378-2166(94)90117-1).
- 2010. Humor in Interaction. *Language and Linguistics Compass*, 4(4), s. 232–244. [Verkkolehti.] Viitattu 5.4.2024. Saatavissa: <https://doi.org/10.1111/j.1749-818X.2010.00189.x>.

- Pehkonen, Samu 2020. Huh huh asennoitumisena fyysiseen rasitukseen. *Virittäjä*, 124(1), s. 33–63.
- Peräkylä, Anssi 1998. Institutionaalinen keskustelu. *Keskustelunalyysin perusteet*, s. 177–203. Toim. Liisa Tainio. Toinen painos. Vastapaino, Tampere.
- Pirkola, Silja 2016. *Synonyymien ehkä ja mahdollisesti kollokaatit ja semanttiset preferenssit*. [Verkkodokumentti.] Maisterintutkielma. Jyväskylän yliopisto, suomen kieli. Viitattu 26.10.2023. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201602021400>.
- Pomerantz, Anita 1984. Agreeing and Disagreeing with Assessments. Some Features of Preferred/Dispreferred Turn Shapes. *Structures of Social Action. Studies in Conversation Analysis*, s. 57–101. Toim. John Maxwell Atkinson ja John Heritage. Cambridge University Press, Cambridge.
- Pomerantz, Anita – Heritage, John 2013. Preference. *The Handbook of Conversational Analysis*, s. 210–228. Toim. Jack Sidnell ja Tanya Stivers. Wiley-Blackwell, Chichester.
- Raevaara, Liisa 1989. No – vuoronalkuinen partikkeli. *Suomalaisen keskustelun keinoja I*. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos 4. Yliopistopaino, Helsinki.
- 1998. Vierusparit – esimerkkinä kysymys ja vastaus. *Keskustelunalyysin perusteet*, s. 75–92. Toim. Liisa Tainio. Toinen painos. Vastapaino, Tampere.
- 2016. Toimintajaksojen rakenteet. *Keskustelunalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*, s. 143–161. Toim. Melisa Stevanovic ja Camilla Lindholm. Vastapaino, Tampere.
- Rauniomaa, Mirka 2007. Stance markers in spoken Finnish. Minun mielestä and minusta in assessments. *Stancetaking in Discourse. Subjectivity, evaluation, interaction*, s. 221–252. Toim. Robert Englebretson. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.
- Routarinne, Sara 1998. Kertomuksen rakentaminen. *Keskustelunalyysin perusteet*, s. 138–155. Toim. Liisa Tainio. Toinen painos. Vastapaino, Tampere.

- Sacks, Harvey – Schegloff, Emanuel – Jefferson, Gail 2016. Keskustelun vuorottelujäsennyksen perussystematiikka. [Verkkoliite.] *Virittäjä*, 120(3), s. 1–70. Käänt. Marja Etelämäki, Auli Hakulinen, Ilkka Arminen ym. Viitattu 24.10.2023. Saatavissa: <https://journal.fi/virittaja/article/view/60209>.
- Schegloff, Emmanuel 1996. Turn organizations. One intersection of grammar and interaction. *Interaction and Grammar*, 52–133. Toim. Cambridge University Press, Cambridge.
- Seppänen, Eeva-Leena 1998. Osallistumiskehikko. *Keskustelunanalyysin perusteet*, s. 156–176. Toim. Liisa Tainio. Toinen painos. Vastapaino, Tampere.
- Sorjonen, Marja-Leena 1998. Korjausjäsenys. *Keskustelunanalyysin perusteet*, s. 156–176. Toim. Liisa Tainio. Toinen painos. Vastapaino, Tampere.
- Sorjonen, Marja-Leena – Laakso, Minna 2005. Katko vai eiku? Itsekorjauksen aloitustavat ja vuorovaikutustehtävät. *Virittäjä*, 109(2), s- 244–271.
- Stevanovic, Melisa 2016. Sosiaaliset rakenteet. *Keskustelunanalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*, s. 200–221. Toim. Melisa Stevanovic ja Camilla Lindholm. Vastapaino, Tampere.
- Stevanovic, Melisa – Peräkylä, Anssi 2012. Deontic Authority in Interaction. The Right to Announce, Propose and Decide. *Research on Language and Social Interaction*, 45(3), s. 297–321. [Verkkolehti.] Viitattu 23.2.2024. Saatavissa: <https://doi.org/10.1080/08351813.2012.699260>.
- Suojala, Marja 1989. Varaukset. *Suomalaisen keskustelun keinoja I*, s. 118–123. Toim. Auli Hakulinen. Toinen painos. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos 4. Yliopistopaino, Helsinki.
- Suomalainen, Karita 2020. *Kuka sinä on? Tutkimus yksikön 2. persoonan käytöstä ja käytön variaatiosta suomenkielisissä arkikeskusteluissa*. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C, osa 499. Scripta Lingua Fennica Edita. Turun yliopisto, Turku.

Tainio, Liisa 1996. Kannanotoista arkikeskustelussa. *Suomalaisen keskustelun keinoja II*, s. 81–108. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos 10. Yliopistopaino, Helsinki.

— 1998. Preferenssijärjestys. *Keskustelunanalyysin perusteet*, s. 156–176. Toim. Liisa Tainio. Toinen painos. Vastapaino, Tampere.

TT = Tieteen termipankki 2024. Kielitiede: propositio. [Verkkójulkaisu.] Viitattu 4.2.2024. Saatavissa: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:propositio>.

Vatanen, Anna 2014. *Responding in Overlap. Agency, Epistemicity and Social Action in Conversation*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, kielentutkimuksen tohtoriohjelma. Helsingin yliopisto, Helsinki.

— 2016. Keskustelunanalyttinen tutkimusprosessi. *Keskustelunanalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*, s. 312–330. Toim. Melisa Stevanovic ja Camilla Lindholm. Vastapaino, Tampere.

Vepsäläinen, Heidi 2019. *Suomen no-partikkeli ja kysymyksiin vastaaminen keskustelussa*. [Verkkodokumentti.] Väitöskirja. Helsingin yliopisto, kielentutkimuksen tohtoriohjelma. Viitattu 26.10.2023. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-5189-6>.

VISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen ja Irja Alho 2005. *Iso suomen kielioppi*. [Verkkoversio.] SKS, Helsinki. Saatavissa: <http://scripta.kotus.fi/visk> URN:ISBN:978-952-5446-35-7.

Öörni, Eeva 2017. *Ei ihan perusadjektiiveja*. [Verkkójulkaisu.] Kotimaisten kielten keskus. Viitattu 3.4.2024. Saatavissa: <https://kotus.fi/ei-ihan-perusadjektiiveja/>.

Liitteet

Liite 1. Keskustelunanalyttiset litterointimerkit

Sävelkulku

.	laskeva intonaatio
,	tasainen intonaatio
?	nouseva intonaatio
<	glottaaliklusiili
↑	ympäristöä korkeammalta lausuttu sana
↓	ympäristöä matalammalta lausuttu sana
<u>ehkä</u>	painotus

Päällekkäispuhunta ja tauot

[	päällekkäispuhunnan alku
]	päällekkäispuhunnan loppu
=	kaksi puhunnosta liittyä toisiinsa saumatta
(.)	mikrotauko (vähemmän kuin 0.2 sekuntia)
(0.8)	mikrotaukoa pidempi tauko; pituus sekunnin kymmenesosina

Puhenopeus ja äänen voimakkuus

><	nopeutettu jakso
<>	hidastettu jakso
e:i	äänteen venytys
°ehkä°	ympäristöä vaimeampaa puhetta

EHKÄ äänen voimistaminen

Hengitys ja nauru

.hhh sisäänhengitys; yksi h-kirjain vastaa 0.1 sekuntia

hhh uloshengitys

.ei sana lausuttu sisäänhengittäen

hi hi nauru

eh(h)kä suluissa oleva h sanan sisällä kuvaa uloshengitystä, usein kyse sanan lausumisesta nauraen

£hkä£ hymyillen lausuttu jakso

Muut merkit

#ehkä# nariseva ääni

@ehkä@ äänen laadun muutos

e- sana jää kesken

(ehkä) epäselvästi kuultu jakso tai puhuja

(-) sana, josta ei ole saatu selvää

(--) pitempi jakso, josta ei ole saatu selvää

((istuu)) litteroijan kommentit ja selitykset